

CEREMONIAŁ OBRZĘDÓW WIELKIEGO TYGODNIA

według *Missale Romanum 1952*
z uwzględnieniem zwyczajów polskich

Jakub Klamecki

Mathias von Liechtenstein

Piotr Ulrich

Łukasz Wolański

POZNAŃ - WARSZAWA - WROCŁAW
2020

Do użytku wewnętrznego

Niniejsze wydanie „0” nie posiada jeszcze odpowiedniego za-
twierdzenia kompetentnej władzy kościelnej.

**Wszelkie prawa zastrzeżone. Zabrania się kopiować i roz-
powszechniać niniejszej pracy oraz jej fragmentów.**

Do użytku wewnętrznego.

Grafika na okładce:

<https://rerumliturgicarum.blogspot.com/2018/04/leon-gromier-la-settimana-santa.html> (dostęp: 28 lutego 2020)

Podziękowania

Pragniemy serdecznie podziękować osobom, które – poprzez spo-
rządzenie i przesłanie cennych uwag oraz na inne sposoby –
przyczyniły się do poprawy jakości naszego opracowania.
Wszystkie te osoby wymieniamy poniżej w kolejności alfabetycz-
nej:

- Michał Kaczmarczyk,
- Przemysław A. Przybylski,
- Bartosz Skrzypczak,
- Arkadiusz Socha,
- Bartłomiej Zglinicki.

Dziękujemy także Wydawnictwu Diecezjalnemu i Drukarni
w Sandomierzu.

Spis rzeczy

Indeks skrótów	8
Indeks symboli używanych w schematach	10
Rozdział I SŁOWO WSTĘPNE	13
I.1. Przygotowanie liturgii.....	14
I.2. Uroczysty charakter celebracji	16
I.3. Schemat opisu	16
Rozdział II WSTĘPNE UWAGI OBRZĘDOWE	20
II.1. Szaty wierzchnie lewitów	20
II.2. Duplikacja lekcji i ewangelii	23
II.3. <i>Confiteor</i> przed Komunią wiernych.....	24
II.4. Zasady obowiązujące na Mszy <i>coram Sanctissimo</i> .	25
II.5. Śpiew Męki Pańskiej	26
II.6. Używanie krzyża procesyjnego.....	30
II.7. Odmawianie Oficjum w Wielki Czwartek, Wielki Piątek i Wielką Sobotę	32
II.8. Adaptacje kościoła pod kątem celebracji Wielkiego Tygodnia	32
II.9. Zastępstwo subdiakona	34
II.10. Szczególne funkcje w rycie uproszczonym	36
Rozdział III OKRES MĘKI PAŃSKIEJ	39
III.1. Zmiany okresowe.....	39
III.2. Wspomnienie Siedmiu Boleści Najświętszej Maryi Panny.....	41
III.3. Wskazania duszpasterskie na czas Wielkiego Tygodnia	41

Appendix: Nabożeństwo pokutne	43
Rozdział IV NIEDZIELA PALMOWA	47
IV.1. Uwagi wstępne	49
IV.2. Przygotowanie śpiewu	50
IV.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów	53
IV.4. Asysta	56
IV.5. Opis obrzędów	56
IV.8. Ryt uproszczony	68
Rozdział V „MAŁE TRIDUUM” WIELKIEGO TYGODNIA ..	70
V.1. Zasady wspólne	70
V.2. Zasady szczegółowe	71
Rozdział VI WIELKI CZWARTEK WIECZERZY PAŃSKIEJ	72
I Ciemna Jutrznia	72
VI.I.1. Uwagi wstępne	74
VI.I.2. Przygotowanie paramentów	74
VI.I.3. Asysta	75
VI.I.4. Opis obrzędów	76
II Msza Święta	79
VI.II.1. Uwagi wstępne	79
VI.II.2. Przygotowanie śpiewu	82
VI.II.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów	83
VI.II.4. Asysta	86
VI.II.5. Opis obrzędów	86
VI.II.6. Ryt uproszczony	100
III Mandatum	102

VI.III.1. Uwagi wstępne	103
VI.III.2. Przygotowanie śpiewu.....	105
VI.III.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów	105
VI.III.4. Asysta	106
VI.III.5. Opis obrzędów	107
VI.III.6. Ryt uproszczony.....	109
Appendix: Śpiew dalszego fragmentu Ewangelii według św. Jana	110
Rozdział VII WIELKI PIĄTEK W DZIEŃ PRZYGOTOWANIA	111
Uwagi wstępne	113
I Ciemna jutrznia	113
Appendix: Procesja z relikwiami Krzyża Świętego.....	115
II Msza Upřednio Konsekrowanych Darów	117
VII.II.1. Uwagi wstępne	117
VII.II.2. Kaplica Grobu Pańskiego.....	120
VII.II.3. Przygotowanie śpiewu.....	121
VII.II.4. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów	122
VII.II.5. Asysta	125
VII.II.6. Opis obrzędów	125
VII.II.7. Ryt uproszczony.....	141
Appendix: Procesja stacyjna z krzyżem	143
Rozdział VIII WIELKA SOBOTA W WIGILIĘ PASCHY	145
CZĘŚĆ I	146
I Ciemna Jutrznia	148
II Poświęcenie pokarmów na stół wielkanocny.....	149

III Adoracja w kaplicy Bożego Grobu.....	150
VIII.I.III.1. Zakończenie adoracji przed Wigilią Wielkanocną.....	151
VIII.I.III.2. Adoracja trwająca symultanicznie z Wigilią Wielkanocną.....	152
CZEŚĆ II.....	153
VIII.II.1. Czas celebracji.....	155
VIII.II.2. Uwagi wstępne.....	156
VIII.II.3. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego	161
VIII.II.4. Przygotowanie śpiewu.....	168
VIII.II.5. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów.....	169
VIII.II.6. Asysta.....	175
VIII.II.7. Opis obrzędów.....	175
VIII.II.8. Ryt uproszczony.....	203
Rozdział IX NIEDZIELA WIELKANOCNA.....	205
I Rezurekcja.....	205
IX.I.1. Uwagi wstępne.....	206
IX.I.2. Przygotowanie śpiewu.....	206
IX.I.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów.....	207
IX.I.4. Asysta.....	209
IX.I.5. Opis obrzędów.....	210
IX.I.6. Ryt uproszczony.....	220
II Suma wielkanocna.....	221
IX.II.1. Uwagi wstępne.....	221
IX.II.2. Przygotowanie śpiewu.....	221

IX.II.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów	222
IX.II.4. Asysta.....	224
IX.II.5. Opis obrzędów	224
IX.II.6. Ryt uproszczony	228
Appendix: WIGILIA ZESŁANIA DUCHA ŚWIĘTEGO	230
A.1. Uwagi wstępne.....	230
A.2. Asysta.....	235
A.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów	232
A.4. Opis obrzędów	234
A.5. Ryt uproszczony	235
Bibliografia.....	237
Indeks schematów	244

Indeks skrótów

Ze względu na częste cytowanie niektórych źródeł, przyjmujemy, dla niniejszego ceremoniału, następujące skróty bibliograficzne:

<i>Breviarium Romanum</i> 1962	<i>Breviarium Romanum Editio iuxta typicam, Tom 1., Bonn-Denkendorf, 2008</i>
CIC17	<i>Codex Iuris Canonici. 1917</i>
CIC83	<i>Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. 1983</i>
<i>Missale Romanum 1952</i>	<i>Missale Romanum Editio IV Juxta Typicam Vaticanam. 1952</i>
<i>Missale Romanum 1962</i>	<i>Missale Romanum Editio Typica. Rzym, 1962</i>
<i>Missale Romanum 1986</i>	<i>Mszal Rzymski dla diecezji polskich . Poznań, 1986</i>
<i>Rituale Romanum 1927</i>	<i>Rituale Romanum ad usum ecclesis Poloniae. Katowice, 1927</i>
SRC	<i>Święta Kongregacja Obrzędów</i>

Indeks symboli używanych w schematach

 C	celebrans	 K₁	kantor
 D	diakon	F	osoby niosące fere- trony i/lub chora- gwie
 S	subdiakon	 X	ognisko
 Cr	ceremoniarz	 +	paschał
 Sc	subceremoniarz		pulpit
 Sk	subdiakon- krucyferariusz		chrzcielnica
 H	hebdomadariusz		
T	turyferariusz		duchowieństwo i pozostali usługu- jący
A₁	akolita		
K	krucyferariusz		
M₁	ministrant		

Dział I

WSTĘP

Rozdział I

SŁOWO WSTĘPNE

Rozpoczniemy Triduum Paschalne, trzy święte dni, podczas których Kościół wspomina tajemnicę męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa. Gdy Syn Boży stał się człowiekiem w posłuszeństwie Ojcu i upodobił do nas we wszystkim oprócz grzechu (por. Hbr 4, 15), zgodził się wypełnić do końca Jego wolę, przyjmując z miłości do nas cierpienie i krzyż, by dać nam udział w swoim zmartwychwstaniu, abyśmy z Nim i przez Niego mogli doznać pociechy i żyć na zawsze w pokoju. Dlatego wzywam was do przyjęcia tej tajemnicy zbawienia, do głębokiego uczestnictwa w Triduum Paschalnym, które stanowi szczyt całego roku liturgicznego oraz szczególny moment łaski dla każdego chrześcijanina. Zachęcam was do większego wysiłku, skupienia i modlitwy, by w tych dniach jeszcze głębiej sięgnąć do tego źródła łaski. [...]. Przeżywając ponownie święte Triduum, również i my przygotowujemy się do zaakceptowania w naszym życiu woli Bożej, świadomości, że w woli Bożej, nawet jeśli wydaje się ona uciążliwa, sprzeczna z naszymi zamiarami, jest nasze prawdziwe dobro, droga życia. Niech prowadzi nas tą drogą Dziewica Matka i wprosi nam u swego Syna tę łaskę, byśmy z miłości do Jezusa poświęcili nasze życie służbie braciom. - z audyencji Benedykta XVI w Wielką Środę, 20 kwietnia 2011 roku¹.

¹ Por. Benedykt XVI, *Tajemnica Wielkiego Tygodnia umacnia wiarę*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/audyencje/ag_20042011.html, dostęp: 4 lutego 2020.

I.1. Przygotowanie liturgii

Należy podkreślić, że przygotowania do obrzędów Wielkiego Tygodnia powinny rozpocząć się odpowiednio wcześniej, nawet do kilku miesięcy przed jego rozpoczęciem. Aby liturgia Wielkiego Tygodnia była sprawowana w sposób uroczysty i godny, muszą zostać spełnione dwa istotne warunki. Najpierw istnieje potrzeba **odpowiedniej przestrzeni liturgicznej**: kościoła lub odpowiednio dużej kaplicy, która po pierwsze odpowie potrzebie zgromadzenia licznej wspólnoty wiernych (przestrzeń nawy), a także da możliwość sprawowania obrzędów w sposób możliwie uroczysty (przestrzeń prezbiterium). W kościele tym powinna być możliwość odpowiedniego urządzenia kaplicy przechowywania Najświętszego Sakramentu (zwanej ciemnicą) oraz kaplicy Bożego Grobu. Drugim warunkiem jest zebranie **odpowiedniej liczby osób**, które będą zaangażowane w przygotowanie celebracji i jej przebieg: duchowieństwa, doświadczonego ceremoniarza oraz licznych usługujących ministrantów oraz śpiewaków. Ważne jest, aby każdy, kto będzie spełniał różne zadania w czasie liturgii, począwszy od celebransa, poprzez lewitów i ministrantów, aż po śpiewaków, powinien być do tego jak najlepiej przygotowany.

Zadania ceremoniarza

Osobą odpowiedzialną za godny i poprawny przebieg liturgii jest ceremoniarz, znający przebieg i znaczenie sprawowanych obrzędów, a także rubryki i zwyczaje. Dobrze jest, jeśli w większych ośrodkach liturgicznych kilku ceremoniarzy wspólnie zajmie się starannym przygotowaniem liturgii. Szczegóły poszczególnych celebracji ceremoniarz powinien ustalić i przedłożyć celebransowi, asyście oraz śpiewakom. Wreszcie, winien zadbać o odpowiednie próby zarówno dla asysty wyższej, jak i niższej, aby każdy znał dokładnie swoje zadania i był w stanie wykonać je w czasie świętych obrzędów. W świetle logiki starego porządku

liturgii pierwszeństwo w pełnieniu funkcji ceremoniarza przyznać należy osobie duchownej – jeżeli taka jest obecna, oprócz lewitów i celebransa.

Zadania zakrystiana

Drugą osobą, która znacząco odpowiada za przygotowanie celebracji, jest zakrystian, sprawujący pieczę nad zakrystią i paramentami liturgicznymi. Wszystkie przygotowania dotyczące przestrzeni liturgicznej powinien on uzgodnić z ceremoniarzem. Należy zaznaczyć, że celebrazione Wielkiego Tygodnia według porządku sprzed reform wymaga wielu paramentów, także nietypowych (zostały one wymienione w dalszej części ceremoniału) – zakrystian powinien czuwać nad wszystkimi ich przygotowaniami. Nadmieniamy, że zawsze, gdy w czasie liturgii spełnia on jakąś funkcję (np. zapala świece na ołtarzu, przenosi szaty liturgiczne), powinien być odziany w sutannę i komżę. Nie ma możliwości, aby (wedle częstego nadużycia) posługiwał w stroju świeckim (lub nawet w samej komży nałożonej na strój świecki).

Pozostali usługujący

Oprócz ceremoniarza i zakrystiana, każdy członek asysty, jest współodpowiedzialny za przebieg i przygotowanie celebracji, stąd też powinien swoje funkcje wypełniać przykładowo i świadomie.

Przygotowanie wiernych

Z racji, iż cała celebrazione Wielkiego Tygodnia według porządku sprzed reform 1955 roku jest liturgią rzadko spotykaną we współcześnie drukowanych mszalikach, którymi wspomagają się wierni, należy zadbać o odpowiednie przygotowanie Ludu Bożego, aby znał, w ogólnym zarysie, przebieg obrzędów. Można zatroszczyć się zatem o przygotowanie mszalików, w których zebrane byłyby wszystkie lub choćby najważniejsze teksty Wielkiego Tygodnia z dołączeniem pieśni, które będą śpiewane. Warto także zadbać o zorganizowanie spotkań, na których opowie się wiernym o poszczególnych częściach celebracji według

niezreformowanego porządku i ich symbolice. W dalszej części ceremoniału przedstawiamy także dokładne wskazania duszpasterskie².

I.2. Uroczysty charakter celebracji

Wielki Tydzień, a w szczególności *Triduum Sacrum* pozostaje najważniejszym okresem roku liturgicznego. Trzeba więc zadbać o to, aby wszystkie obrzędy sprawowane były w sposób najbardziej uroczysty, jak to tylko możliwe. Należy pamiętać, że **podstawową** formą Mszy sprawowanej przez prezbitera jest *Missa solemnis*, a więc uroczysta Msza święta odprawiana z asystą wyższą: diakonem i subdiakonem, którzy spełniają właściwe sobie czynności. Taka forma sprawowania Najświętszej Ofiary najdoskonalej unaoacza miejsce każdego uczestnika liturgii³. Wszystkie inne formy, a więc Msza śpiewana bez lewitów oraz Msza czytana, są z konieczności uproszczonymi „wersjami” Mszy Świętej solennej. Należy więc odpowiednio wcześniej postarać się o to, aby te wyżej wymienione celebracje albo chociażby samo *Triduum Sacrum* sprawowane były z asystą wyższą. Warto pamiętać, że określone osoby mogą także pełnić funkcję subdiakona zastępczo, co zostało opisane w dalszych miejscach ceremoniału⁴.

I.3. Schemat opisu

Głównym celem naszego opracowania jest kompleksowe ujęcie liturgii Wielkiego Tygodnia według *Missale Romanum 1952* z uwzględnieniem zwyczajów polskich, które były (a także często nadal są) praktykowane w kościołach. Wszystkie wskazania

² Zob. Rozdział III.3.

³ Por. *Directory for the Sacred Liturgy of the Priestly Fraternity of Saint Peter approved by the General Chapter*, Fryburg, 2012, ad. 11.

⁴ Zob. Rozdział II.9.

obrzędowe osadzone zostały w aktualnej rzeczywistości liturgicznej i prawnej Kościoła.

Ceremoniał przyjmuje wzorcowy, najbardziej uroczysty sposób celebracji za wyjściowy względem uproszczonych jego wariantów, które przedstawiamy w dalszej kolejności.

W celu zapewnienia poręczności użytkowania ceremoniału, przyjmujemy następujący schemat opisu obrzędów:

- **uwagi wstępne** – ogólne wskazania co do sprawowania kultu w opisywanej części Wielkiego Tygodnia;
- **przygotowanie śpiewu** – tabela zawierająca zarówno spis śpiewów, które należy obowiązkowo przygotować (oznaczamy je podkreśleniem) oraz propozycje śpiewów *ad libitum* – zarówno łacińskie, jak i polskie.
- **przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów**;
- **asysta** – wykaz osób, które w czasie uroczystej Liturgii pełnić będą określone funkcje⁵;
- **opis obrzędów** – szczegółowe, chronologiczne objaśnienie wszystkich czynności, które winny zostać odprawione w najbardziej uroczystym wariacie danej celebracji, w świetle wskazań ksiąg liturgicznych, uznanych ceremoniałów oraz obecnej praktyki liturgicznej;
- **ryt uproszczony**⁶ – wykaz różnic celebracji bez asysty wyższej względem formy najuroczystszej.

⁵ Należy podkreślić, że usługujący mogą wykonywać kilka spośród wymienionych funkcji, jeżeli nie pokrywają się one w czasie. Odpowiedzialnym za odpowiedni podział zadań pozostaje ceremoniarz.

⁶ Przy opracowaniu rytu prostego wzięliśmy pod uwagę zalecenia ostatniego wydania *Memoriale Rituum* (por. *Memoriale Rituum*, Rzym 1950), zgodnie z którym bez obecności lewitów można celebrować funkcje Wielkiego Tygodnia ze śpiewem, a także zasady, które przyjął Fortescue, opi-

sując w swoim ceremoniale bardziej uroczysty sposób celebracji najważniejszych obchodów roku liturgicznego w mniejszych kościołach bez obecności diakona i subdiakona (por. A. Fortescue. *The ceremonies of the roman rite described*, Londyn, 1920, s. 261-264). Niniejszy opis liturgii uproszczonej zakłada zatem celebrację na wzór mszy śpiewanej z użyciem kadzidła a także większej ilości ministrantów niż niezbędne minimum wskazane w *Memoriale Rituum*.

Rozdział II

WSTĘPNE UWAGI

OBRZĘDOWE

II.1. Szaty wierzchnie lewitów

Szaty wierzchnie diakona i subdiakona (a więc dalmatyka i tunicella) są, według dawnej tradycji, szatami radości (*stola laetitia*), w okresie pokuty były więc zastępowane tzw. *planetis plicatis* (podwijanymi ornatami, czyli plikatami) oraz dodatkowo, dla diakona, *stola latior* (szeroką stulą). Świadectwa o używaniu tych szat znajdujemy już w Ordo Romanus Primus (VI w.). *Planeta plicata* oraz *stola latior* występują wyłącznie w kolorze fioletowym oraz czarnym⁷. Ponieważ są one stosowane rzadko, ich używanie wymaga odpowiedniego wyjaśnienia, zarówno od strony rytualnej, jak i praktycznej, co poczynimy w następnych akapitach.

Planeta plicata to ornat podwinięty z przodu, na wysokości klatki piersiowej. Nosi go zarówno diakon, jak i subdiakon, stąd plikaty powinny być podobne w stylu i ornamentacji oraz pasować pod tymi względami do ornatu celebransa. Proponujemy dwa sposoby ich uzyskania.

⁷ Należy jednak pamiętać, iż *planeta plicata* i *stola latior* barwy czarnej występują w liturgii rzymskiej wyłącznie w Wielki Piątek. Na Mszach *Requiem* używa się czarnych dalmatyk.

Po pierwsze, istnieje możliwość podwinięcia oraz odpowiedniego spięcia istniejącego już ornatu. Można to uczynić, doszywając odpowiednie guziki i pętelki, tudzież spinając szatę agrafkami lub spinkami, zważając na możliwość jej uszkodzenia. Należy nadmienić, iż takie rozwiązanie najlepiej sprawdzi się na ornatach prostych, bez sztywnych zdobień. Jeśli szata posiada zdobienia, powinny one dotyczyć tylko materiału, nie zaś naszytych na nim haftów, aby te nie uległy zniszczeniu. Plikata nie powinna być zbyt sztywna, aby jej zgięcie nie spowodowało stałego zagniecenia. Można zatem z powodzeniem podwijać ornaty w krojach gotyckich, ponieważ pozbawione są sztywnika i luźno opadają z ramion osób je noszących.

Drugą możliwością będzie uszycie nowej szaty, przyciętej z przodu na odpowiedniej wysokości⁸. Wówczas ornat ten może być uszuty na zwykłym sztywniku.

Stola latior to szeroki pas materiału, który diakon nakłada tak, jak zwykłą stulę. Szeroka stula może być obszyta galonem, jednak nie powinna mieć na sobie krzyży⁹, tak jak zwykła stula. Znowu wymienić można dwa sposoby na uzyskanie tejże szaty:

Pierwszą możliwością będzie odpowiednie złożenie ornatu w taki sposób, aby stworzyć podłużny pas materiału, który diakon będzie mógł założyć. Sposób ten polecamy wyłącznie w przypadku ornatów o krojach gotyckich. Podwójne składanie szat o kroju rzymskim mogłoby trwale je uszkodzić.

Po wtóre, można (tak jak w przypadku *planeta plicata*) uszyć specjalnie *stola latior*, zgodnie z wyżej opisanymi wskazaniem.

W przypadku braku możliwości przygotowania plikat oraz szerokiej stuli, lewici nie nakładają wierzchnich

⁸ Do tego celu doskonale nadają się ornaty zniszczone z przodu, zaś z dobrze zachowaną częścią tylną.

⁹ Por. SRC, Dekret nr 3006, ad. VII.

szat¹⁰: subdiakon asystuje w samym tylko manipularzu, diakon w manipularzu i zwykłej stule. Nie istnieje możliwość, aby asystowali oni odpowiednio w dalmatyce i tunicelli.

Stosowanie plikat i szerokiej stuły w trakcie obrzędów

1. Lewicy nakładają plikaty przed Mszą Świętą, w zakrystii. Diakon czyni to, uprzednio nałożywszy stulę spoczywającą na lewym ramieniu i spiętą/związaną na prawym boku.
2. Subdiakon zdemuje plikatę na czas śpiewu lekcji, zaś po otrzymanym błogosławieństwie znów ją zakłada.
3. Diakon zdejmuje plikatę przed przystąpieniem do śpiewu ewangelii (przed błogosławieństwem kapłańskim) i zakłada *stola latior* (na zwykłą stulę), nie całując jej. Diakon pozostaje w szerokiej stule w czasie dalszych obrzędów Mszy Świętej. Gdy, po Komunii, przeniesie Mszal na stronę epistoły, udaje się do kredencji, gdzie zmienia szeroką stulę na podwinięty ornat, w którym pozostaje dalej do końca Mszy Świętej.

¹⁰ W świetle dawnej tradycji, należy postarać się, aby w większych kościołach lewicy mogli nałożyć plikaty (oraz, w przypadku diakona – szeroką stulę). Możliwość nienoszenia szat wierzchnich przez lewitów dotyczyła jedynie mniejszych kościołów.

II.2. Duplikacja lekcji i ewangelii

W niezreformowanym rycie obowiązuje zasada, iż tekst Mszy świętej powinien zostać w całości odczytany przez celebransa. Z tego powodu kapłan sprawujący Mszę świętą zobligowany jest do odczytania lekcji i ewangelii, stojąc przy ołtarzu, oprócz ich uroczystej proklamacji przez lewitów.

Opis obrzędów

1. Po śpiewie kolekty celebrans pozostaje przy mszale. Gdy subdiakon rozpoczyna śpiew lekcji, kapłan odczytuje tekst lekcji z mszału, stojąc po stronie epistoły. Wówczas diakon zajmuje miejsce mistrza ceremonii i posługuje celebransowi przy mszale.
2. Jeśli po odczytaniu lekcji śpiew subdiakona wciąż trwa, kapłan odczytuje od razu także gradual oraz traktus. Później, jeśli proklamacja nadal trwa, celebrans z diakonem skłaniają się krzyżowi i odchodzą (krótką drogą) zająć miejsce na sedilii. Celebrans wraca do ołtarza krótką drogą przed zakończeniem śpiewu lekcji, aby pobłogosławić subdiakona. Jeśli nie zdążył odczytać gradualu/traktusa/sekwencji przed zakończeniem śpiewu, czyni to po błogosławieństwie.
3. Kapłan odmawia na środku *Munda cor*. W tym czasie ceremoniarz podaje diakonowi ewangeliarz, subdiakon zaś podchodzi do mszału i zdejmuje go z ołtarza. Lewicy przyklękają *in plano* (subdiakon z mszałem po lewej stronie, diakon z ewangeliarzem po prawej). Subdiakon przechodzi na stronę ewangelii, gdzie umieszcza mszał, diakon zaś kładzie ewangeliarz na środku ołtarza. Wówczas następuje odczytanie ewangelii przez celebransa. Subdiakon posługuje przy mszale oraz odpowiada na wezwania kapłana. Diakon stoi na *suppedaneum*, zwrócony twarzą w stronę mszału.
4. Po odczytaniu ewangelii następuje zasypanie kadzidła. Potem diakon klęka na krawędzi *suppedaneum* (po stronie lekcji) i odmawia *Munda cor*. Następnie wstaje, chwyta ewangeliarz i klęka na skraju *suppedaneum*. Celebrans udziela mu błogosławieństwa. W tym czasie *in plano* formuje się procesja z udziałem

akolitów, turyferariusza, ceremoniarza i subdiakona. Dołącza do niej diakon trzymający ewangelia. Na znak mistrza ceremonii wszyscy przyklękają i udają się do miejsca proklamacji ewangelii (zachowując rewerencje, jeśli w Mszy uczestniczy chór klerycki).

II.3. *Confiteor* przed Komunią wiernych

Praktyka odmawiania dodatkowego *Confiteor* (tzw. trzeciego) przed Komunią wiernych obecnie jest dobrowolna, jednak w niezreformowanym rycie pozostaje obowiązkowa.

Celebracja uroczysta

1. Po Komunii kapłan i diakon zakrywa kielich palką i zamienia się miejscami z subdiakonem. Ministranci i chór podchodzą rzędami do stopni ołtarza i klękają *in plano*.
2. Gdy celebrans przyjmuje Krew Pańską, diakon i subdiakon odchodzą na krańce suppedaneum. Skłaniają się w stronę środka ołtarza. Diakon śpiewa (względnie czyta) *Confiteor* w imieniu zgromadzonego ludu i usługujących.
3. W tym czasie kapłan, przyjąwszy Krew Pańską, otwiera tabernakulum, przyklęka i wyjmuje z niego puszkę z Ciałem Pańskim. Gdy skończy się śpiew/recytacja *Confiteor*, kapłan odwraca się, stając nieco po stronie ewangelii, opierając lewą rękę o mensę ołtarza. Patrząc na lud, mówi *Misereatur* i *Indulgentiam* (czyniąc znak krzyża w kierunku wiernych).
4. Celebrans zwraca się w kierunku ołtarza, przyklęka, bierze puszkę w lewą rękę, w prawą zaś jedną Hostię, i ukazując ją ludowi, mówi *Ecce Agnus Dei*. Lewicy klęczą wówczas na przedniej krawędzi suppedaneum. Dalej odbywa się Komunia, według zwyczajnych zasad.

Adaptacje do Mszy śpiewanej bez asysty wyższej

1. Po Komunii kapłana ministranci i chór podchodzą rzędami przed stopnie ołtarza, *in plano*. W pierwszym rzędzie ustawiają się (w następującej kolejności) ceremoniarz, akolici i turyferariusz. Przyklękają i wchodzą po stopniach ołtarza, by uklęknąć na skraju suppedaneum.
2. Gdy kapłan przyjmie Krew Pańską, ceremoniarz rozpoczyna recytację *Confiteor*.
3. Czynności kapłana pozostają bez zmian.
4. Odbywa się Komunia wiernych, według obowiązujących przepisów.

II.4. Zasady obowiązujące na Mszy *coram Sanctissimo*

Pewna część obrzędów *Triduum Sacrum* odbywa się przed Najświętszym Sakramentem. Wówczas, kapłana i usługujących obowiązują specjalne zasady zachowania, jak na Mszy wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu (co zostanie podkreślone w odpowiednich miejscach ceremoniału):

- Osoba wchodząca do prezbiterium lub z niego wychodząca klęka na dwa kolana, skłaniając dodatkowo głowę i ramiona.
- Osoba przechodząca przez oś prezbiterium przyklęka na jedno kolano, jak zwykle.
- Celebrans, odchodząc ze środka suppedaneum na którąś ze stron lub zwracając się do ludu, najpierw przyklęka, czyni to również, gdy powróci na środek.
- Gdy celebrans odwraca się do ludu, nie czyni tego przed środkiem ołtarza, ale odwraca się tak, by stać nieco po stronie ewangelii. Podobnie czyni diakon, gdy odwraca się na *Ite, missa est*.
- Usługujący nie chodzą po stopniach ołtarzowych tzw. krótką drogą (na skos przecinając stopnie), ale długą –

okrażając stopnie ołtarzowe *in plano*. Czynią to, aby nie odwrócić się od Najświętszego Sakramentu.

- Pomija się wszystkie pocałunki przedmiotów podawanych kapłanowi oraz ręki celebransa.
- Wszystkie skłony wykonywane są w stronę *Sanctissimum*.

Zasady szczegółowe, uzależnione od specyfiki konkretnych sytuacji, zostaną opisane w odpowiednich miejscach ceremoniału.

II.5. Śpiew Męki Pańskiej

Istotnym elementem obrzędów Wielkiego Tygodnia jest proklamacja Męki Pańskiej. Ma on miejsce w Niedzielę Palmową, Wielki Wtorek, Wielką Środę oraz Wielki Piątek. Praktyka śpiewu Pasji z podziałem na role wywodzi się najprawdopodobniej z średniowiecznych dramatów liturgicznych, popularnych w tej epoce. Należy pamiętać, iż ceremonialnej proklamacji ewangelii danej Mszy nie stanowi cały opis Męki, ale jedynie jego epilog, co zaznaczono w odpowiednich miejscach ksiąg liturgicznych. Jeżeli śpiew Pasji według jednego z niżej opisanych wariantów jest niemożliwy, celebrans powinien ją odczytać. W celebracjach śpiewanych i uroczystych należy jednak zawsze zaśpiewać epilog Męki Pańskiej¹¹.

W pierwszej kolejności należy opisać ogólne zasady dotyczące się śpiewu Pasji w różnych jego wariantach:

- Tekst Męki Pańskiej podzielony jest na 3 role: Chrystus, Chronista/Narrator, Synagoga. Śpiew Pasji wykonują więc

¹¹ Podczas uroczystej celebracji wykonuje go diakon usługujący podczas Mszy Świętej, we mszy śpiewanej bez asysty wyższej czyni to sam celebrans.

trzy osoby, które muszą posiadać przynajmniej święcenia diakonatu¹².

- Osoby śpiewające Mękę Pańską mają na sobie szaty liturgiczne: humerał, albę, cingulum, manipularz oraz stulę (założoną na sposób diakoński)¹³.
- Chór lub schola nie może śpiewać jednej z ról Pasji, jednak wolno, aby dośpiewała ona określone kwestie trzeciego diakona (śpiewającego w roli Synagogi) – dokładniej kwestie tłumu¹⁴.
- Przed śpiewem Męki Pańskiej nie odmawia się *Munda cor*, nie czyni się znaków krzyża na czole, ustach i sercu, w czasie śpiewu nie używa się świec i kadzidła.
- Istnieją 3 warianty ceremonialnego wykonania Pasji: śpiew Męki przez trzech dodatkowych diakonów, przez kapłana i lewitów oraz przez samego kapłana¹⁵ (w przypadku Mszy śpiewanej bez asysty wyższej). Istnieje także, dodatkowo, wariant „ludowy”, który nie stanowi jednak ceremonialnej proklamacji Pasji.

Śpiew Pasji przez trzech osobnych diakonów

Przed wszystkim, istnieje możliwość śpiewu Pasji przez trzech dodatkowych diakonów. Muszą posiadać oni święcenia diakonatu lub kapłańskie.

¹² [1] Por. SRC, Dekret 4031 ad 3; Dekret 3110, Dubium X; Dekret nr 1588 ad 8;

[2] Por. Odpowiedź PCED 39/2011L z 14.06.2017 (Kenneth J. Wolfe, *Who may chant the Passion*, <https://rorate-caeli.blogspot.com/2018/03/who-may-chant-passion.html>, dostęp: 22 stycznia 2020

¹³ Por. SRC, Dekret 3949, Dubium VI.

¹⁴ Por. SRC, Dekret nr 4044 ad 2

¹⁵ Por. SRC, Dekret nr 2740 ad 2;

Dekret nr 3804, Dubium III, pytanie 4.

Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

- szaty dla diakonów pasji w zakrystii: humerały, alby, cingula, manipularze i stuły w kolorze fioletowym (albo czarnym - w Wielki Piątek).

- trzy pulpity po stronie ewangelii (w jednej kolumnie), zwrócone na północ (mogą być okryte materiałem w kolorze oficjum), na nich przygotowana księga z tekstem Męki Pańskiej. Jeśli przestrzeń liturgiczna jest duża, przy pulpitach przygotować można mikrofon, który będzie zbierał głos trzech diakonów.

Opis obrzędów

1. Duchowni wyznaczeni do pełnienia funkcji diakonów pasji w odpowiednim momencie (np. przed lekcją lub traktusem) wychodzą do zakrystii, aby nałożyć wyżej wymienione szaty.

2. Diakoni pasji wychodzą z zakrystii pod koniec śpiewu traktusa, klękają *in plano* i oddają rewerencje chórowi. Następnie podchodzą do przygotowanych pulpitów. Kapłan z asystą stoją po stronie lekcji, zwrócenii w stronę diakonów śpiewających Mękę Pańską. Po zakończeniu śpiewu diakoni pasji przyklękają *in plano* i odchodzą do zakrystii.

3. Następuje przygotowanie do proklamacji epilogu Męki Pańskiej: zasypuje się kadzidło, diakon otrzymuje błogosławieństwo od celebransa i w asyście akolitów ze świecami śpiewa ewangelię, jak podczas Mszy świętej.

Śpiew Pasji przez celebransa i lewitów

Gdy nie ma możliwości, aby Mękę Pańską śpiewali dodatkowo usługujący, może to uczynić celebrans oraz diakon i subdiakon. Konieczne jest wówczas aby subdiakon posiadał przynajmniej święcenia diakonatu. Jeśli tak nie jest, można powierzyć tę funkcję innemu diakonowi (lub kapłanowi).

Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

- jeśli subdiakon posiada święcenia diakonatu: dodatkową stulę barwy fioletowej na kredencji;

- jeśli subdiakon nie posiada święceń diakonatu: humerał, albę, cingulum i stulę fioletową dla dodatkowego diakona w zakrystii.

Opis obrzędów

1. Jeśli subdiakon nie przyjął święceń diakonatu, dodatkowy duchowny, wyświęcony przynajmniej w stopniu diakona, w odpowiednim momencie (np. przed lekcją lub traktusem) wychodzą do zakrystii, aby nałożyć odpowiednie szaty.

2. Po odczytaniu traktusa celebrans z asystą udaje się do sedilii, a ceremoniarz przenosi mszał na stronę ewangelii.

3. Pod koniec śpiewu traktusa celebrans i lewicy powstają. Diakon i subdiakon zdejmują plikaty, subdiakon nakłada przygotowaną stulę na sposób diakoński. Jeśli subdiakon nie przyjął święceń diakonatu, dodatkowy diakon pasji wychodzi z zakrystii. Wraz z kapłanem udają się przed stopnie ołtarzowe i składają odpowiednią rewerencję. Kapłan wstępuje po stopniach na suppedaneum i przechodzi do mszału, zaś lewicy udają się na przygotowane miejsce śpiewu pasji.

4. Dalsze obrzędy sprawuje się według wytycznych opisanych wyżej¹⁶.

Śpiew Pasji przez samego celebransa

Na Mszach śpiewanych, które odprawia się bez asysty wyższej, istnieje możliwość, aby opis Męki Pańskiej został odśpiewany przez samego tylko kapłana. Wówczas powinien on to uczynić na ton odmienny od tego, na który będzie wykonywał epilog Pasji, czyli ewangelię mszalną. Fragment ten wykonuje się jak ewangelię na zwykłej Mszy, z użyciem kadzidła i świec.

¹⁶ Zob. s. 34.

Nierytualny wariant śpiewu Pasji

W przypadku braku odpowiedniej liczby duchownych, lub z innych istotnych przyczyn można, na podstawie źródeł partykularnych¹⁷, opierając się na polskim zwyczaju, wykonać śpiew Męki Pańskiej na sposób nierytualny. Należy zaznaczyć, iż nie dopełnia on potrzebnych obrzędów, wymaga więc odczytania Pasji przez celebransa. Śpiew opisu Męki Pańskiej ma wówczas miejsce poza prezbiterium, np. na chórze muzycznym. Jeśli nie ma duchownych, śpiewać mogą świeccy kantorzy, na przykład członkowie scholi. Pasję można wykonać po łacinie lub w języku narodowym¹⁸.

II.6. Używanie krzyża procesyjnego

Mszał Rzymski wielokrotnie przewiduje użycie krzyża procesyjnego podczas obrzędów Wielkiego Tygodnia. W związku z powyższym zwracamy uwagę na kilka zasad odnoszących się do jego użycia.

¹⁷ [1] T. Sitkowski, „Wielki Tydzień.” *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie*, Luty 1937, Wielki Piątek, nr 2;

[2] A. J. Nowowiejski. *Ceremoniał Parafialny*, Płock, 1931, pkt 762 s.478-480.

[3] *Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi* nr 4-5, a., 1957.

¹⁸ [1] Należy wówczas korzystać z tekstu zatwierdzonego do użytku liturgicznego – według mszaliaka tynieckiego z 1963 roku lub według lekcjonarza mszalnego dla zwyczajnej formy rytu rzymskiego (por. KEP, *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dla diecezji polskich dotyczące sprawowania Mszy Św. według ogłoszonego przez papieża Benedykta XVI Listu apostolskiego w formie motu proprio Summorum Pontificum*, 2007, ad. 3).

[2] Można korzystać także z melodii zatwierdzonych do użytku dla zwyczajnej formy rytu rzymskiego.

Mszal i pozostałe księgi nie przewidują niesienia w procesji wejścia krzyża procesyjnego, gdy Mszę celebryje prezbiter¹⁹. Przed reformami liturgicznymi nie było takiego zwyczaju w diecezji rzymskiej; prezbitera w procesji wejścia poprzedzali turyferariusz oraz dwóch akolitów ze świecami.

Nie ma jednak rubryki, która zakazywałaby użycia krzyża procesyjnego podczas wejścia prezbitera. Zgodnie z opinią Fortescue, zwłaszcza tam gdzie jest taki zwyczaj, ministrant ubrany w sutannę i komżę może nieść krzyż procesyjny podczas procesji wejścia poprzedzającej uroczystą celebrację Mszy Świętej²⁰. Zwyczaj taki obecny jest w niektórych ośrodkach duszpasterskich w Polsce, zaś m.in. we francuskich kościołach jawi się jako zjawisko bardziej rozpowszechnione. Należy podkreślić, że żadne księgi liturgiczne ani szanowane ceremoniały nie przewidują jednak niesienia krzyża przez subdiakona mszalnego lub subdiakona-krucyferariusza.

W przypadku procesji liturgicznych przewidzianych we mszale, w których nie nosi się Najświętszego Sakramentu, krzyż procesyjny niesie subdiakon usługujący w danym obrzędzie, ubrany odpowiednio szaty liturgiczne (tunicellę lub plikatę – w zależności od rozpatrywanej sytuacji). Na czas niesienia krzyża nie nosi jednak manipularza.

W czasie procesji teoferycznych krzyż powinien być niesiony przez drugiego subdiakona-krucyferariusza, ubranego w odpowiednie szaty liturgiczne, bez manipularza. Jeżeli brak jest odpowiedniego duchownego do pełnienia funkcji subdiakona-krucyferariusza, krzyż niesie ministrant ubrany w komżę. W czasie tych procesji właściwy subdiakon razem z diakonem podtrzymuje brzegi kapy lub ręce kapłana niosącego Najświętszy Sakrament.

¹⁹ Por. A. Fortescue, op. cit., s. 86.

²⁰ Ibidem.

II.7. Odmawianie Oficjum w Wielki Czwartek, Wielki Piątek i Wielką Sobotę

- A. W Wielki Czwartek, Wielki Piątek i Wielką Sobotę w Oficjum śpiewa się tylko Ciemną Jutrzniewą (*Matutinum cum Laudibus*). Pozostałe godziny kanoniczne odmawia się bez śpiewu. W świetle dawnego rozumienia odmawiania Oficjum, głośne odmawianie godzin kanonicznych bez śpiewu, następuje na sposób recytatywu na jednej nucie, z uwzględnieniem odpowiednich znaków przestankowych (*recto tono*)²¹.
- B. Po wszystkich psalmach opuszcza się doksologię *Gloria Patri*.
- C. Znaki krzyża czyni się na początku pierwszej antyfony (lub pierwszego psalmu).
- D. W Prymie nie czyta się Martyrtologium.
- E. Każda godzina posiada antyfonę *Christus factus est*, którą, w zależności od dnia, wydłuża się o dodatkowe wersety.

II.8. Adaptacje kościoła pod kątem celebracji Wielkiego Tygodnia

W kwestii przystosowania kościoła do celebracji Wielkiego Tygodnia, zaznaczamy, że powinny znajdować się w świątyni przynajmniej dwa ołtarze lub kaplice boczne. Jeśli ich nie ma (ponieważ np. kościół został wybudowany w nowym stylu architektonicznym), należy, w odpowiednich miejscach kościoła (np. ni-

²¹ Analogiczną praktyką jest recytatyw wersetu *Fidelium animae per misericordiam Dei...* na zakończenie śpiewanych godzin kanonicznych, co rozumie się jako jego odmówienie bez śpiewu.

szach,) wybudować przynajmniej dwa ołtarze o stabilnej i solidnej konstrukcji oraz właściwie je przygotować, co zostanie opisane w odpowiednich miejscach ceremoniałach. Ołtarze te, w drodze wyjątku, mogą nie posiadać *sepulcrum* albo nawet portatylu, nie muszą być konsekrowane, ponieważ nie zakłada się przy nich celebracji Mszy Świętej w czasie Świętego Triduum.

II.9. Zastępstwo subdiakona

Kościół wyraźnie troszczy się o to, aby liturgia sprawowana była w sposób najuroczystszy. Wyrazem tejże troski pozostaje dozwolenie, na mocy którego określone osoby mogą w czasie Liturgii pełnić funkcję diakona, nie posiadając święceń subdiakonatu ani innych święceń wyższych. Praktyka ta istniała w Kościele przez kilkaset lat. W 1906 roku Stolica Apostolska dekretem Świętej Kongregacji Obrzędów²² określiła szczegółowo zasady, na jakich zastępstwo takie ma się odbywać. Uwzględniamy tu także współczesną rzeczywistość liturgiczną.

Gdy nie ma duchownego *in sacris* – który przyjąłby przynajmniej święcenia subdiakonatu, albo z jakiegoś powodu nie może on wypełniać funkcji (nie jest do tego zdatny fizycznie, nie opanował jej biegle lub musi w trakcie liturgii sprawować inne czynności duszpasterskie – np. spowiadać), istnieje możliwość, aby funkcja subdiakona została wypełniona w sposób zastępczy. Mogą to uczynić następujące osoby:

- **kleryk**, który przyjął święcenia niższe lub przynajmniej tonsurę;
- **akolita** ustanowiony przez biskupa (lub zgodnie z prawem, przez wyższego przełożonego zakonnego), będący alumnem, zakonnikiem czy też przyjmującym tę posługę na stałe świeckim mężczyzną²³.

²² Por. SRC, Dekret nr 4181.

²³ [1] por. Odpowiedź Papieskiej Komisji *Ecclesia Dei* na wątpliwość nr 6, list nr 39/2011L-ED z 14 listopada 2018 r, <http://pietrasdawid.pl/msza-trydencka/nagrania-i-zdjecia-z-mszy-trydenckiej/odpowiedz-papieskiej-komisy-ecclesia-dei-na-29> (dostęp: 10 lutego 2020);

Dla wyżej wymienionych kategorii osób zachodzą konkretne zmiany w opisie obrzędów, które poniżej wyszczególniamy:

1. Osoba pełniąca zastępczo funkcję subdiakona nie nakładają manipularza, który otrzymuje się na święceniach subdiakonatu. Biretu może używać tylko wówczas, gdy ma prawo noszenia stroju duchownego²⁴.
2. Osoba taka, gdy przyniesie kielich na ołtarz, nie posługuje przy kielichu i palce aż do puryfikacji.
3. Nie nalewa wody do kielicha, ukazuje jedynie ampułkę z wodą kapłanowi, aby mógł ją pobłogosławić. Następnie przekazuje ją diakonowi, aby nalał do kielicha kroplę wody.
4. Nie puryfikuje kielicha, czynność tę pozostawia kapłanowi. Gdy ten oczyści kielich, osoba pełniąca zastępczo funkcję subdiakona składa na nim wszystkie potrzebne paramenta, okrywa welonem i odnosi na kredencję.

W kilku celebracjach Świętego Triduum wyróżnia się posługę dodatkowego subdiakona-krucyferariusza. Należy zaznaczyć, że osoby wymienione powyżej, mają prawo zastępczo wypełniać także tę funkcję. Nie powinna mieć natomiast miejsca sytuacja, w której funkcja subdiakona będzie wypełniana zastępczo, zaś subdiakonem – krucyferariuszem będzie duchowny z *in sacris*.

W zreformowanym porządku Wielkiego Tygodnia dozwolone jest, aby liturgia sprawowana była z samym tylko diakonem (nazywana jest wówczas celebracją półsolenną, albo semisolenną). Należy zaznaczyć, że dozwolenie to nie dotyczy starego porządku

[2] por. Odpowiedź Kongregacji Nauki Wiary – Papieskiej Komisji *Ecclesia Dei* na wątpliwość nr 1, list nr 39/2011L z 21 grudnia 2016 r., <http://zakrystia.pl/ecclesia-dei-swiecki-subdiakon-lektor-i-msza-semisolenna> (dostęp: 10.12.2019);

[3] por. Odpowiedź Papieskiej Komisji *Ecclesia Dei*, list nr 39/2011L z 15 kwietnia 2013 roku, <https://rorate-caeli.blogspot.com/2015/04/straw-subdeacon-pced-letter.html> (dostęp: 10.12.2019).

²⁴ por. A. Fortescue, J. B. O'Connell, A. Reid, *The Ceremonies of the Roman Rite Described*, Londyn-Nowy Jork 2009, str. 134, przypis 73.

celebracji Wielkiego Tygodnia i w odniesieniu do niego nie może być praktykowane.

II.10. Szczególne funkcje w rycie uproszczonym

Z racji na powszechność sprawowania Mszy śpiewanej bez asysty wyższej, Kościół dozwolił, aby określone osoby mogły wypełniać niektóre szczególne funkcje w czasie Liturgii. Praktyka ta podnosi solenność celebracji poprzez rozdzielenie zadań, które lepiej uwidocznia hierarchiczny charakter Liturgii.

- Jeżeli na Mszy obecny jest (jako ceremoniarz, ministrant lub w chórze) kleryk mający niższe święcenia lektoratu²⁵ lub mężczyzna co najmniej ustanowiony do posługi lektoratu, może on **odśpiewać lekcję**, w taki sam sposób, jak subdiakon na Mszy uroczystej (nie przyjmuje on wówczas błogosławieństwa celebransa, ale po śpiewie lekcji udaje się na swoje miejsce)²⁶;

²⁵ Pewne zdziwienie może budzić brak wśród osób uprawnionych tonsurowanego kleryka, który nie otrzymał jeszcze lektoratu. Warto zwrócić uwagę, iż do czasów reformy Piusa XII wymagano, by śpiewający lekcję kleryk miał niższe święcenia w stopniu lektoratu (*Ritus Servandus* podawał w punkcie VI.8. *Si quandoque Celebrans cantat Missam sine Diacono et Subdiacono, Epistolam cantet in loco consueto aliquis Lector Superpelliceo indutus, qui in fine non osculatur manum Celebrantis; (...)*). Dopiero później *Missale Romanum* wymagało, by śpiewającym był minister, a więc co najmniej tonsurowany kleryk (nowsza rubryka brzmiała: VI.8. *In Missis cantatis Epistola a ministrante cani potest; secus sufficit ut legatur a celebrante, qui tamen potest Epistolam more solito canere(...)*).

²⁶ Odnosi się to także do funkcji lektora w Mszy Upřednio Konsekwrowanych Darów oraz w czasie Wigilii Wielkanocnej.

- Jeżeli na Mszy obecny jest (jako ministrant lub w chórze) kleryk mający co najmniej tonsurę lub mężczyzna co najmniej ustanowiony do posługi akolitu, może on **przynieść do ołtarza kielich z kredencji**, analogicznie do tego, jak subdiakon czyni to na Mszy uroczystej (nie używa jednak welonu naramiennego), a **także odnieść kielich na kredencję** po jego puryfikacji;
- Jeżeli ceremoniarzem lub jednym z ministrantów jest osoba mająca co najmniej święcenia subdiakonatu, może ona podczas offertorium **wytrzeć kielich i napelnić go winem i wodą**, podczas Kanonu ma prawo natomiast **posługiwać przy palce**. Po puryfikacji może także **wytrzeć kielich, nakryć go i odnieść na kredencję** (analogicznie do tego, jak ma to miejsce na Mszy uroczystej).

•

Dział II

OBRZĘDY WIELKIEGO TYGODNIA

Rozdział III

OKRES MĘKI PAŃSKIEJ

On, istniejąc w postaci Bożej, nie skorzystał ze sposobności, aby na równi być z Bogiem, lecz ogołocił samego siebie, przyjąwszy postać sługi, stawszy się podobnym do ludzi. a w zewnętrznym przejawie, uznany za człowieka, uniżył samego siebie, stawszy się posłusznym aż do śmierci - i to śmierci krzyżowej (Flp 2, 6-8).

Piąta niedziela Wielkiego Postu nazywa się Niedzielą Męki Pańskiej. Na dwa tygodnie przed świętami wielkanocnymi Kościół święty przystępuje do rozważania tajemnic Męki i Śmierci naszego Pana. Jest to czas bezpośredniego przygotowania do przeżywania Wielkiego Tygodnia i Świętego Triduum.

III.1. Zmiany okresowe

Przed i niesporami niedzieli Męki Pańskiej należy **zasłonić wszystkie krzyże i przedstawienia świętych** (obrazy, płaskorzeźby, figury, itp.) w kościele fioletowym materiałem²⁸. Zasłon tych nie zdejmuje się nawet, gdyby w okresie Męki Pańskiej wypadła jakaś uroczystość, można natomiast, zgodnie z chlubnym zwyczajem, dostosowywać barwę zasłony krzyża ołtarzowego do koloru danego oficjum²⁹. Wyjątek od reguły zasłaniania obrazów stanowią stacje Drogi Krzyżowej, które mogą pozostać niezasłonięte³⁰.

²⁸ Dawniej na zasłonach tych umieszczano hafty i symbole, obecnie zaś praktykuje się stosowanie zasłon z gładkiego materiału.

²⁹ Zalecamy zakryć krzyż ołtarzowy zasłoną fioletową, gdy zaś wypadnie święto, którego oficjum sprawowane jest z użyciem innego koloru liturgicznego, zawiesić na zasłonie fioletowej zasłonę odpowiedniego koloru.

³⁰ Por. L. Le Vasseur, J. Haegy, L. Stercky, *Manuel de Liturgie et Cere-monial selon le Rit Romain*, Paryż, 1935, nr 307.

Na ołtarzu **nie umieszcza się relikwii**, nawet w uroczystości, gdyby wypadły. Jeśli w nastawie ołtarza umieszczone są na stałe relikwie, należy przysłonić je fioletowymi zasłonami. Przy ołtarzu **nie ustawia się kwiatów**, można natomiast uczynić to w święta i uroczystości. Tak jak w przypadku pierwszej części Wielkiego Postu, gra na organach dopuszczona jest wyłącznie do podtrzymania śpiewu, pomijając święta i uroczystości.

Z okresem Męki Pańskiej wiążą się **zmiany w tekście Mszy Świętej**: pomija się Psalm 42 u stopni ołtarza, wraz z powtórzeniem jego antyfony. Pomija się wszystkie doksologie *Gloria Patri* w tekstach mszalnych: w czasie Lavabo i aspersioni. W okresie pasyjnym śpiewa się prefację o Krzyżu Świętym.

Dawne księgi liturgiczne³¹ wspominają o praktyce wieszania **zasłony wielkopostnej** w miejscu łączenia prezbiterium z nawą. Zwyczaj ten został dopuszczony do zachowania i kultywowania przez Świętą Kongregację Obrzędów³². Jeżeli nie uczyniono tego na początku Wielkiego Postu, można umieścić tę zasłonę w odpowiednim miejscu wraz z zasłanianiem krzyży i obrazów. Zwykło się używać zasłon z płótna w kolorze fioletowym lub naturalnego lnu³³. Zasłona wielkopostna pozostaje zaciągnięta poza celebracją Mszy Świętej oraz Oficjum. Należy ją także zasłonić w Wielką Środę na czas śpiewu Męki Pańskiej, opuścić zaś na słowa *et velum templi scissum est*.

³¹ Por. *Altera Pars Ritualis de caeremonis Ecclesiasticis*, Kraków, 1639, s.61.

³² por. SRC, Dekret nr 3448, ad. XVI.

³³ [1] W kwestii koloru, zasłaniania i opuszczania zasłony wielkopostnej, Święta Kongregacja Obrzędów orzekła, że należy przestrzegać przyjętego lokalnego zwyczaju (ibidem).

[2] *Unikatowe zasłony wielkopostne w Orawce*, <https://parafiao-rawka.pl/unikatowe-zaslony-wielkopostne-w-orawce/>, (dostęp- 27.02.2020)

III.2. Wspomnienie Siedmiu Boleści Najświętszej Maryi Panny

W piątek po niedzieli Męki Pańskiej dozwolone jest celebrować Mszę o Siedmiu Boleściach Najświętszej Maryi Panny.

- Mszę Świętą można sprawować z formularza piątku po Niedzieli Męki Pańskiej, z kommemoracją Siedmiu Boleści albo z formularza o *Siedmiu Boleściach Najświętszej Maryi Panny*, z kommemoracją ferii.
- Kapłan odprawia Mszę z zachowaniem wszystkich zasad związanych z formularzem z 15 września: używa się białych szat liturgicznych, odmawia się Gloria, sekwencję (zmianą okresową jest zastąpienie Alleluia traktusem oraz kommemoracja ferii Okresu Męki Pańskiej).

III.3. Wskazania duszpasterskie na czas Wielkiego Tygodnia

Ogłoszenia odnoszące się do Celebracji Wielkiego Tygodnia należy podać odpowiednio w Niedzielę Męki Pańskiej oraz Niedzielę Palmową, uwzględniając następujące kwestie:

- A. Należy umożliwić wiernym nabycie **gałązek palmowych** przed Liturgią Niedzieli Palmowej, albo już w poprzednich dniach, po Mszach Świętych. Przygotowane gałązki powinny być żywe, a nie ususzone. Dla wiernych, którzy nie uczestniczą w głównej Mszy, na której święci się palmy, należy poświęcić dodatkowe gałązki i umożliwić ich odbiór w zakrystii.
- B. W każdy dzień Świętego Triduum wierni powinni przynieść ze sobą **świece** (zabezpieczone odpowiednio przed kapiącym woskiem).
- C. Należy pouczyć wiernych, iż w Wielki Piątek osoby od 18 do 60 roku życia obowiązują **post ścisły**. Osoby od 14

oraz powyżej 60 roku życia są natomiast wezwane do zachowywania wstrzemięźliwości od pokarmów mięsnych. W Wielką Sobotę, do zakończenia Wigilii Wielkanocnej zgodnie z dawnym zwyczajem zachęca się zachować **post paschalny** (wstrzemięźliwość od pokarmów mięsnych)³⁴.

- D. Jeżeli, ze względu na zbyt małą liczbę kantorów (lub z innej przyczyny) nie można odprawić Ciemnych Jutrznii, warto zaprosić wiernych do wspólnego śpiewu *Godzinek o Męce Pańskiej* lub innych pieśni pasyjnych w kaplicy adoracji oraz przy Grobie Pańskim.
- E. Warto zachęcić wiernych do **adoracji Najświętszego Sakramentu** w kaplicy – po Mszy Wielkiego Czwartku, aż do Mszy Uprzednio Konsekrowanych Darów, oraz w kaplicy Bożego Grobu – po Mszy Uprzednio Konsekrowanych Darów i w Wielką Sobotę.
- F. Powinno się poinformować wiernych o możliwości uzyskania **odpustu zupełnego**. Według dyrektorium o odpustach, we wszystkie dni Świętego Triduum możliwe uzyskanie jest odpustu zupełnego pod zwykłymi warunkami. W przypadku celebracji według starszego rytu, z teoretycznego punktu widzenia jest to możliwe jedynie w Wielki Czwartek (za pobożne odśpiewanie hymnu *Tantum ergo Sacramentum*)³⁵, ponieważ w Wielki Piątek mszał nie przewiduje Komunii wiernych, w Wielką Sobotę zaś nie odnawia się przyrzeczeń chrzcielnych³⁶. W niedzielę Wielkanocną możliwe jest uzyskanie odpustu zupełnego pod zwykłymi warunkami za wysłuchanie

³⁴ Post ten niegdyś był obowiązkowy (zob. przyp. 231), teraz jedynie zachęca się do jego zachowania.

³⁵ Paenitentiarum Apostolica, *Decretum Enchiridion Indulgentiarum*, Concessionem, 7, §1, 2°.

³⁶ Zachęcamy do odnowienia z wiernymi przyrzeczeń chrzcielnych po zakończeniu Wigilii Wielkanocnej, aby mieli możliwość uzyskania odpustu zupełnego (por. *Decretum Enchiridion Indulgentiarum*, op. cit., Concessionem, 28, §1.)

papieskiego błogosławieństwa *Urbi et Orbi*, także za pośrednictwem radia oraz telewizji³⁷.

- G. Wierni obecnie nie zawsze są przyzwyczajeni do obchodzenia **rocznicy własnego chrztu**. Wigilia Paschalna, która akcentuje osadzenie chrztu w rzeczywistości Paschy, jawi się dobrą okazją ku temu, aby zachęcić wiernych do obchodzenia wówczas pamiątki chrztu świętego.
- H. Warto poinformować wiernych o planowanej godzinie rozpoczęcia uroczystej Mszy Świętej należącej do Wigilii Wielkanocnej.
- I. W Wielką Sobotę należy umożliwić wiernym **zabranie do domów poświęconej wody** (rozlewając ją do odpowiednich buteleczek). Warto także pouczyć ich o zwyczaju **zanoszenia do domów poświęconego ognia** i zapalania nim świec na stole wielkanocnym³⁸.

Appendix: Nabożeństwo pokutne

Pokuta, jako jedna z przewodnich „myśli” Wielkiego Postu znajduje swój moment kulminacyjny przed rozpoczęciem Triduum Paschalnego. W dawnych czasach biskup diecezjalny odprawiał wówczas obrzęd przyjęcia pokutników. Obecnie, z racji na bardzo rzadkie zjawisko publicznej pokuty, nie zachował się taki zwyczaj. Zachęcamy jednak, aby na początku Wielkiego Tygodnia albo nawet w okresie Męki Pańskiej sprawować w kościele **nabożeństwo pokutne**, które będzie dla wiernych zwieńczeniem okresu Wielkiego Postu i bezpośrednim przygotowaniem do Świętego Triduum. Zalecamy odprawić nabożeństwo siedmiu psalmów pokutnych i Litanii (*Septem psalmi poenitentiales cum Litanis*).

³⁷ Ibidem, 4.

³⁸ *In Sabbato Paschae, extincto veteri, novus ignis benedicatur et per populum dividatur et aquae simili* (por. P. J. Goddard, *Festa Paschalia. a History of the Holy Week Liturgy in the Roman Rite*, Gracewing, 2011.s. 252).

Uwagi wstępne

- A. Jeżeli sprawuje się je w chórze kleryckim związanym *obligatio chori*, obrzęd ten łączy się z Jutrznia. Można natomiast odprawić to nabożeństwo o *odpowiedniej porze* (jako samodzielny obrzęd), jeżeli nie sprawuje się go w chórze³⁹.
- B. Warto zadbać o to, aby w czasie tego nabożeństwa kilku księży pełniło posługę w konfesjonałach⁴⁰.
- C. *Septem psalmi poenitentiales cum Litaniiis* odmawia się w postawie klęczącej⁴¹.
- D. Litanie do Wszystkich Świętych śpiewa się w wersji z Dni Krzyżowych⁴², która winna być zatwierdzona przez odpowiednią władzę⁴³. Śpiewać można wersję Zabrania się dodawanie innych świętych według własnego uznania, nawet gdyby byli to patroni parafii, miasta, czy diecezji⁴⁴.

³⁹ *Sicubi recitentur in choro, congrue dicuntur post Matutinum et Laudes diei flexis genibus, dicto Benedicamus Domino et Deo gratias; extra chorum pro temporis opportunitate* (Por. *Breviarium Romanum 1962*, s. [233])

⁴⁰ Taka praktyka podczas nabożeństwa pokutnego ma miejsce w kaplicy papieskiej.

⁴¹ Zob. przyp. 39

⁴² *Litaniae Sanctorum, sine psalmis poenentialibus, sed cum suis precibus, dicendae sunt in Litaniiis maioribus et minoribus, iuxta proprias rubricas, nec duplicantur, nec anticipari possunt de sero* (por. *Breviarium Romanum 1962*, op. cit., s. [233]).

⁴³ [1] Por. *Liber usualis Missae et Offici*. Rzym, 1962, s. 835.

[2] Zatwierdzony śpiewnik W. Gieburowskiego podaje także tekst litanii wymieniający polskich świętych (Por. W. Gieburowski. *Cantionale Ecclesiasticum*. Poznań, 1933, s. 209).

⁴⁴ Zob. SRC, Dekret nr 562; Dekret nr 957; Dekret nr 1002; Dekret nr 2681.

E. Wskazania co do gregoriańskiego śpiewu *Septem psalmi poenitentiales cum Litanis* można odnaleźć w *Liber Usualis*⁴⁵. Godne pochwały będzie, jeżeli schola lub chór wykona psalm w bardziej rozbudowany sposób (np. korzystając z kompozycji polifonicznych).

Opis obrzędów

1. Jeżeli nabożeństwo łączy się z Jutrznia, rozpoczyna się jego odmawianie po wersecie *Benedicamus Domino*⁴⁶.
2. Po śpiewie **antyfony** *Ne reminiscaris*⁴⁷ rozpoczyna się śpiew **siedmiu psalmów** pokutnych (kolejno: 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142). Po każdym psalmie należy dodać doksologię *Gloria Patri*.
3. Następnie rozpoczyna się **Litania do Wszystkich Świętych** ze wszystkimi następującymi po niej **modlitwami**, które prowadzi hebdomadariusz (*Pater noster*, Psalmem 69, prośbami oraz wszystkimi oracjami).

⁴⁵ Zob. *Liber usualis...*, op. cit., s. 1840.

⁴⁶ Zob. przyp. 39

⁴⁷ Według Breviarza sprzed reform przed psalmami śpiewało się jedynie incipit antyfony, co wciąż podają niektóre księgi (por. *Liber Usualis...* s. 1840). Zreformowany porządek brewiarza (por. *Breviarium Romanum 1962*, op. cit., s. [233]) zakłada śpiew całej antyfony *Ne reminiscaris*.

Rozdział IV

NIEDZIELA PALMOWA

Zaprawdę godne to i sprawiedliwe, słuszne i zbawienne, abyśmy Ci zawsze i wszędzie dzięki czynili: Panie Świąty, Ojcze wszechmogący, wieczny Boże, chwalebny w zgromadzeniu Świętych Twoich. Tobie bowiem służą stworzenia Twoje, które wyznają Ciebie swoim jedynym Stworzycielem i Bogiem. Całe stworzenie Twoje Cię wysławia i błogosławią Cię Święci Twoi, którzy wielkie imię Jednorodzonego Syna Twego swobodnym głosem wyznają przed królami i potęgami tego świata.⁴⁸

Niedziela Palmowa, nazywana w Polsce „Kwietną”, otwiera Wielki Tydzień, czyli celebrację Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Pana Jezusa. Głównymi ceremoniami tego dnia jest suma poprzedzona obrzędem poświęcenia palm i procesją. Wsluchując się w ewangeliczny opis tryumfalnego wjazdu Chrystusa do Jerozolimy, pragniemy uznać go naszym Królem i Panem, wyznając to w uroczystej procesji z poświęconymi palmami.

Procesja jest przede wszystkim radosnym świadectwem, jakie składamy Jezusowi Chrystusowi, w którym oblicze Boga stało się dla nas widoczne i dzięki któremu serce Boga jest otwarte dla nas wszystkich. Zawarty w Ewangelii św. Łukasza opis tego, jak formował się orszak w pobliżu Jerozolimy, po części skomponowany jest dosłownie na wzór obrzędu koronacji Salomona, na mocy którego, według Pierwszej Księgi Królewskiej, został on ustanowiony spadkobiercą władzy królewskiej Dawida (por. 1 Krl 1, 33-35). i tak procesja z palmami jest także procesją Chrystusa Króla — wyznajemy królewskość Jezusa Chrystusa, uznajemy Jezusa za Syna Dawidowego, prawdziwego Salomona — króla pokoju i sprawiedliwości. Uznać Go za króla oznacza zaakceptować Go jako Tego, który wskazuje nam drogę, któremu ufamy i za

⁴⁸ Por. G. Lefebvre, *Mszal Rzymski z dodaniem nabożeństw nieszpornych*, tłum. ks. H. Nowacki, Poznań, 1932, s. 672.

którym idziemy. Oznacza to dzień po dniu przyjmować Jego słowo jako kryterium obowiązujące w naszym życiu. Oznacza to widzieć w Nim autorytet, któremu się podporządkowujemy. Podporządkowujemy się Mu, ponieważ Jego władza jest władzą prawdy [...] w starej liturgii Niedzieli Palmowej, gdy kapłan przybywał przed kościół, pukał mocno drzewcem krzyża procesyjnego do zamkniętej bramy, a ona na to pukanie się otwierała. Był to piękny obraz tajemnicy samego Jezusa Chrystusa, który drzewem swojego krzyża, mocą swojej miłości, która ofiaruje samą siebie, pukał od strony świata do bramy Boga; w imieniu świata, który nie potrafił znaleźć dostępu do Boga. Krzyżem Jezus szeroko otworzył bramę do Boga, bramę dzielącą Boga i ludzi⁴⁹.

⁴⁹ Benedykt XVI, *Pan puka do bram świata*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/sdm_01042007.html, dostęp: 20 stycznia 2020

IV.1. Uwagi wstępne

- A. Na uroczyste obrzędy Niedzieli Palmowej składają się następujące elementy: aspersja, poświęcenie palm, procesja i Msza Święta. Podczas procesji z palmami można praktykować zwyczaj stacji na środku kościoła, opisywany przez księgi liturgiczne polskiej prowincji kościelnej⁵⁰. Wszystkim tym obrzędом powinien przewodniczyć ten sam kapłan⁵¹.
- B. Uroczysta celebracja obchodów Niedzieli Palmowej powinna odbywać się na sumie. We współczesnej sytuacji wielu ośrodków duszpasterskich nie zawsze jest to możliwe, należy więc uznać za podstawową zasadę, iż uroczyste poświęcenie palm oraz procesja odbywa się podczas jednej, głównej celebracji danego dnia.
- C. Obrzęd poświęcenia palm kapłan sprawuje przy ołtarzu (tym samym, przy którym będzie sprawowana Msza lub przy innym – bocznym lub w innym kościele/kaplicy).
- D. Jeżeli w danym kościele sprawuje się wiele Mszy świętych tego samego dnia, pozostałym nie towarzyszą obrzędy poświęcenia palm oraz procesji. Na tych Mszach zamiast Prologu Ewangelii według św. Jana odczytuje się ewangelię o wjeździe Jezusa do Jerozolimy z pominiętych obrzędów błogosławieństwa palm. Nie używa się zatem tablicy ołtarzowej z tekstem ostatniej ewangelii.
- E. Jeśli w kościele trwa nabożeństwo czterdziestogodzinne, poświęcenie palm odbywa się obligatoryjnie w bocznej kaplicy lub odpowiednio oddalonym ołtarzu bocznym, procesja z palmami jest zaś pomijana⁵².

⁵⁰ O obrzędzie tym wspomina rytuał piotrkowski (por. *Altera Pars Ritualis de caeremonis Ecclesiasticis*, Kraków, op. cit., s. 72) oraz rytuał dla diecezji polskich (por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s. 462-465). Nie wspomina o nim jednak rytuał wrocławski.

⁵¹ Por. SRC, Dekret nr 946.

⁵² Por. SRC, Dekret nr 2621 ad. 9.

F. Palmy, których poświęcenie odbywa się przed procesją, powinny być żywe (wskazują na to modlitwy poświęcenia zapisane w mszale). Jeśli wierni przygotowują swoje palmy we własnym zakresie, warto ich o tym wcześniej pouczyć. Znana bowiem jest nam praktyka przygotowywania „palm” z ususzonych ziół, jest to jednak sprzeczne z tekstem modlitw. Powinno się zatem przygotować prawdziwe gałązki palmowe lub, jeśli jest taki zwyczaj, żywe gałązki, np. bukszpanu.

IV.2. Przygotowanie śpiewu

1.	Przed celebracją lub w czasie procesji wejścia	<i>Rex Christe, factor omnium; Z nieba zesłany Syn Boga żywego;</i>
2.	Aspersja	<u>Antyfona <i>Asperges me</i> (z werse-tem psalmu 50, z po- minięciem wersetu <i>Gloria Patri</i>) oraz dialog z kapła- nem.</u> (zalecamy melodię ad libi- tum w 4 modusie).
3.	Poświęcenie palm	<u>Antyfona <i>Hosanna, Filio David;</i></u> <u>Responsorium <i>Collegerunt pontifices</i> lub <i>In monte oliveti;</i></u> <u><i>Sanctus XVIII</i></u>
4.	Rozdawanie palm	<u>Antyfona <i>Pueri hebraeorum</i></u> (w dwóch wersjach - <i>...por- tantes ramos olivarum; ...vestimenta prosternebant</i>) – w celu przedłużenia

		śpiewu można zaśpiewać wersety psalmów 23 i 46 ⁵³ . A także śpiewy ad libitum: <i>Dziatki żydowskie z roszczyki oliwnymi.</i>
5.	Procesja	<u>Antyfony zapisane w mszale</u> ⁵⁴ : - <i>Cum appropinquaret;</i> - <i>Cum audisset populus;</i> - <i>Ante sex dies;</i> - <i>Ocurrunt turbae;</i> - <i>Cum angelis et pueris;</i> - <i>Turba multa;</i> Oraz śpiewy ad libitum: np. <i>Magnum salutis gaudium;</i> <i>Niechaj będzie cześć, chwala; Chrystus wodzem.</i>
6.	Stacja przed drzwiami kościoła	<u>Gloria, laus</u>
7.	Podczas wchodzenia do kościoła	- jeżeli odbywa się stacja na środku kościoła: <u>powtórzenie antyfony <i>Pueri hebraeorum;</i></u> - jeżeli nie odbywa się stacja na środku kościoła: <u>responsorium <i>Ingrediente Domino</i></u>
8.	Stacja na środku kościoła	<u>Antyfona <i>Scriptum est enim;</i></u> <u>Dwie ostatnie strofy hymnu <i>Vexilla Regis</i></u>

⁵³ Możliwość taką przewidują nowsze księgi dla zreformowanego porządku Wielkiego Tygodnia, jednak może to stanowić wskazówkę do celebracji sprzed reform. (por. *Liber Usualis...*, op. cit., s. lxxxvi)

⁵⁴ Nie ma obowiązku wykonywania wszystkich antyfon.

9.	Procesja do ołtarza	Jeżeli nie odprawiono stacji na środku kościoła: <u>responsorium <i>Ingrediente Domino</i></u>
10.	<i>Proprium Missae</i>	<u>introit: <i>Domine, ne longe facias;</i></u> <u>graduał: <i>Tenuisti manuum dexteram;</i></u> <u>traktus: <i>Deus, deus meus, respice in me;</i></u> <u>offertorium: <i>Improperium expectavit;</i></u> <u>komunia: <i>Pater, si non potest hic calix transire;</i></u>
11.	<i>Ordinarium Missae</i>	<u><i>Kyrie, Credo, Sanctus, Agnus Dei</i></u> (zaleca się Mszę XVII z <i>Kyrie a</i> oraz <i>Credo I</i>)
12.	Na offertorium (oprócz antyfony)	<i>Jużem dość pracował; Ach mój Jezu, jak Ty kłęczysz;</i>
13.	Na Komunię (oprócz antyfony)	<i>Witam Cię, witam; O Krwi najdroższa</i>
14.	Po podniesieniu	Antyfona <i>Adoramus Te, Christe</i> (trzykrotnie)
15.	Ostatnia Ewangelia	Antyfona <i>Ave Regina caelorum</i> (ton uroczysty) lub inny śpiew ku czci Matki Bożej
16.	Procesja wyjścia	<i>Jezu Chryste, Panie miły</i>

IV.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

W kościele

- 1) ołtarz – przygotowany do Mszy Świętej: z trzema obrusami, fioletowym antepedium, na predelli 6 świeczników ze świecami z białego wosku, krzyż ołtarzowy zasłonięty fioletowym welonem; na predelli można postawić wazony z palmami (można to uczynić także po błogosławieństwie palm, w trakcie procesji)⁵⁵;
- 2) tabernakulum okryte fioletowym konopeum;
- 3) mszał: na ołtarzu, po stronie epistoły, na pulpicie przybranym fioletowym okryciem - zaznaczony w dwóch miejscach: 1. *Proprium missae*, 2. Prefacja o Krzyżu Świętym *in cantu* (ton uroczysty);
- 4) kanony ołtarzowe;
- 5) kredencja przy ołtarzu przygotowanym do Mszy Świętej, przykryta białym obrusem: po stronie epistoły, *in plano*, a na niej (lub przy niej) potrzebne paramenta:
 - a. kielich mszalny z puryfikaterzem, pateną z hostią palką białą lub fioletową, przykryty fioletowym welonem naramiennym; na welonie fioletowa bursa z korpołem;
 - b. puszka lub puszki z małymi hostiami do Komunii wiernych (gdyby w tabernakulum nie było wystarczającej ich ilości);
 - c. ampułki z winem i wodą na tacce;
 - d. ręczniczek oraz naczynie do lavabo, ewentualnie dodatkowy dzbanuszek z wodą;
 - e. *stola latior* barwy fioletowej;
 - f. stuły fioletowe dla prezbiterów i diakonów zgromadzonych w chórze (o ile zabierają ich oni ze sobą z zakrystii);

⁵⁵ Por. A. Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., nr 765 s. 483.

- g. dzwonki;
 - h. jeśli zachowuje się polski zwyczaj podczas procesji, drugi krucyfiks niezasłonięty⁵⁶ i poduszka barwy fioletowej;
- 6) sedillę dla kapłana i lewitów, za nimi siedzenia dla akolitów: po stronie epistoły, *in plano*; na sedilli: ornat i manipularz barwy fioletowej dla kapłana;
 - 7) trzy pulpity bez okryć lub okryte fioletowym materiałem po stronie ewangelii (w jednej kolumnie), zwrócone na północ, na nich przygotowana księgi z tekstem Męki Pańskiej; można przygotować także jedną księgę; jeśli przestrzeń liturgiczna jest duża, przy pulpitach przygotować można mikrofon, który będzie zbierał głos trzech diakonów⁵⁷;
 - 8) balaski z obrusami komunijnymi.

Przy ołtarzu poświęcenia palm⁵⁸:

- 1) ołtarz: z trzema obrusami, fioletowym antepedium, na predelli 6 świeczników ze świecami z białego wosku, krzyż ołtarzowy zasłonięty fioletowym welonem; na predelli można postawić wazon z palmami;
- 2) mszał: na ołtarzu, po stronie epistoły, na pulpicie przybranym fioletowym okryciem - zaznaczony na *Proprium missae*;

⁵⁶ Można, zgodnie z nowszą praktyką, opisaną przez ks. Sitkowskiego (por. T. Sitkowski, *Wielki Tydzień...*, op. cit., Niedziela Palmowa, nr 6a) nie przygotowywać drugiego krzyża, ale użyć krzyża procesyjnego – wówczas należy tak umocować na nim fioletową zasłonę, aby można było łatwo ją zeń zdjąć.

⁵⁷ Jeżeli Pasja nie będzie śpiewana przez trzech osobnych diakonów, stosuje się zasady opisane w Rozdziale II.5.

⁵⁸ Jeżeli poświęcenie palm ma się odbyć przy tym samym ołtarzu, co Msza święta, nie przygotowuje się dodatkowego ołtarza, a wszelkie potrzebne paramenty składa się na kredencji ołtarza, przy którym zostanie odprawiona Msza.

- 3) kredencja przy ołtarzu poświęcenia palm, przykryta białym obrusem: po stronie epistoły, *in plano*, a na niej (lub przy niej) potrzebne paramenta:
 - a. naczynie z wodą i ręcznik do obmycia dłoni kapłana po rozdawaniu gałązek palmowych (jeśli jest taka potrzeba);
 - b. ewangeliarz;
 - c. krzyż procesyjny zasłonięty fioletowym materiałem i przyozdobiony palmami (można to uczynić po ich poświęceniu, wówczas należy przygotować także odpowiednią wstążkę do ich przymocowania)⁵⁹;
 - d. manipularze barwy fioletowej dla lewitów;
- 4) w pobliżu ołtarza: stolik z palmami dla celebransa, asysty oraz wiernych⁶⁰; palmy można okryć fioletowym materiałem (np. w wypadku, gdyby miały zostać przygotowane pewien czas przed rozpoczęciem celebracji)⁶¹.

W zakrystii

- 1) szaty dla celebransa i asysty wyższej:
 - a. **dla celebransa:** humerał, alba, cingulum, stuła i kapa barwy fioletowej, biret;
 - b. **dla diakona:** humerał, alba, cingulum, stuła i plikata barwy fioletowej, biret;

⁵⁹ [1] por. A. Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., nr 765 s. 483;

J. C. Mueller. *Mały ceremoniał dla kleryków i kapłanów*, tłum. A. Prumbs, Poznań, 1949, s. 188;

T. Sitkowski, *Ceremonie Święte*, Warszawa, 1948, s. 70, nr 15;

[2] Jeśli istnieje taki zwyczaj, można przynieść go w procesji wejścia.

⁶⁰ [1] Jeżeli wierni przynoszą palmy we własnym zakresie, na stoliku umieszcza się jedynie palmy dla celebransa i asysty.

[2] Gdyby przestrzeń liturgiczna nie była wystarczająco duża, aby dało się weń ustawić stolik z palmami, należy złożyć je na ołtarzu, rozłożywszy na nim dodatkowy obrus. Nie należy tego czynić, jeśli poświęcenie palm odbywa się przy ołtarzu, na którym później będzie celebrowana Msza Święta.

⁶¹ Por. A. Fortescue, op. cit., s. 272.

- c. **dla subdiakona:** humerał, alba, cingulum i plikata barwy fioletowej, biret;
- 2) szaty dla diakonów pasji w zakrystii: 3 humerały, alby, cingula, manipularze i stuły w kolorze fioletowym;
 - 3) sutanny i komże dla ministrantów;
 - 4) dwie akolitki: lichtarze z białymi świecami;
 - 5) 6 pochodni dla ceroferariuszy;
 - 6) trybularz z rozpalonymi węglami oraz łódeczkę z kadzidłem (oraz dodatkowe węgle i kadzidło).
 - 7) kociołek z wodą święconą i kropidło.

IV.4. Asysta

Uroczysta celebracja zakłada udział następujących usługujących:

- diakona i subdiakona;
- trzech diakonów pasji;
- ceremoniarza;
- turyferariusza;
- dwóch akolitów;
- sześciu ceroferariuszy.

IV.5. Opis obrzędów

1. Początek celebracji sygnalizuje się dźwiękiem sygnaturki. Kapłan, lewicy i pozostali usługujący, odziani w odpowiednie szaty, udają się do ołtarza, przy którym odbędzie się aspersion. Procesja przyjmuje układ przedstawiony na schemacie (zob. Schemat 1).

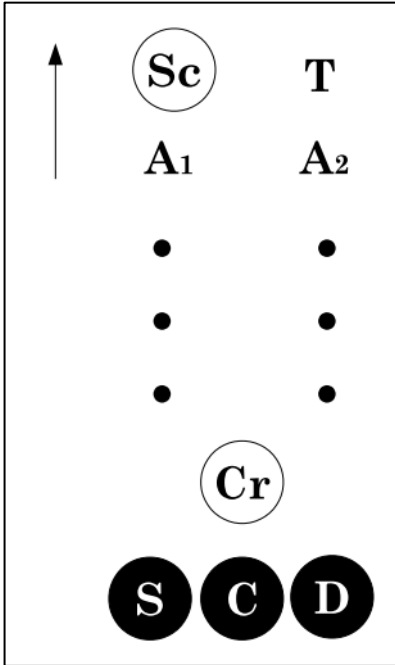
2. Wszyscy idący w procesji oddają odpowiednie rewerencje wobec ołtarza (jeśli idą parami, następnie dodatkowo skłaniają się do siebie), później zaś odchodzą na swoje miejsca. Jeśli w Mszy uczestniczy chór kłerycki, po dojściu lewitów i celebransa do prezbiterium, po zdjęciu biretów należy zachować ukłony chórowe:

najpierw chórowi po stronie ewangelii, następnie po stronie epistoły.

3. Celebrans i lewici, oddawszy birety ceremoniarzowi (który odkłada je na kredencję) i złożywszy stosowną rewerencję wobec ołtarza, klękają na najniższym jego stopniu. Ceremoniarz podaje diakonowi kociołek z wodą święconą i kropidło. Celebrans, otrzymawszy od diakona kropidło, z zachowaniem przepisanych pocałunków, kropi ołtarz wodą święconą, intonując antyfonę *Asperges me*, po czym sam znaczy się wodą święconą, wykonując znak krzyża kropidłem. Następnie podaje wodę święconą lewitom. Następuje pokropienie chóru i zgromadzonego w nawie ludu. Lewici asystują celebransowi, podtrzymując poły kapy.

4. Kociołek z wodą święconą oraz kociołek pozostawia się przy ołtarzu, przy którym odbywała się aspersion, chyba, że poświęcenie palm odbędzie się przy innym ołtarzu, wówczas należy zanieść tam wodę święconą.

5.

*Schemat 1: Niedziela Palmowa
– procesja wejścia*

Subceremoniarz niesie kociołek z wodą święconą i kropidło;

Turyferariusz niesie niedymiącą kadzielnicę i łódkę z kadzidłem;

Akolici niosą zapalone świece.

Missa sicca – poświęcenie palm

6. Po zakończeniu aspersioni diakon i subdiakon nakładają manipularze.

7. Kapłan, zakończywszy orację po aspersioni, przykłęka i wstępuje po stopniach ołtarza na suppedaneum. Następnie całuje ołtarz pośrodku mensy i przechodzi na stronę epistoły, do mszału. Diakon i subdiakon ustawiają się jak na introit. Kapłan odczytuje antyfonę, czyniąc na jej początku znak krzyża, po czym, nie zwracając się do ludu, śpiewa *Dominnus vobiscum*. Mając ręce złożone, śpiewa modlitwę na ton prosty.

8. Pod koniec oracji subdiakon zdejmuje plikate i otrzymuje od ceremoniarza epistolarz i udaje się na odpowiednie miejsce, aby wykonać śpiew lekcji – jak na Mszy świętej. Kapłan odczytuje lekcję, stojąc przy mszale. Subdiakon, zakończywszy śpiew otrzymuje błogosławieństwo celebransa i ponownie nakłada plikate. Schola rozpoczyna śpiew graduálu. Celebrans, stojąc po stronie epistoły, zwraca się w kierunku krzyża ołtarzowego i odmawia *Munda cor*⁶². Następnie odczytuje ewangelię, pozostając po stronie epistoły.

9. Gdy śpiew graduálu będzie dobiegał końca, diakon zdejmuje plikate i nakłada szeroką stulę. Następują przygotowania do proklamacji ewangelii. Nałożenie kadzidła do trybularza odbywa się przy mszale, po stronie epistoły. Subdiakon unosi prawą połę kapy podczas zasypania. Diakon, po odmówieniu *Munda cor* prosi o błogosławieństwo celebransa, klęcząc z jego lewej strony. Mszał pozostaje po stronie epistoły, po tej stronie też odczytuje ewangelię celebrans. Proklamacja ewangelii odbywa się jak zwykle, z użyciem kadzidła i świec. Po zakończeniu śpiewu celebrans składa oskulację na księdze ewangelii. Diakon, okadziwszy celebransa, zdejmuje szeroką stulę i powtórnie nakłada plikate.

10. Następuje obrzęd poświęcenia palm. Kapłan stoi przy mszale (po stronie epistoły), lewicy zaś asystują przy jego bokach.

⁶² Por. T. Sitkowski, *Wielki Tydzień...*, op. cit., Niedziela Palmowa, nr 2.

Celebrans, mając złożone dłonie, śpiewa modlitwę oraz uroczystą prefację, po której schola wykonuje śpiew *Sanctus*, którego słowa kapłan odmawia wraz z lewitami w głębokim skłonie. Po zakończeniu śpiewu scholi, celebrans śpiewa 5 oracji nad palmami. Wezwanie *Dominus vobiscum* kapłan śpiewa w stronę mszału, nie odwracając się do wiernych. Jeśli palmy znajdują się na stoliku w pobliżu ołtarza, kapłan czyni znaki krzyża w kierunku palm – wówczas diakon podtrzymuje prawą poły kapy.

11. Po odmówieniu wszystkich modlitw celebrans w asyście lewitów (którzy podtrzymują poły kapy) kropi trzykrotnie gałązki palm złożone na stoliku. Jeśli wierni trzymają swoje gałązki w dłoniach, kapłan kropi je, przechodząc przez nawę. W tym czasie można zaśpiewać odpowiednią pieśń. Następnie okadza wszystkie palmy, stojąc w pobliżu ołtarza, na kształt krzyża.

12. Następnie celebrans może wyjaśnić w kilku słowach znaczenie i wymowę dokonanego obrzędu oraz mającej zaraz nastąpić procesji.

13. Celebrans i lewici udają się *in plano* przed ołtarz, gdzie przyklękają na najniższym stopniu. Jeśli jest obecny inny kapłan, przyjąwszy jedną palmę od ceremoniarza wstępuje na *suppedaneum*. Celebrans wchodzi po stopniach ołtarzowych i klęka na skraju *suppedaneum*, gdzie przyjmuje palmę z rąk kapłana. Całuje on jedynie palmę, pomijając oskulację dłoni kapłana. Następnie oddaje swoją palmę i podaje następną gałązkę temuż kapłanowi. Całuje on dłoń celebransa, potem zaś przyjętą palmę (chyba, że jest kanonikiem, wówczas zachowuje jedynie oskulację gałązki)⁶³. W ten sposób wszyscy przyjmują palmy od celebransa. Lewici, odebrawszy swoje gałązki, powstają i asystują kapłanowi, podtrzymując poły kapy. Celebrans rozdaje palmy usługującym i chórowi. Obrzęd ten przebiega podobnie, jak Komunia święta chóru. Usługujący i duchowieństwo ustawiają się *in plano* w rzędach i, przyklękawszy, wstępują po stopniach ołtarza i klękają na skraju *suppedaneum*, gdzie odbierają palmy od celebransa (z zachowaniem pocałunków - najpierw

⁶³ Por. SRC, Dekret nr 2148.

jego dłoni, później zaś palmy). Gdy celebrans rozda gałązki usługującym i chórowi, udaje się do balasek, aby rozdać je także wiernym (analogicznie do praktykowanego porządku przyjmowania Komunii świętej). Diakon podaje kapłanowi palmy. Jeśli w kościele zgromadzona jest duża liczba wiernych, inni obecni księża mogą pomóc w rozdawaniu gałązek, w asyście wyznaczonych ministrantów⁶⁴. Wyznaczeni ministranci dbają o to, aby diakon (oraz ministranci usługujący dodatkowym kapłanom) mieli pod dostatkiem gałązek. W czasie rozdawania palm schola śpiewa antyfonę *Pueri Hebraeorum* oraz inne przygotowane śpiewy.

14. Jeśli wcześniej nie przyozdobiono krzyża procesyjnego gałązkami palmowymi, w tym momencie należy to uczynić.

15. Po rozdaniu gałązek wszystkim wiernym celebrans, jeśli zachodzi taka potrzeba (oraz inni kapłani, jeśli pomagali w rozdawaniu) obmywają ręce przy kredencji.

16. Celebrans wstępuje na suppedaneum i staje przy Mszale. Lewicy ustawiają się za nim, na swoich stopniach. Kapłan (zwrócony w stronę Mszału) śpiewa wezwanie *Dominus vobiscum* oraz modlitwę *Omnipotens sempiterna Deus, qui Dominum*.

Procesja

17. Subceremoniarz podaje subdiakonowi krzyż procesyjny, następnie zaś formuje procesję w prezbiterium (zob. Schemat 2). Celebrans nakłada kadzidło do trybularza (przy ołtarzu, po stronie epistoły). Diakon, trzymając palmę w prawej dłoni, stojąc na swym stopniu, zwraca się do ludu i śpiewa *Procedamus in pace*.

18. Procesja wychodzi z kościoła w następującym układzie: Kantorzy, jeśli są odziani w stroje liturgiczne, idą za innymi usługującymi a przed celebransem. Jeśli nie są odziani w stroje liturgiczne, idą w procesji za celebransem, przed wszystkimi

⁶⁴ Niektóre ceremoniały podają, że mężczyźni i kobiety powinni odbierać palmy osobno, kobiety zaś pomijają oskulację dłoni kapłana, całując jedynie gałązki (por. A. Fortescue, op. cit., s. 275).

wiernymi. Wszyscy duchowni idący w procesji, wyszedłszy z kościoła zakrywają głowy (z wyjątkiem subdiakona, który niesie krzyż). W czasie procesji śpiewa się odpowiednie antyfony (nie ma obowiązku wykonania wszystkich antyfon przepisanych przez mszał).

19. Gdy cały lud opuści kościół, zakrystian zamyka główne drzwi. Jeżeli ma odbyć się stacja na środku kościoła, przygotowuje tam poduszkę, na nim zaś dodatkowy, odsłonięty krzyż (lub, jeśli stosuje się nowszą praktykę, jedynie poduszkę). Dwóch lub czterech kantorów pozostaje w kościele, w pobliżu głównych drzwi.⁶⁵ Jeżeli obrzędy poświęcenia palm odbywały się przy innym ołtarzu, niż Msza święta, należy przenieść do niego odpowiednie paramenta: biret subdiakona i manipularze (na sedillę), szeroką stulę, epistolarz i ewangeliarz (na kredencję), chyba, że ośrodek duszpasterski posiada taką liczbę paramentów, że przenoszenie jest niepotrzebne.

20. Procesja, przebywszy zaplanowaną drogę, dochodzi do głównych drzwi kościoła (zob. Schemat 3). Kantorzy stojący wewnątrz kościoła, rozpoczynają, zza drzwi⁶⁶, śpiew hymnu *Gloria Laus*. Wówczas wszyscy duchowni odkrywają głowy. Wszyscy powtarzają refren *Gloria Laus*, zaś kantorzy stojący za drzwiami śpiewają poszczególne zwrotki.

21. Po zakończeniu śpiewu, subdiakon uderza drzewcem krzyża procesyjnego w drzwi kościoła, które następnie należy otworzyć.⁶⁷ Procesja wkracza do kościoła. Jeżeli zachowuje się

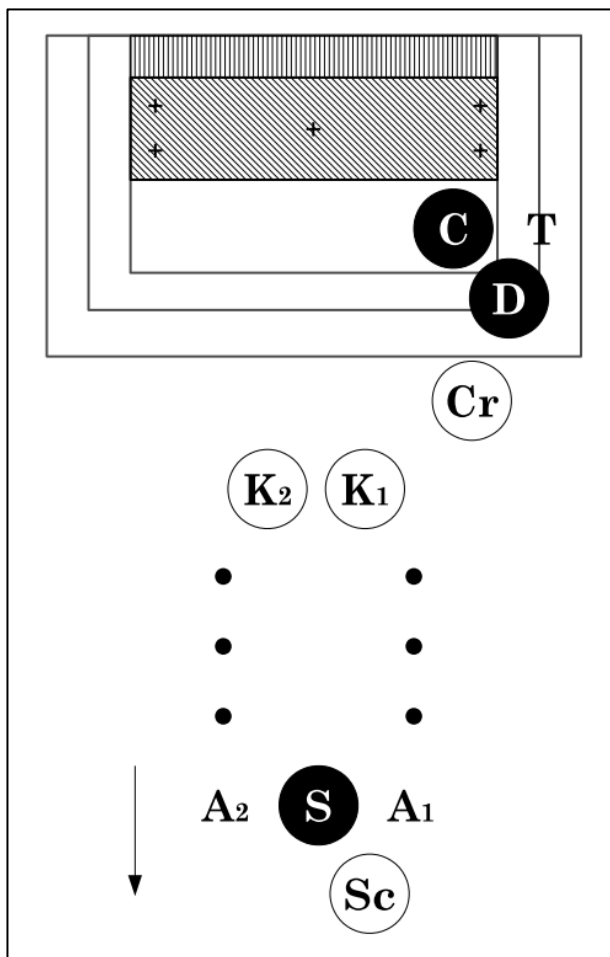
⁶⁵ Jeśli okoliczności za tym przemawiają, mogą oni iść w procesji, zaś dopiero pod jej koniec wejść do kościoła przez boczne drzwi.

⁶⁶ Jeżeli śpiew zza drzwi kościoła nie byłby słyszalny, kantorzy mogą stanąć w pobliżu drzwi.

⁶⁷ *Rytuał Piotrkowski* opisuje jeszcze jeden praktykowany niegdyś obrzęd, Po uderzeniu krzyżem w drzwi, a przed stacją na środku kościoła ma miejsce rzucanie palm, szat i kwiatów przed idącą procesją, czego dokonują ministranci, wierni lub kantorzy. Towarzyszy temu śpiew następujących antyfon: *Pueri Hebraeorum tollentes ramos olivarum, Pueri Hebraeorum vestimenta, Occurunt turbae cum floribus et palmis i Fulgentibus palmis.*

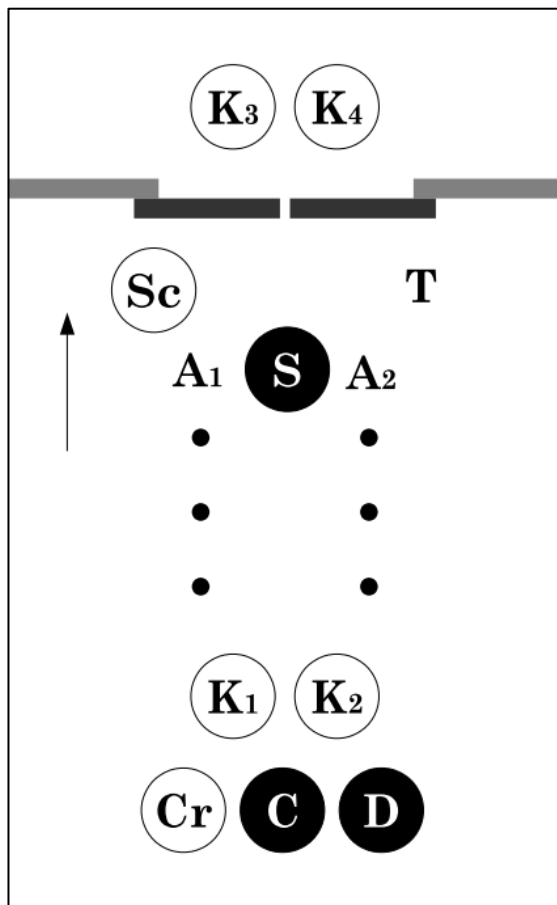
stację na środku kościoła, schola śpiewa antyfonę *Pueri hebraeorum* (można odśpiewać drugą jej wersję – *vestimenta...*). Jeśli pomija się stację na środku kościoła, schola wykonuje od razu śpiew *Ingrediente Domino*.

Już pod koniec XIX wieku była ona rzadka, stąd jej zachowywanie współcześnie jest uprawiane jedynie tam, gdzie zachowano ciągłość tego zwyczaju i nie wzbudza on zdziwienia lub niezrozumienia u wiernych (por. *Altera Pars Ritualis de caeremonis Ecclesiasticis*, Kraków, op. cit., s.71-72).

Schemat 2: Niedziela palmowa – formowanie procesji

Subdiakon-krucyferariusz niesie krzyż procesyjny;
Akolici niosą zapalone świece (akolitki).

Schemat 3: Niedziela palmowa - stacja przed drzwiami kościoła

Turyferariusz niesie dymiącą kadzielnicę;

Subdiakon-krucyferariusz niesie krzyż procesyjny;

Akolici niosą zapalone świece (akolitki).

Diakon i ceremoniarz podtrzymują poły kapy celebransa.

Stacja na środku kościoła według rytuału Piotrkowskiego

22. Po wejściu do kościoła odbywa się stacja na środku nawy, gdzie na poduszce umieszczony jest odsłonięty krzyż. Jeżeli stosuje się nowszą praktykę, należy odsłonić krzyż procesyjny i umieścić go na poduszce⁶⁸. Celebrans, wraz z asystą, klęka przed przygotowanym krucyfiksem. Pozostali usługujący oraz zgromadzony lud także przyjmują postawę klęczącą. Kapłan po trzykroć symbolicznie uderza figurę Ukrzyżowanego poświęconą palmą, za każdym razem intonując coraz wyżej antyfonę *Scriptum est enim*, której śpiew kontynuuje schola. Następnie, wzięwszy krzyż, dwukrotnie go podnosi (opierając krzyż drzewcem o posadzkę)⁶⁹, za każdym razem intonując śpiew o *crux, ave spes unica* (który kontynuuje schola). Podnosząc krzyż za trzecim razem, celebrans intonuje ostatnią strofę hymnu – *Te fons salutis, Trinitas*, której śpiew kończy schola cantorum.

23. Kapłan odkłada krzyż na poduszkę, powstaje i nakłada kadzidło do trybularza. Stojąc, okadza krucyfiks. Następnie klęka i ze czcią całuje figurę Ukrzyżowanego w miejscu nóg⁷⁰. Celebrans powstaje i śpiewa werset *Erue a framea* oraz orację, mając ręce złożone.

24. Wszyscy powstają. Celebrans i towarzyszący mu diakon zakładają birety. Procesja wyrusza w kierunku ołtarza. Jeżeli do stacji użyto krzyża procesyjnego, subdiakon otrzymuje go ponownie. Schola wykonuje śpiew *Ingrediente Domino*.

25. Wszyscy idący w procesji oddają odpowiednie rewerencje wobec ołtarza (jeśli idą parami, następnie dodatkowo skłaniają się do siebie), później zaś odchodzą na swoje miejsca. Kapłan⁷¹

⁶⁸ Por. T. Sitkowski, *Wielki Tydzień...*, op. cit., Niedziela Palmowa, nr 6a.

⁶⁹ Ibidem, nr 6c

⁷⁰ Ibidem, nr 6d.

⁷¹ Jeśli tabernakulum ołtarzowe nie zawiera Najświętszego Sakramentu, kapłan czyni głęboki skłon wobec krzyża ołtarzowego, lewici zaś zawsze przyklękają.

i lewicy, po przyklęknięciu *in plano* udają się do sedilli⁷², gdzie przygotowują się do Mszy Świętej: nakładają manipularze, kapłan nakłada fioletowy ornat. Po zakończeniu śpiewu *Ingrédiente Domino* udają się do ołtarza, w asyście ceremoniarza.

Msza Święta

26. Schola rozpoczyna śpiew introitu. Celebrans, diakon i subdiakon przyklękają *in plano*. Rozpoczyna się Msza święta. Odmawia się modlitwy u stopni ołtarza, ale pomija się Psalm 42 i powtórzenie jego antyfony.

27. W trakcie epistoły przyklęka się na słowa *Ut in nomine Iesu*. Celebrans przyklęka na te słowa dopiero, gdy subdiakon śpiewa, nie zaś w czasie odczytywania epistoły przy Msza⁷³.

28. Duchowni wyznaczeni do pełnienia funkcji diakonów pasji w odpowiednim momencie (np. przed lekcją lub traktusem) wychodzą do zakrystii, aby nałożyć odpowiednie szaty⁷⁴.

29. Przez całą Pasję chór i wierni trzymają w rękach gałązki palmowe. Diakoni pasji wychodzą z zakrystii pod koniec śpiewu traktusa, klękają *in plano* i oddają rewerencje chórowi. Następnie podchodzą do przygotowanych pulpity. Kapłan najpierw odczytuje tekst Pasji ze Mszału po stronie epistoły, a następnie stoi wraz z asystą po stronie lekcji, zwrócenie w stronę diakonów śpiewających Mękę Pańską. Po zakończeniu śpiewu diakoni pasji przyklękają *in plano* i odchodzą do zakrystii.

30. Następuje przygotowanie do proklamacji epilogu Męki Pańskiej: subdiakon przenosi mszał na stronę ewangelii, a celebrans odmawia *Munda cor* i odczytuje zakończenie Pasji. Diakon składa ewangeliarz pośrodku ołtarza. Następnie zasypuje się kadzidło, diakon otrzymuje błogosławieństwo od celebransa i w asyście turyferariusza, akolitów, ceremoniarza i subdiakona

⁷² Jeśli jest taka konieczność, mogą to uczynić w zakrystii.

⁷³ [1] Por. J. Ch. Mueller, op. cit., s. 190.

[2] Por. T. Sitkowski, *Ceremonie święte*, op. cit., s. 72.

⁷⁴ Jeżeli nie ma trzech diakonów pasji, stosuje się jeden z wariantów opisanych w Rozdziale II.5.

proklamuje ewangelię. Akolici asystują bez świec, mogą natomiast, zgodnie ze zwyczajem, trzymać w rękach poświęcone gałązki palmowe⁷⁵.

31. Po śpiewie ewangelii można wygłosić kazanie. Odmawia się *Credo*.

32. Kapłan śpiewa prefację o Krzyżu Świętym.

33. We Mszach solennych przekazuje się *Pax*, jak zazwyczaj.

IV.8. Ryt uproszczony

Jeżeli nie ma diakona i subdiakona, zachodzą następujące uproszczenia:

1. W procesji i przy wszystkich obrzędach, w trakcie których celebrans jest w kapie, asystują mu ceremoniarz i wybrany drugi ministrant, np. subceremoniarz. Przy przejściach podtrzymują oni poły kapy celebransa.

2. Należy wyznaczyć ministranta–krucyferariusza. Ponieważ we wzorcowej formie liturgii jest to zadanie subdiakona, w miarę możliwości należy przyznać pierwszeństwo wykonywani tej funkcji duchownemu, alumnowi seminarium duchownego lub ustanowionemu obrzędem akolicie, jeśli ktoś taki jest obecny. W takiej sytuacji osoba taka może również podjąć się zadań opisanych w rozdziale II.10.

3. Podczas procesji, gdy śpiew ustanie, drzewcem (stopą) krzyża w zamknięte drzwi kościoła uderza ministrant, który niósł krzyż⁷⁶, nie zaś, jak to się często błędnie praktykuje, sam celebrans.

⁷⁵ Por. A. Fortescue, op. cit., s. 280.

⁷⁶ [1] por. A. Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., s. 479 (nr 762);

[2] por. A. Fortescue, op. cit., s. 282;

[3] por. *Rituale Romanum 1927* op. cit., s. 467 (nr 14);

[4] por. J. C. Mueller, op. cit., s. 193.

4. Proklamacja ewangelii podczas *Missa sicca* odbywa się tak, jak podczas Mszy śpiewanej, lecz po stronie epistoły. Po tej stronie również ustawiają się akolici ze świecami.
5. Msza święta przebiega jak zwykle w formie śpiewanej, wyłączając proklamację Męki Pańskiej.
6. Mękę Pańską wykonuje się jak to opisano w Rozdziale II.5., w sekcjach *Śpiew Pasji przez samego celebransa* lub *Nierytualny wariant śpiewu Pasji*.
7. Jeśli celebrans sam śpiewa całą Mękę Pańską, czyni to po stronie ewangelii wyróżniając tonem epilog od reszty tekstu. Podobnie możliwe jest przeczytanie przez celebransa pasji na głos, co również dokonuje się po stronie ewangelii⁷⁷. Gdy celebrans odczytuje ją po cichu, podczas wykonania nierytualnego, odczytuje ją po cichu, od strony epistoły, zaś epilog śpiewa sam po stronie ewangelii.
8. Celebrans przed samym opisem Męki nie odmawia *Munda cor*, nie ma też zasypania ani nie używa się kadzidła, te obrzędy odbywają się dopiero przed samym epilogiem, o ile jest on śpiewany.
9. Podczas proklamacji przez celebransa opisu Męki Pańskiej, akolici bez świec (ewentualnie z poświęconymi gałązkami palmowymi w dłoniach⁷⁸) asystują jak zwykle stojąc po tej stronie, po której Pasję odczytuje celebrans. Przed rozpoczęciem proklamacji epilogu, przechodzą oni na środek. Dołącza do nich nieasystujący dotąd przy proklamacji Męki Pańskiej turyferariusz z kadzielnicą i łódką. Następuje zasypanie. Jeśli jest taka potrzeba, ceremoniarz przenosi Mszal na drugą stronę. Do epilogu akolici nadal asystują bez świec, mogą mieć palmy w dłoniach.

⁷⁷ [1] por. A. Fortescue, op. cit., s. 282;

[2] por. J. C. Mueller, op. cit., s. 192.

⁷⁸ Por. A. Fortescue, op. cit., s. 280.

Rozdział V

„MAŁE TRIDUUM”

WIELKIEGO TYGODNIA

“*Smutna jest Dusza moja aż do śmierci: zostańcie tu i czuwajcie ze Mną*” Mt 26,36

Wielki Poniedziałek, Wtorek i Środa nazywane są zwyczajowo „Małym Triduum”. Jeśli ośrodek duszpasterski ma taką możliwość, zachęcamy do sprawowania Służby Bożej w tych dniach w sposób uroczysty.

V.1. Zasady wspólne

- Msze Święte „Małego Triduum” sprawuje się z zachowaniem wszystkich podstawowych zasad okresu Męki Pańskiej.
- We wszystkich Mszach (także śpiewanych i solennych) chór i asystujący klęczą na kolekty, pokomunie oraz modlitwy nad ludem. Cały chór klęczy także od początku *Sanctus*, aż do *Pax Domini sit semper vobiscum*⁷⁹.
- Na Mszach solennych udziela się *Pax*.
- Oracje, prefację oraz Modlitwę Pańską śpiewa się na tony proste.
- Do kolekty, sekrety i pokomunii dodaje się obowiązkowo drugą orację – *za papieża* lub *za prześladowców Kościoła*⁸⁰.
- Trzecią orację dodaje się tylko wówczas, gdy wypadnie kommemoracja.

⁷⁹ Por. Missale Romanum 1952, op. cit., Rubricae Generales, XVII ad 5.

⁸⁰ Tekst tych oracji odnaleźć można w formularzu na niedzielę Męki Pańskiej oraz w rozdziale *Orationes diversae* na końcu mszału.

- Po postkomunii odmawia się modlitwę nad ludem. Wezwanie *Humiliate capita vestra Deo* śpiewa diakon zwrócony w stronę ludu (na Mszy bez asysty wyższej wezwanie to śpiewa celebrans, nie zwracając się jednak do ludu).
- Diakon, w miejsce *Ite, missa est* śpiewa (zwrócony do ołtarza) *Benedicamus Domino*⁸¹.

V.2. Zasady szczegółowe

- W Wielki Poniedziałek śpiewa się ewangelię w zwyczajny sposób.
- W Wielki Wtorek i Wielką Środę śpiewa się lub odczytuje odpowiedni opis Męki Pańskiej, stosując zasady opisane wyżej⁸².
- Jeżeli praktykuje się zwyczaj zasłony wielkopostnej, na opis Męki Pańskiej w Wielką Środę zaciąga się zasłonę, zaś na słowa *et velum templi scissum est* należy ją opuścić.

⁸¹ Jest to zwyczajna zasada dla mszy ferialnych w rycie sprzed reform. Funkcjonuje również *ad libitum* w rycie 1962 roku (por. Papieska Komisja *Ecclesia Dei, Ordo divini officii recitandi sacrique peragendi secundum antiquam vel extraordinariam ritus romani formam*, Rzym 2009, ad: Tempus Quadragesimae)

⁸² Zob. str. 29

Rozdział VI

WIELKI CZWARTEK

WIECZERZY PAŃSKIEJ

I

Ciemna Jutrznia

Zgodnie ze starożytną tradycją Kościoła, w Liturgię *Triduum Sacrum* wpisuje się śpiew Ciemnej Jutrznii, to jest Matutinum oraz Laudesów. Pierwsza taka celebracja przynależy zatem do oficjum Wielkiego Czwartku. Można odprawić ją rankiem, ale także antycypując⁸³ – w Wielką Środę wieczorem. Zgodnie ze zwyczajem, na czas tej celebracji, zasłania się okna w kościele ciemnym kirem, stąd też nazwa *ciemna jutrznia* czy też po łacinie *Tenebrae* lub *Officium tenebrarum*.

Dla nas Chrystus stał się postuszny aż do śmierci. [...] Nie zapomnę nigdy pierwszego przeżycia tych słów i tej liturgii w wielkiej “oprawie” katedry wawelskiej. Poszedłem tam jako kilkunastoletni chłopak w godzinach popołudniowych Wielkiej Środy, kiedy po raz pierwszy śpiewano Ciemną Jutrznię. Pamiętam rzędy ławek zajęte przez alumnów z Seminarium, stalle, w których godnie zasiadali prałaci i kanonicy kapituły, wreszcie przy wielkim ołtarzu katedry Metropolite Krakowskiego, niezapomnianego

⁸³ Według Caer. Ep. (por. *Caeremoniale Episcoporum*, Rzym, 1948, L. 2, Cap. XXII, 3). Jutrznię na zasadzie antycypacji można odprawić od godziny 21.00 dnia poprzedniego. Należy zaznaczyć, iż należyta interpretacja tego przepisu zakłada celebrację *Officium Tenebrarum* około godz. 16/17.00 według współczesnej rachuby czasu – wyżej wymieniona godzina 21.00 liczona jest według starowłoskiej rachuby (por. Goddard, op. cit., s. 111).

Księcia Adama Stefana Sapiechę. W centralnym miejscu wielki trójnóg, na którym paliły się świece, wygaszane w miarę jak zebrani kończyli śpiewać poszczególne psalmy. i na końcu śpiew kantora: “Christus factus est pro nobis [obediens] usque ad mortem” (Flp 2,8). Potem dłuższa chwila skupionego milczenia, psalm Miserere (Ps 50) i ostatnia modlitwa odmówiona przez Arcybiskupa “Respice...”[...] Nieraz zastanawiam się nad tym przeżyciem, którego nigdy już później nie dała mi w takim stopniu Ciemna Jutrznia nawet w tej samej katedrze. Tamto było jedyne w swoim rodzaju. Polegało na jakimś odkryciu. Nie tylko odkryciu niezwyklego swoistego piękna Liturgii, ale nade wszystko tej absolutnej wielkości, którą jest Tajemnica niesiona przez tę Liturgię, przez nią głoszona jako nieustające Orędzie⁸⁴.

Ciemne Jutrznie sprawuje się kolejno w trzy dni świętego Triduum. Wyglądają one bardzo podobnie, dlatego dokładny opis umieszczamy tylko przy niniejszym dniu.

⁸⁴ Por. K. kard. Wojtyła, *Znak, któremu sprzeciwić się będą*, Poznań-Warszawa, 1976, s. 67-68.

VI.I.1. Uwagi wstępne

- A. Na obrzędy Ciemnej Jutrznii składa się śpiew Matutinum oraz Laudesów. Są to jedyne godziny kanoniczne, które w czasie Świętego Triduum sprawuje się ze śpiewem.
- B. *Officium Tenebrarum* należy sprawować rankiem lub wieczorem dnia poprzedniego, na zasadzie antycypacji⁸⁵.
- C. Tabernakulum głównego ołtarza powinno być puste i otwarte. Należy przenieść *Sanctissimum* w inne miejsce⁸⁶.
- D. Co do zasady, nie należy pomijać rewerencji chórowych⁸⁷ (poza Ciemną Jutrznią Wielkiej Soboty), chyba, że istnieje przeciwny zwyczaj⁸⁸.
- E. Na mocy zwyczaju okna można zasłonić ciemnym kirem.
- F. Sprawowanie Ciemnych Jutrznii nie jest obowiązkowe, nie należy jednak zaniechać tej celebracji tam, gdzie jest to możliwe i stanowiło będzie pożytek dla wiernych.

VI.I.2. Przygotowanie paramentów

W kościele:

- 1) ołtarz: z trzema obrusami, fioletowym antepedium, na predelli 6 świeczników ze świecami z żółtego wosku, krzyż ołtarzowy zasłonięty fioletowym welonem;
- 2) tabernakulum ołtarza głównego puste i otwarte, wieczna lampka zgaszona;
- 3) *in plano*, po stronie epistoły: trójkątny świecznik z piętnastoma świecami⁸⁹;

⁸⁵ Zob. przyp. 78.

⁸⁶ Por. B. Gavantus, C. M. Meratus, *Thesaurus Sacrorum Rituum*, Augsburg, 1763., T.2, sekcja VI, rozdział XIII, paragraf I.

⁸⁷ Por. SRC, Dekret nr 3059, ad XXVII.

⁸⁸ Por. SRC, Dekret nr 3029, ad XI.

⁸⁹ Świece powinny być z żółtego wosku, z wyjątkiem najwyższej, która zwyczajowo może być z wosku bielonego (por. A. Fortescue, op. cit., s.286).

- 4) na kredencji: przyrząd do gaszenia świec;
- 5) pośrodku chóru: pulpit z tekstem lekcji;
- 6) za pulpitem, po dwóch stronach prezbiterium: siedzenia dla kantorów.

W zakrystii:

- 1) komże dla uczestników.

VI.I.3. Asysta

Podczas celebracji Ciemnej Jutrznii posługują następujące osoby:

- hebdomadariusz⁹⁰;
- ceremoniarz;
- dwóch kantorów⁹¹;
- dziewięciu lektorów⁹²;
- ministrant wyznaczony do gaszenia świec.

⁹⁰ Funkcję tę może pełnić duchowny, który przyjął przynajmniej niższe święcenia. Zajmuje jedno z godniejszych miejsc w chórze po stronie Ewangelii. W kościołach katedralnych i kolegiatach, przy których funkcjonują kapituły, funkcję tę powinien pełnić jeden z kanoników.

⁹¹ Zalecamy, aby oprócz dwóch kantorów, którzy prowadzić będą śpiew Jutrznii, wprowadzić do chóru mężczyzn ze scholi przygotowanych do śpiewu, którzy ubrani w stroje liturgiczne, będą stanowili muzyczną podstawę śpiewu chóru.

⁹² Funkcje lektorów w czasie Oficjum mogą wypełniać zarówno duchowni, jak i, w razie potrzeby, świeccy ministranci (*The first eight are chanted by eight member of the choir*, por. A. Fortescue, op. cit., s.237). Niektóre ceremonie wskazują, że lekcje w czasie Jutrznii powinni śpiewać usługujący najniższych funkcji (por. Gavantus, op. cit., T. 2, Sect. VI, Cap. XIII, par.V)

VI.I.4. Opis obrzędów

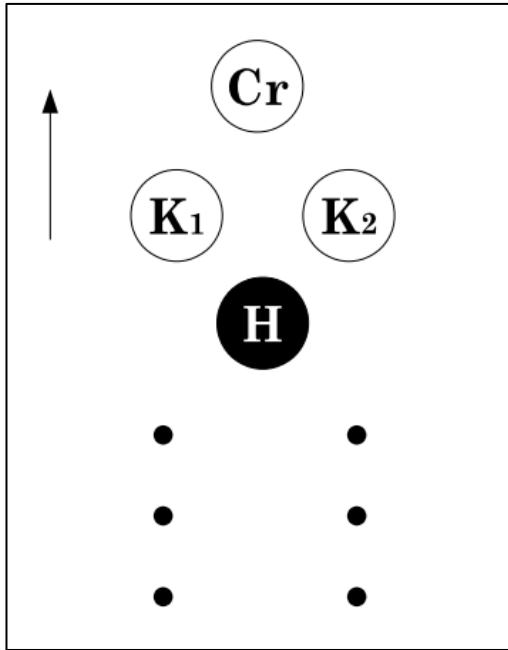
1. Wszystkie osoby, odziewszy się w swoje szaty, udają się do ołtarza na znak ceremoniarza, w porządku opisanym przez schemat (zob. Schemat 4).
2. Po zajęciu miejsc w chórze, wszyscy, uklękawszy, po cichu odmawiają *Aperi, Domine*. Następnie, powstawszy, po cichu odmawiają *Pater noster, Ave Maria* oraz Skład Apostolski.
3. Hebdomadariusz czyni znak krzyża, rozpoczynając śpiew pierwszej antyfony⁹³. Można stosować praktykę preintonacji⁹⁴. Następnie reszta chóru czyni znak krzyża i kontynuuje śpiew antyfony.
4. Po zakończeniu antyfony, kantorzy intonują psalm, po czym wszyscy siadają. Pod koniec psalmu wyznaczony ministrant wstaje i, uklękawszy najpierw *in plano*, gasi jedną świecę na triangule – najniższą po stronie ewangelii. Następne świece gasi się po zakończeniu kolejnych psalmów, według następującego schematu:
5. Po zakończeniu śpiewu pierwszych trzech psalmów, kantorzy śpiewają wersykuł, reszta chóru kontynuuje śpiew wersu. Następnie wszyscy, powstawszy, odmawiają *Pater noster*.
6. Później, gdy cały chór usiadzie, ceremoniarz udaje się z pierwszym lektorem do pulpitu. Oddawszy rewerencje ołtarzowe oraz ukloniwszy się kantorom i chórowi, lektor rozpoczyna śpiew lekcji (ceremoniarz, stojąc po jego lewicy, wskazuje mu w księdze odpowiedni fragment). Po zakończeniu śpiewu, lektor i ceremoniarz powracają na swoje miejsca, pamiętając o należnych rewerencjach i ukłonach.
7. Stojąc w stalli, lektor intonuje responsorium, którego śpiew kontynuuje cały chór.

⁹³ [1] Gavantus, op. cit., T. 2, sekcja IV, rozdział XIII, paragraf II;

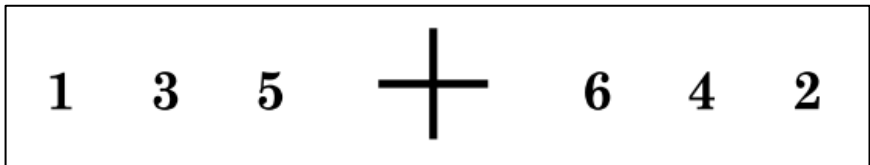
[2] Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., str. 484.

⁹⁴ Por. L. Le Vavaseur, J. Haegy, L. Stercky, op. cit., rozdział VIII, ustęp 3, ad.

8. Po zakończeniu śpiewu responsorium ceremoniarz podchodzi do następnego lektora i prowadzi go do pulpitu w celu odśpiewania kolejnej lekcji.
9. Po zakończeniu 3 nokturnu należy rozpocząć Laudesy.
10. Po śpiewie 5 psalmu, na *Benedictus* wszyscy wstają. Na drugi, czwarty, szósty, ósmy, dziesiąty i dwunasty wers kantyku, wyznaczony ministrant gasi po jednej ze świec ołtarzowych, w kolejności opisanej na schemacie (zob. Schemat 5).
11. Po zgaszeniu ostatniej świecy należy zgasić wszystkie światła w kościele, (poza tymi, znajdującymi się przy Najświętszym Sakramencie, jeśli pozostał w kościele). Ministrant bierze najwyższą świecę z triangułu i trzyma ją zwrócony w kierunku strony ewangelii, podczas antyfony. Gdy zakończy się śpiew antyfony, świeca ta jest chowana za ołtarz lub za zasłonę po stronie epistoły (ministrant ją chowający klęka obok niej).
12. Hebdomadariusz intonuje *Christus factus est*. Po zakończeniu śpiewu odmawia się cicho *Pater Noster*, następnie, recto tono, *Miserere* oraz *Respice* (konkluzję tej oracji odmawia się po cichu).
13. Po zakończeniu oracji ceremoniarz uderza w stallę ręką lub księgą, co reszta chóru powtarza. Uderzanie trwa tak długo, aż wyznaczony ministrant nie wstanie i nie ukaże ostatniej zapalanej świecy, którą ukrył za ołtarzem. Stawia on ją na triangule i gasi. Po tym obrzędzie wszyscy, oddawszy stosowne rewercje udają się do zakrystii.

Schemat 4: Ciemna Jutrznia - procesja wejścia

*Schemat 5: Ciemna Jutrznia - Benedictus:
kolejność gaszenia świec na oltarzu*

II

Msza Święta

Triduum Paschalne zaczyna się w Wielki Czwartek po południu wspomnieniem Ostatniej Wieczery, podczas której Jezus ustanowił Pamiątkę swojej Paschy, dopełniając żydowskiego rytu paschalnego. Zgodnie z tradycją, każda rodzina żydowska, zgromadzona przy stole w święto Paschy, spożywa upieczone jagnię, wspominając wyzwolenie Izraelitów z niewoli egipskiej, podobnie w Wieczerniku Jezus, prawdziwy Baranek paschalny, świadomy, że zbliża się Jego śmierć, ofiaruje siebie dla naszego zbawienia (por. 1 Kor 5, 7). Odmawiając błogosławieństwo nad chlebem i winem, uprzedza On ofiarę krzyżową i ujawnia pragnienie, by Jego obecność pośród uczniów trwała: pod postaciami chleba i wina staje się obecny w sposób rzeczywisty w swoim ofiarowanym Ciele i przelanej Krwi. Podczas Ostatniej Wieczery apostołowie zostają ustanowieni szafarzami tego sakramentu zbawienia; Jezus umywa im nogi (por. J 13, 1-25), zachęcając, by się wzajemnie miłowali, tak jak On ich umiłował, oddając za nich życie. Powtarzając ten gest w liturgii, również i my jesteśmy wezwani do dawania konkretnego świadectwa o miłości naszego Odkupiciela – z audyencji Benedykta XVI w Wielką Środę⁹⁵.

VI.II.1. Uwagi wstępne

- A. Na główną celebrację Wielkiego Czwartku składają się: Msza Święta, procesja z Najświętszym Sakramentem do kaplicy adoracji (tzw. ciemnicy), nieszpory oraz obrzęd obnażenia ołtarzy wraz z dodatkowymi zwyczajami w diecezjach polskich.

⁹⁵Benedykt XVI, *Tajemnica Wielkiego Tygodnia umacnia wiarę*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/audyencje/ag_20042011.html (dostęp: 4 lutego 2020)

- B. Poza Mszą Wieczerzy Pańskiej zabronione jest sprawowanie innych Mszy świętych⁹⁶.
- C. Zalecamy aby obrzędy Mszy sprawować w godzinach wieczornych, z racji na konieczność zachowania postu eucharystycznego przez godzinę przed przyjęciem Komunii (nie zaś, jak przed reformą, od północy). Przemawiają zatem za nami dwa względy: po pierwsze, rubryka⁹⁷ przewiduje sprawowanie Mszy po odmówieniu nony, a więc modlitwy popołudniowej. Po wtóre, warto dać możliwość licznego uczestnictwa w Liturgii ludowi, po spełnieniu obowiązków stanu. Godziny wieczorne zaś dają większą taką możliwość.
- D. Dozwala się grać na organach do końca hymnu *Gloria* oraz wykonać podczas tego hymnu preludium po jego intonacji⁹⁸.
- E. Na Mszy Świętej kapłan konsekruje trzy hostie⁹⁹. Dwie z nich kapłan spożyje kolejno w Wielki Czwartek i Wielki Piątek, natomiast trzecia zostanie wystawiona w Grobie Pańskim.

⁹⁶ Por. SRC, Dekret nr 980; Dekret nr 2465

⁹⁷ *Missa autem conventualis et sollemnis sequenti ordine dici debet [...] In Adventu, Quadragesima et Quatuor Temporibus, etiam infra Octavam Pentecostes, et Vigiliis quæ jejunantur, quamvis sint dies sollemnes, Missa de Tempore debet cantari post Nonam* (por. *Missale Romanum 1952*, op. cit., Rubricæ generales XV, 2)

⁹⁸ Por. SRC, Dekret nr 3515 ad 4.

⁹⁹ [1] *Konsekrację trzech hostii nakazuje Rituale Romanum 1927 dla diecezji Polskich: Servantur ea quas juxta Missale Romanum servanda sunt: sed praeter duas Hostias consecratur etiam tertia, quae sequenti die in ostensorio solemniter exponatur; in eodem igitur calice duae Hostiae conservantur* (por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s. 468).

[2] Por. *Appendix ad Rituale...*, op. cit., s. 72.

[3] Zgodność z prawem praktyki konsekrowania trzech hostii potwierdzają akty prawne Stolicy Apostolskiej (por. SRC, Suffragium do dekretu nr 3939).

- F. Zabronione jest urządzenie kaplicy adoracji (ciemnicy) przy głównym ołtarzu¹⁰⁰.
- G. Po schowaniu Najświętszego Sakramentu w kaplicy adoracji zabronione jest otwieranie tabernakulum w celu wystawiania *Sanctissimum* w cyborium. Adoracja trwa przy zamkniętych drzwiczkach tabernakulum ¹⁰¹.
- H. W kaplicy adoracji zabronione jest sprawowanie Mszy wobec Najświętszego Sakramentu¹⁰² oraz odprawianie jakichkolwiek Mszy śpiewanych¹⁰³. Msze czytane dozwolone są jedynie na podstawie zezwolenia biskupa¹⁰⁴.
- I. Adoracja w ciemnicy może być okazją do sprawowania dodatkowych nabożeństw: śpiewu Gorzkich Żalów (część 1.) i innych pieśni pasyjnych, a także sprawowania Godziny Świętej, czy odmawiania Różańca i Koronki do Miłosierdzia Bożego.

¹⁰⁰ Por. SRC, Dekret nr 4077 ad 10.

¹⁰¹ Por. SRC, Dekret nr 3660 ad 1.

¹⁰² Por. SRC, Dekret 1120

¹⁰³ Por. SRC, Dekret 3842, ad 1.

¹⁰⁴ Ibidem, ad 2.

VI.II.2. Przygotowanie śpiewu

1.	Przed liturgią/ procesja wejścia	<i>Krzyżu Chrystusa, bądźże pochwalony.</i>
2.	Proprium Mis- sae	<u>Introit: <i>Nos autem;</i></u> <u>graduał: <i>Christus factus est;</i></u> <u>offertorium: <i>Dextera Domini;</i></u> <u>komunia: <i>Dominus Iesus, postquam</i></u> <u><i>cenavit.</i></u>
3.	Ordinarium Missae	<u><i>Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus</i></u> <u><i>Dei</i></u> (Zalecamy Mszę IV oraz <i>Credo</i> I)
4.	Po podniesieniu	Antyfona <i>Adoramus te, Christe</i> (trzy- krotnie); Antyfona <i>Cor Iesu sacratissimum</i> (trzykrotnie)
5.	Ostatnia ewan- gelia	Dowolny śpiew ku czci Matki Bożej, np. <i>Matko Najświętsza.</i>
6.	Przygotowanie procesji	Antyfona: <i>Coenantibus illis;</i> <i>Jezu, miłości Twej;</i>
7.	Procesja	<u>Hymn: <i>Pange lingua gloriosi</i></u>
8.	Po zakończeniu procesji	<i>Chwała i dziękczynienie;</i> hymn: <i>Verbum supernum prodiens;</i> antyfona: <i>O, quam suavis es.</i>
10.	Obnażanie ołtarzy	<u>Antyfona: <i>Diviserunt sibi</i></u> <u><i>Psalm 21</i></u>

VI.II.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

W kościele

- 1) ołtarz główny – przygotowany do Mszy Świętej: z trzema obrusami, białym antepedium, na predelli 6 świeczników ze świecami z białego wosku, krzyż ołtarzowy zasłonięty białym welonem;
- 2) tabernakulum: puste i otwarte¹⁰⁵, wieczna lampka zgaszona;
- 3) mszał: na ołtarzu, po stronie epistoły, na pulpicie przybrany białym okryciem - zaznaczony w dwóch miejscach: 1. *Proprium missae*, 2. Prefacja o Krzyżu Świętym in cantu (ton uroczysty lub uroczystszy).
- 4) kanony ołtarzowe ustawione jak zwykle do Mszy Świętej;
- 5) kredencję dużych rozmiarów (lub kilka mniejszych kredencji), przykrytą białym obrusem: po stronie epistoły, *in plano*, a na niej (lub przy niej) potrzebne paramenta:
 - a. dzwonki;
 - b. kielich mszalny z puryfikaterzem, pateną z trzema hostiami, palką białą, przykryty białym welonem naramiennym. Na welonie bursa z korporałem¹⁰⁶;

¹⁰⁵ Już obrzędy Ciemnej Jutrznii zakładają opróżnienie tabernakulum. Ponadto, przepisy liturgiczne wyraźnie przewidują, iż wierni i duchowieństwo przyjmują Komunię Świętą z hostii konsekrowanych tego dnia (*In abaco seu credentia [...] 3. Pyxis cum particulis consecrandis ad Communionem populi et infirmorum* – op. cit. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit. IV, Cap. I). Informacja ta pojawia się także w ceremoniałach (por. M. Bauldry. *Manuale Sacrarum Caeremoniarum, juxta rituum S. Romanae Ecclesiae*, Wenecja, 1762, s. 229). Po Mszy Wieczerzy Pańskiej tabernakulum powinno zaś zostać opróżnione. W związku z tym zalecamy, aby tabernakulum głównego ołtarza pozostało puste, ze zgaszoną wieczną lampką. Warto jednakże pozostawić dla chorych małą ilość hostii i złożyć je w tabernakulum w odpowiedniej kaplicy, do której dostęp będą mieli kapłani.

¹⁰⁶ Korporał powinien być dużych rozmiarów, ponieważ będzie znajdowało się na nim wiele naczyń.

- c. drugi, ozdobny kielich, z pateną bez hostii, przykryty białą palką i białym welonem¹⁰⁷ i przewiązany białą wstęgą w miejscu nodusa;
 - d. puszkę lub puszki (gdyby lud miał być zgromadzony bardzo licznie) z małymi hostiami do Komunii wier-nych. Należy dobrze oszacować lub obliczyć liczbę wier-nych tak, aby wystarczyło dla nich komunikantów;
 - e. ampułki z winem i wodą na tacce;
 - f. ręczniczek oraz naczynie do lavabo, ewentualnie do-
datkowy dzbanuszek z wodą;
 - g. stuly dla prezbiterów i diakonów zgromadzonych
w chórze¹⁰⁸;
 - h. dodatkowy korporał, który będzie używany do puryfi-
kacji;
 - i. kapę barwy białej;
 - j. krzyż procesyjny zasłonięty fioletowym materiałem¹⁰⁹;
 - k. baldachim lub umbraculum białe;
 - l. jeśli przewidziano obrzęd obmywania ołtarzy: palma
lub hyzop, dodatkowe ampułki z winem i wodą oraz
ręcznik.
- 6) sedille dla kapłana i lewitów, za nimi siedzenia dla akoli-
tów: po stronie epistoły, *in plano*;
- 7) w chórze: świece dla duchowieństwa i ministrantów;
- 8) balaski z obrusami komunijnymi.

W kaplicy adoracji Najświętszego Sakramentu (tzw. ciemnicy):

- 1) ołtarz nakryty trzema obrusami, przybrany białym antepe-
dium, ozdobiony kwiatami i światłem;

¹⁰⁷ Welon ten powinien być większy niż zazwyczaj, aby mógł okryć kielich ze wszystkich stron. Ponadto, aby się dało go związać wstęgą, powinien być on wykonany z delikatnego, lejącego się materiału.

¹⁰⁸ Istnieje możliwość przygotowania ich w zakrystii, aby duchowni mieli je ze sobą przez całą Mszę, jednak stwarza to ryzyko ubrudzenia szat wo-
skiem ze świec, które księża będą trzymali w czasie Kanonu.

¹⁰⁹ Jeśli istnieje taki zwyczaj, można przynieść go w procesji wejścia.

- 2) na predelli 6 lichtarzy z białymi świecami, niezapalonymi;
- 3) pośrodku ołtarza: tabernakulum lub specjalną puszkę (capsula), okryte białym konopeum, z rozłożonym wewnątrz korporalem;
- 4) drugi korporał rozłożony pośrodku ołtarza;
- 5) W kaplicy nie powinno być obrazów ani figur przedstawiających Chrystusa Pana i świętych¹¹⁰ a także wizerunków eucharystycznych¹¹¹, ani relikwiarzy; można w niej umieścić krzyż, jeśli będzie mniejszy względem tabernakulum - wówczas należy zasłonić go białym materiałem; Jeśli obrazy lub krzyż znajdują się na stałe w kaplicy, także należy zakryć je białym materiałem¹¹²;
- 6) nad ołtarzem można umieścić baldachim.

W zakrystii:

- 1) szaty dla celebransa i asysty wyższej:
 - a. **dla celebransa:** humerał, alba, cingulum, manipularz, stuła i ornat barwy białej, biret;
 - b. **dla diakona:** humerał, alba, cingulum, manipularz, stuła i dalmatyka barwy białej, biret;
 - c. **dla subdiakona:** humerał, alba, cingulum, manipularz i tunicella barwy białej, biret.
- 2) szaty dla subdiakona – krucyferariusza: humerał, alba, cingulum, tunicella barwy białej;
- 3) sutanny i komże dla ministrantów;
- 4) dwie akolitki: lichtarze z białymi świecami;
- 5) 6 pochodni dla ceroferariuszy;
- 6) trybularz z rozpalonymi węglami oraz łódkę z kadzidłem (oraz dodatkowe węgle i kadzidło).

¹¹⁰ Święta Kongregacja Obrzędów dopuściła umieszczanie figur świętych tam, gdzie jest taki zwyczaj, zabroniła natomiast zwyczaj ten rozpowszechniać (por. SRC, Dekret nr 3939, ad 1)

¹¹¹ Por. SRC, Dekret nr 2873, ad 1.

¹¹² Por. SRC, Dekret nr 2734, ad 1.

VI.II.4. Asysta

Uroczysta celebracja zakłada udział następujących usługujących:

- diakona i subdiakona;
- subdiakona – krucyferariusza (na czas procesji do kaplicy adoracji);
- ceremoniarza oraz subceremoniarza;
- dwóch turyferariuszy (w czasie Mszy posługuje tylko jeden z nich).
- dwóch akolitów;
- sześciu ceroferariuszy;
- czterech ministrantów do niesienia baldachimu lub jednego do niesienia umbraculum;
- dwóch ministrantów z kołatkami (na czas procesji do kaplicy adoracji).

VI.II.5. Opis obrzędów

Msza Święta

1. Przed Mszą można zaśpiewać odpowiedni śpiew wprowadzający w tematykę Świętego Triduum.

2. Początek celebracji sygnalizuje się dźwiękiem sygnaturki. Schola zaczyna śpiewać introit, można wydłużyć go o dodatkowe wersety psalmowe. Pomija się doksologię *Gloria Patri*. Z zakrystii wychodzi procesja w układzie opisywanym przez schemat (zob. Schemat 6). Wszyscy idący w procesji przyklękają *in plano*. Jeśli idą parami, przyklękawszy, dodatkowo skłaniają się do siebie. Następnie odchodzą na swoje miejsca. Celebrans nie przyklęka przed ołtarzem, ale wykonuje głęboki skłon, ponieważ tabernakulum nie zawiera Najświętszego Sakramentu.

3. Jeśli w Mszy uczestniczy chór kłerycki, po dojściu lewitów i celebransa do prezbiterium, po zdjęciu biretów należy zachować ukłony chórowe: najpierw chórowi po stronie ewangelii, następnie po stronie epistoły.

4. Msza święta rozpoczyna się znakiem krzyża. Odmawia się modlitw u stopni ołtarza, pomija się Psalm 42 z powtórzeniem antyfony. Najpóźniej w tym momencie schola powinna rozpocząć śpiew introitu. Po jego zakończeniu śpiewa się *Kyrie*.
5. Następuje okadzenie ołtarza, jak zwykle. Kapłan odczytuje introit, pomijając doksologię *Gloria Patri*. Następnie przechodzi na środek suppedaneum, aby odmówić *Kyrie* (lewicy czynią to samo, pozostając na swoich stopniach). Jeśli odmawianie *Kyrie* zakończy się przed zakończeniem śpiewu, celebrans może udać się do sedilli.
6. Celebrans po śpiewie *Kyrie* intonuje *Gloria*¹¹³. W czasie hymnu wyznaczeni ministranci uderzają w dzwonki. Śpiewowi mogą towarzyszyć organy. Po zakończeniu śpiewu dzwonki i organy milkną.
7. Kapłan przechodzi na stronę epistoły. Odmawia się jedną oracją, z dnia (nie można dodawać żadnych dodatkowych). Dalej Msza toczy się według zwykłego porządku. Jeśli uczestniczy w niej chór klerycki, należy zachować rewerencje chórowe (przed proklamacją lekcji i ewangelii). Po ewangelii może mieć miejsce kazanie.
8. Po kazaniu następuje *Credo*. Po *et incarnatus* diakon przynosi do ołtarza bursę i rozkłada korporał na środku mensy.
9. Schola wykonuje antyfonę na offertorium. W odpowiednim momencie subdiakon otrzymuje od akolity welon naramienny i znosi do ołtarza kielich mszalny, pozostawiając drugi kielich na kredencji. Msza święta jest sprawowana bez zmian.
10. Gdy schola rozpoczyna śpiew *Sanctus*, chór klerycki zapala swoje świece (to samo czynią zgromadzeni wierni). Celebrans odmawia Kanon z własnym *Communicantes* oraz *Hanc igitur*. Ministranci nie używają dzwonek, ale kołatek.
11. Kapłan konsekruje trzy duże hostie oraz komunikanty do Komunii wiernych. W czasie przeistoczenia trzyma w rękach jedynie jedną z trzech hostii, tę samą także ukazuje ludowi.

¹¹³ Organista może podać melodię intonacji.

12. Po przeistoczeniu schola cantorum może wykonać odpowiedni śpiew, jeśli jest taki zwyczaj, jednak bez towarzyszenia organów. Dalej Msza Święta przebiega bez zmian.

13. Po *Agnus Dei* nie przekazuje się znaku pokoju. Lewicy zamieniają się miejscami¹¹⁴. Przed *Domine, non sum dignus* ceremoniarz¹¹⁵ lub subdiakon przynosi z kredencji pusty kielich i stawia go na korporale, po stronie epistoły. Gdy kapłan spożyje Krew Pańską, subdiakon przykrywa palką kielich mszalny. Wówczas odsuwa się go na stronę ewangelii (tak, aby pozostał na korporale)¹¹⁶ – może to uczynić diakon. Lewicy zamieniają się miejscami i przyklękają razem z celebransem. Diakon odwiązuje wstęgę z kielicha i zdejmuje z niego welon. Zdjąwszy palkę, opiera ją o gradus po stronie epistoły. Patenę kładzie obok korporala. Następnie stawia pusty kielich na środku ołtarza, na korporale. Celebrans umieszcza w nim dwie konsekrowane Hostie, po czym przyklęka wraz z diakonem. Diakon przykrywa kielich palką, odwróconą pateną i okrywa welonem, a następnie obwiązuje wstęgą w miejscu nodusa.

14. Chór i ministranci, zgasiwszy świece, ustawiają się w odpowiednich rzędach *in plano*, pozostawiwszy swoje świece zgaszone na swoich miejscach. Należy podać prezbiterom i diakonom białe stuly¹¹⁷. Diakon śpiewa *Confiteor*, kapłan mówi *Miserereatur* i *Indulgentiam*. Odbywa się Komunia, której udziela się z darów konsekrowanych na obecnej Mszy Świętej¹¹⁸. Akolici rozciągają nad suppedaneum biały obrus komunijny, nad którym Komunię przyjmuje chór. Wierni przyjmują Komunię przy

¹¹⁴ Por. I. Wapelhorst. *Compendium Sacrae Liturgiae iuxta ritum romanum*, Nowy Jork, 1931, Caput XVII, Art. III B, pkt 182.

¹¹⁵ Ceremoniarz może to uczynić tylko, gdy ma prawo dotykania naczyń świętych.

¹¹⁶ Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit. IV, Cap. II, 11.

¹¹⁷ Duchowni mogą mieć ze sobą stuly od początku Mszy, jednak nakładają je dopiero przed Komunią Świętą.

¹¹⁸ Jest to przepisane przez rubryki (zob. przyp. 105). Zarzuty wobec tej praktyki, jako rzekomo „nietradycyjnej”, zalecając jej niezachowywanie, stoją w sprzeczności z obowiązującymi przepisami.

balaskach, według zwyczajnego porządku. Jeżeli Komunii wiernym będzie udzielał dodatkowy kapłan, jeden z ministrantów powinien asystować mu z pateną¹¹⁹.

15. Po Komunii wszystkie puszki zanoszą się na ołtarz. Celebrans może spożyć nieco Ciała Pańskiego tak, aby pozostawić małą ilość Hostii. Wszystkie pozostawione Komunikanty umieszcza się w jednej puszcze (w miarę możliwości małych rozmiarów), którą okrywa się białą sukienką i chowa do tabernakulum głównego ołtarza. Nie używa się kołatki na zamknięcie tabernakulum.

16. Dalsze obrzędy Mszy Świętej toczą się podobnie, jak na Mszy wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu (zob. rozdział II.4).

17. Następuje puryfikacja kielicha. Kapłan dokonuje ablucji palców na środku ołtarza, nie zaś po stronie epistoły. Subdiakon przystępując do puryfikacji kielicha powinien najpierw rozłożyć dodatkowy korporał po stronie ewangelii, następnie zaś przynosi na niego kielich, patenę, palkę i puryfikaterz i kontynuuje puryfikację.

18. W czasie puryfikacji rozpoczynają się przygotowania do procesji z Najświętszym Sakramentem¹²⁰. Zakrystian zapala świece w kaplicy przechowywania Najświętszego Sakramentu. Osoba wyznaczona do pełnienia funkcji subdiakona – krucyferariusza udaje się do zakrystii, aby nałożyć odpowiednie szaty. Ceroferariusze po Komunii nie wychodzą do zakrystii, ale pozostają z pochodniami w prezbiterium. Usługujący (oraz lud) zapalają swoje świece¹²¹.

19. Kapłan przechodząc na stronę epistoły w celu odczytania antyfony na Komunię najpierw przykłęka na środku przed Najświętszym Sakramentem. Po odczytaniu antyfony przechodzi na

¹¹⁹ Funkcję tę powierzyć można dodatkowemu ministrantowi, lub, gdy jest nieobecny – turyferariuszariuszowi.

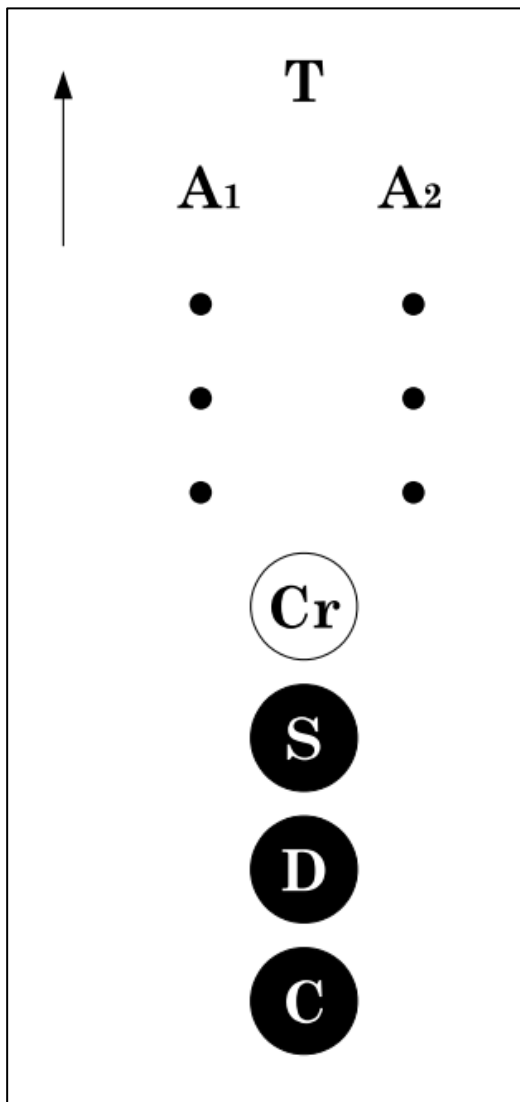
¹²⁰ Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit. IV, Cap. II, 20.

¹²¹ Z przyczyn pragmatycznych wydaje się, że nie stoi na przeszkodzie, by określone osoby rozpoczęły przygotowania bezpośrednio po przyjęciu Komunii Świętej i odbyciu modlitewnego dziękczynienia.

środek ołtarza, przyklęka, śpiewa *Dominus vobiscum* odwracając się do ludu przez lewe ramię, stojąc nieco po stronie ewangelii, odwraca się do ołtarza i znów przyklęka. Później przechodzi na stronę epistoły, aby zaśpiewać pokomunię. Wszystkie skłony czyni w stronę Najświętszego Sakramentu. Powróciwszy na środek, przyklęka, odwraca się (jw.) i śpiewa *Dominus vobiscum*. Diakon przyklęka, odwraca się do ludu, stojąc po stronie ewangelii i śpiewa *Ite, missa est*¹²².

20. Czyta się Ostatnią ewangelię. Kapłan nie kreśli znaku krzyża na ołtarzu oraz na swoim czole, ustach i sercu. W czasie ostatniej ewangelii kapłan odwraca się i na słowa *et Verbum caro factum est* przyklęka w stronę środka ołtarza.

¹²² Rubryka ta, zmieniona w 1955 roku, może wydawać się niewłaściwa, skoro po Mszy następuje procesja. Warto jednak zwrócić uwagę, że pochodzi ona z czasów, kiedy Wielki Czwartek był świętem nakazanym. Diakon i kapłan śpiewem *Ite missa est* informował wiernych o tym, że wypełnili swój obowiązek uczestnictwa we Mszy Świętej.

*Schemat 6:
Wielki Czwartek:
Msza Święta -
procesja wejścia*

Turyferariusz niesie niedymiącą kadzielnicę;
akolici niosą zapalone świece.

Procesja z Najświętszym Sakramentem

21. Po zakończeniu ostatniej ewangelii można wykonać odpowiedni śpiew. Kapłan z lewitami przyklękają na środku suppedaneum i bocznymi stopniami udają się do sedilli, gdzie zdejmują manipularze, kapłan zaś nakłada białą kapę. Następnie udają się przed stopnie ołtarza, gdzie klękają na najniższym stopniu ołtarza i adorują Najświętszy Sakrament. Chór oraz ministranci zapalają swoje świece (to samo czynią zgromadzeni wierni).

22. W tym czasie subceremoniarz formuje procesję w układzie opisywanym przez schemat (zob. Schemat 7).

23. Dwaj turyferariusze podchodzą do stopni ołtarza, przyklękają *in plano*. Celebrans i lewici wstają. Następuje zasypanie dwóch trybularzy (pomija się pocałunki i błogosławieństwo kadzidła). Turyferariusz podaje trybularz diakonowi. Celebrans i lewici klękają. Kapłan otrzymuje od diakona trybularz i, czyniwszy głęboki skłon, okadza Najświętszy Sakrament trzema rzutami kadzielnicy. Ceremoniarz przygotowuje welon naramienny. Diakon odbiera kadzielnicę od celebransa i oddaje ją turyferariuszowi. Następnie bierze welon od ceremoniarza i nakłada go na ramiona celebransa (wraz z subdiakonem pomagają celebransowi zapiąć welon na klatce piersiowej).

24. Celebrans i lewici wstają. Diakon wstępuje na suppedaneum, przyklęka i chwyta kielich z Najświętszym Sakramentem: prawą ręką poniżej czary, lewą za stopę kielicha. Kapłan z subdiakonem klękają na brzegu suppedaneum. Diakon podaje kielich celebransowi, który chwyta go lewą ręką za nodus, prawą zaś kładzie od góry na welonie, przytrzymując patenę. Diakon, podawszy celebransowi Najświętszy Sakrament, natychmiast przyklęka¹²³. Następnie, razem z subdiakonem, okrywają Kielich welonem naramiennym. Kapłan wstaje, wchodzi na suppedaneum i odwraca się w stronę ludu. Lewici zamieniają się miejscami za plecami kapłana tak, aby diakon był po prawej jego

¹²³ Taka sekwencja czynności jest charakterystyczna dla wszelkich wystawień *Sanctissimum* i procesji w następnych dniach.

stronie, subdiakon po lewej. Trzymają oni poły kapy, czuwając jednocześnie nad Najświętszym Sakramentem.

25. Dopiero wówczas kantorzy rozpoczynają hymn *Pange lingua*¹²⁴. Po jego intonacji wszyscy wstają. Kapłan wchodzi pod baldachim z Najświętszym Sakramentem, rozpoczyna się procesja, która udaje się do kaplicy adoracji w układzie ilustrowanym przez schemat (zob. Schemat 8).

Ministranci mogą kołatać na zmianę lub jednocześnie, zgodnie z przyjętym zwyczajem. Procesja udaje się do kaplicy długą drogą, wewnątrz kościoła. Kantorzy śpiewają hymn aż do strofy 5 *Verbum caro* włącznie. Gdyby procesja trwała dłużej, można powtórzyć strofy hymnu od *Nobis natus*¹²⁵.

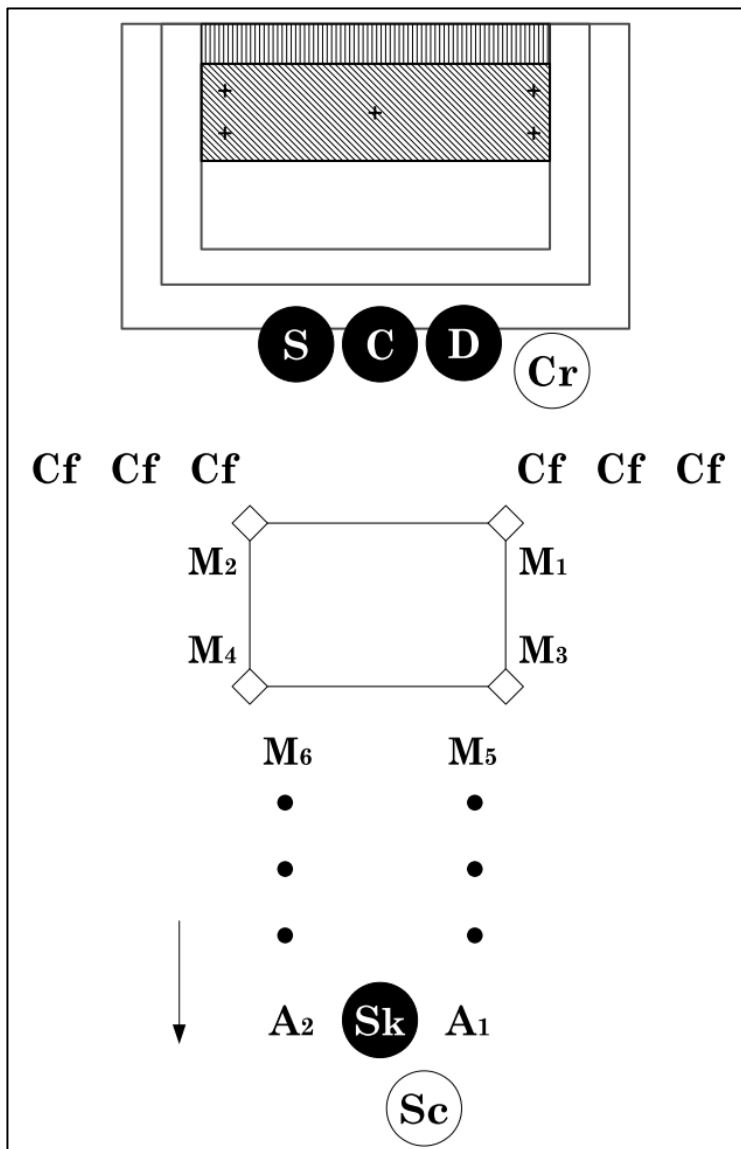
26. Gdy procesja wejdzie do kaplicy, usługujący rozchodzą się na obydwie strony i zatrzymują się, stojąc. Gdy nadchodzi celebrans z Najświętszym Sakramentem, wszyscy klękają. Ceroferrariusze i turyferariusze rozchodzą się na obydwie strony, pozostawiając jednak miejsce przed stopniami ołtarza.

27. Celebrans przed ołtarzem lub przed najwyższym jego stopniem oddaje Kielich diakonowi, który składa go na mensie (na korporale) lub w tabernakulum (jeśli jest otwarte), przyklęka i zstępuje ze stopnia ołtarzowego. Wówczas kantorzy rozpoczynają śpiew *Tantum ergo Sacramentum*. Ceremoniarz lub subdiakon odbiera od celebransa welon naramienny. Po słowach *veneremur cernui* lub na słowa *Genitori* zasypuje się kadzidłem jeden z trybularzy. Celebrans oraz lewici klękają na najniższym stopniu ołtarza. Po uczynieniu głębokiego skłonu celebrans okadza Najświętszy Sakrament trzema podwójnymi rzutami kadzielnicy.

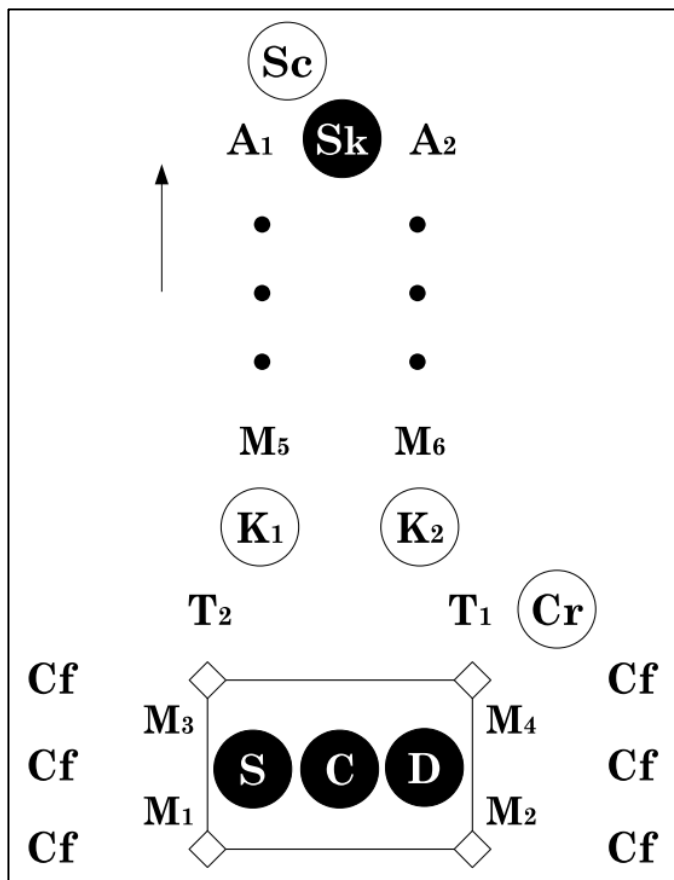
28. Następnie diakon składa Kielich w tabernakulum (jeśli wcześniej tego nie uczynił), przyklęka i zamyka drzwiczki. Wówczas ministranci i duchowieństwo gaszą swoje świece i odchodzą do głównego ołtarza. Paramenta, które niesione były w procesji należy odnieść do zakrystii.

¹²⁴ Por. I. Wapelhorst, op. cit. Caput XVII, Art. IV B, pkt 5.

¹²⁵ Ibidem.

Schemat 7: Wielki Czwartek - Msza Święta - formowanie procesji

*Schemat 8: Wielki Czwartek -
Msza Święta: procesja do kaplicy adoracji*

- **Subdiakon-krucyferariusz** niesie krzyż procesyjny;
- **akolici** niosą zapalone świece (akolitki);
- **duchowieństwo** niesie zapalone świece;
- **ministranci (M5, M6)** uderzają w kołatki;
- **curyferariusze** okadzają Najświętszy Sakrament;
- **ministranci (M1-M4)** niosą baldachim;
- **ceroferariusze** niosą zapalone pochodnie.

Przeniesienie puszki z Wiatykiem

29. Celebrans¹²⁶ lub diakon albo jeden z kapłanów¹²⁷, nałożywszy na komżę białą stulę udaje się do ołtarza głównego z czterema ministrantami. Dwaj trzymają lichtarze z zapalonymi świecami (akolitki), trzeci - umbraculum - czwarty welon naramienny. Wszyscy, przybywszy do ołtarza, przyklękają. Kapłan (lub diakon) otrzymuje welon, wchodzi na suppedaneum¹²⁸, otwiera tabernakulum i przyklęka. Następnie chwytą puszkę przez welon i udaje się, w asyście ministrantów ze świecami, pod umbraculum - do ciemnicy. Czwarty ministrant idzie obok Najświętszego Sakramentu i miarowo kołata. Kapłan przybywszy do ciemnicy, wchodzi po stopniach ołtarzowych i składa puszkę na korporale. Następnie schodzi, klęka na najniższym stopniu i oddaje welon ministrantowi. Ponownie wchodzi po stopniach, otwiera tabernakulum, przyklęka i składa w nim puszkę, po czym je zamyka. Schodzi *in plano*, przyklęka z ministrantami na obydwie kolana i wszyscy odchodzą do zakrystii.

Nieszpory

30. W kościele gasi się wszystkie świece oprócz tych w kaplicy przechowywania Najświętszego Sakramentu i znajdujących się na predelli głównego ołtarza, przy którym odmawiane są nieszpory. Zakrystian usuwa wodę święconą ze wszystkich kropielnic w kościele.

31. Kapłan i lewici udają się do zakrystii i zdejmują szaty wierzchnie. Celebrans i diakon zmieniają stule na fioletowe. Następnie zajmują swoje miejsca na sedilii, gdzie, recto tono odmawia się nieszpory¹²⁹. Modlitwę prowadzi celebrans, zajmując

¹²⁶ Pozostawszy w albie, stule i kapie (por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit. IV, Cap. II, §3).

¹²⁷ Por. SRC, Dekret nr 3842, ad 2.

¹²⁸ Lub podchodzi do tabernakulum, jeśli znajduje się ono w oddaleniu od ołtarza.

¹²⁹ Odmawianie nieszporów jest fakultatywne, zachęcamy jednak, aby nie zostało pominięte

miejsce przy sedilli. W czasie antyfon i psalmów wszyscy siedzą, na *Magnificat* wstają, na *Christus factus est* oraz orację - klęczą. Doksologię oracji odmawia się szeptem. Na tym kończą się nieszpory.

Obnażenie ołtarzy

32. Celebrans z lewitami udają się do ołtarza. Złożywszy należną rewerencję, celebrans, stojąc *in plano* głośnie odmawia (recto tono) antyfonę *Diviserunt sibi* i intonuje psalm 21 *Deus, Deus meus, respice in me*. Obecne duchowieństwo recytuje ten psalm aż do końca obnażania ołtarzy. Może to robić odpowiednio przygotowany chór, a w ostateczności diakon i subdiakon, którzy w tym wypadku nie pomagają celebransowi w zdejmowaniu obrusów.

33. Celebrans, z pomocą lewitów zdejmuje obrusy z ołtarza głównego. Inni usługujący usuwają zeń kwiaty oraz zdejmują świece z lichtarzy.

34. W Polsce istnieją dwa zwyczaje, związane z obrzędem obnażenia ołtarzy:

*A) Obmywanie ołtarzy*¹³⁰

Akolita przynosi do ołtarza ampułki z winem i wodą oraz palmę (lub hyzop). Celebrans obmywa mensę słuszną ilością wody i wina przy użyciu palmy (lub hyzopu), następnie wyciera ołtarza ręcznikiem.

*B) Burzenie ołtarzy*¹³¹

Po zdjęciu świec z lichtarzy kapłan kładzie, w bezładzie, świeczniki na mensie.

35. Krzyż ołtarzowy pozostawia się na miejscu. Należy jednak zdjąć jednak z niego białą zasłonę, aby krucyfiks był zasłonięty fioletowym materiałem.

¹³⁰ Zwyczaj ten opisuje już Durandus (por. G. Durandus, *Rationale divinatorum officiorum*, Norymberga, 1494, Lib. IV, Cap. LXXXVI, pkt 5). Obrzęd ten przepisuje także rytuał warmiński (por. *Altera pars Ritualis de caeremoniis ecclesiasticis*, Braniewo, 1733, s. 95). Praktykę tę przewidują także nowsze źródła (por. G. Grabowski. *Wiadomości Liturgiczne niezbędne dla organistów i zakrystianów*, Warszawa, 1895, s.175; T. Czaputowski, *Wielki Tydzień w Kościele*, Kraków, 1931, s. 77). G. Grabowski zaznacza także, że obmywanie ołtarzy jest, co do zasady, obrzędem oddzielnym od ich obnażenia. Czyni się to zatem po odmówieniu wszystkich modlitw związanych z obnażaniem ołtarza.

¹³¹ Benedyktyńskie *Caeremoniale Monasticum* wskazuje, iż świeczniki można „burzyć” jedynie na bocznych ołtarzach, gdy na głównym pozostawia się je na swoich miejscach (por. *Caeremoniale Monasticum*. Kalisz, 1777, pars V, Cap. VII, par. 11). O samej praktyce burzenia ołtarzy wspominają różne źródła (G. Grabowski, op. cit., s. 175; P. Mańkowski, *Po naszym: pamiętnik liturgisty*, Kraków – Warszawa, 1917, s. 213; T. Czaput, op. cit., s. 77). Należy nadmienić, iż zarówno G. Grabowski, jak i P. Mańkowski prezentują pejoratywne spojrzenie na praktykowanie tego obrzędu, zarzucając mu tworzenie nieporządku w przestrzeni liturgicznej. Z racji na to, iż występuje on wciąż w niektórych miejscach, także w zwyczajnej formie rytu rzymskiego (np. W archikatedrze wrocławskiej), w miejscach tych, w których nieprzerwanie jest praktykowany, wydaje się, iż może być tolerowany, także w odniesieniu do nadzwyczajnej formy rytu rzymskiego.

36. Obnażywszy główny ołtarz celebrans z asystującymi obnaża wszystkie ołtarze kościoła z wyjątkiem tego, na którym przechowuje się Najświętszy Sakrament oraz bocznego ołtarza, przy którym będzie odprawiane Mandatum.

37. Po obnażeniu ołtarzy celebrans i asystujący powracają przed główny ołtarz. Tutaj celebrans powtarza antyfonę *Diviserunt sibi*, po czym razem z asystującymi składa należyty ukłon i wraca do zakrystii.

VI.II.6. Ryt uproszczony

Jeśli nie ma diakona i subdiakona, zachodzą następujące uproszczenia:

1. Ceremoniarz¹³² lub inny duchowny, jeśli jest obecny, znosi na ołtarz kielich na początku offertorium (po wezwaniu *oremus*). Rozkłada korporał i ustawia na nim kielich. Jeżeli nie ma osoby duchownej, która mogłaby to uczynić, kielich powinien być ustawiony na ołtarzu od początku Mszy Świętej.

2. Przed *Domine non sum dignus* ceremoniarz¹³³ lub któryś z duchownych, udaje się do kredencji i przynosi z niej na ołtarz pusty kielich i stawia go na korporale, po stronie epistoły¹³⁴.

3. Po spożyciu Krwi Pańskiej celebrans odsuwa kielich mszalny nieco na stronę ewangelii (tak, aby pozostał na korporale)¹³⁵, następnie zaś stawia pusty kielich pośrodku korporалу i, przyklękając, odwiązuje wstęgę z kielicha i zdejmuje z niego welon. Zdjąwszy palkę, opiera ją o gradus po stronie epistoły. Patenę kładzie obok korporалу. Przyklęka i umieszcza w nim dwie konsekrowane Hostie (zsuwając je z pateny do kielicha), powtórnie

¹³² Jeśli posiada prawo dotykania świętych naczyń.

¹³³ Ut supra.

¹³⁴ Gdyby ceremoniarz nie mógł dotykać świętych naczyń, a brak byłoby dodatkowego duchownego, celebrans powinien sam udać się do kredencji po spożyciu Krwi Pańskiej (obmywszy palce w vasculum, jeśli zachodzi taka konieczność) i przynieść drugi kielich z niezbędnymi paramentami.

¹³⁵ Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit. IV, Cap. II, ad. 11.

przyklęka, przykrywa kielich palką, odwróconą pateną i okrywa welonem, a następnie obwiązuje wstęgą¹³⁶.

4. Podczas okadzenia Najświętszego Sakramentu przed procesją przy kapie asystuje ceremoniarz oraz turyferariusz. Klęczą oni *in plano*, nie zaś na najniższym stopniu ołtarzowym. Po okadzeniu ceremoniarz odbiera od celebransa trybularz i oddaje go turyferariuszowi, po czym nakłada welon na ramiona celebransa. Kapłan sam wstępuje na suppedaneum i, przyklękawszy, obwiązuje kielich okryty welonem białą wstęgą w miejscu nodusa. Następnie bierze z ołtarza kielich z Najświętszym Sakramentem. Gdy zstąpi z suppedaneum *in plano*, ceremoniarz okrywa kielich z Najświętszym Sakramentem krańcami welonu naramiennego.

5. Celebrans, przybywszy do kaplicy przechowania Najświętszego Sakramentu sam wstępuje na suppedaneum i składa kielich z *Sanctissimum* na korporale rozłożonym pośrodku mensy lub w tabernakulum, jeśli jest otwarte. Przyklęka i zstępuje po stopniach *in plano*. Przy okadzeniu asystuje ceremoniarz i turyferariusz. Kapłan wstępuje na suppedaneum, i składa *Sanctissimum* w tabernakulum (jeśli wcześniej tego nie uczynił), po czym przyklęka i zamyka drzwiczki.

¹³⁶ [1] Jeżeli celebrans miałby trudność z zawiązaniem wstęgi, trzymając jednocześnie złączone palce, może skorzystać z pomocy innego duchownego, lub, jeśli go nie ma, obmyć palce w vasculum, potem zaś zawiązać wstęgę.

[2] Jeżeli w kościele jest tylko jeden kielich, celebrans po przyjęciu Krwi Pańskiej pozostawia dwie hostie na patenie. Umieszcza je w kielichu mszalnym po jego dokładnej puryfikacji, po czym obmywa palce w vasculum, a partykuły z pateny kielichowej zsuwa do cyborium. Ceremoniarz przynosi wówczas welon i wstęgę, podchodząc ze strony epistoły i, położywszy je obok korporалу, przyklęka i odchodzi.

III

Mandat

Bóg zstępuje i staje się niewolnikiem, myje nam stopy, abyśmy mogli zasiąść przy Jego stole. W tym geście wyraża się cała tajemnica Jezusa Chrystusa. W nim widzimy, na czym polega odkupienie. Wodą, którą nas obmywa, jest jego miłość, gotowa na przyjęcie śmierci. Tylko miłość ma moc oczyszczania, usuwa nasz brud i wynosi na wyżyny Boga. Wodą, która nas obmywa, jest On sam – to On daje się nam aż do najgłębszych pokładów swego cierpienia i swojej śmierci. On nieustannie jest miłością, która nas obmywa w sakramentach oczyszczenia – w chrzcie i w sakramencie pojednania. On nieustannie klęczy przed nami, wykonując posługę niewolnika – posługę oczyszczenia, dzięki której możemy zbliżyć się do Boga. Jego miłość jest niewyczerpana, posiada się naprawdę aż do końca¹³⁷.

Mandat to obrzęd obmycia nóg dwunastu mężczyznom, praktykowany w Wielki Czwartek. Swoją nazwę nosi od słów Zbawiciela: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, czyli *Daję wam przykazanie nowe, abyście się wzajemnie miłowali, jak ja was umiłowalem* (J 13, 34). Kościół zapisał tę ceremonię jako pamiątkę tego, co Chrystus uczynił swoim uczniom w wieczniku, dając im, a także całemu ludowi chrześcijańskiemu przykazanie wzajemnej miłości.

Dawniej obrzęd ten sprawowali władcy katoliccy względem swoich poddanych, a także przełożeni zakonni względem powierzonych sobie braci. Miał miejsce także w zakonach żeńskich. Obecnie kapłan może obmyć nogi mężczyznom ze wspólnoty parafialnej. Ceremoniały sugerują, że nogi obmywać należy ubogim, co

¹³⁷ Por. Benedykt XVI, Nie ma go tu; zmartwychwstał! Homilie i przemówienia wygłoszone w Wielkim Tygodniu w pierwszym roku pontyfikatu, tłum.: J. Merecki SDS, Kraków, 2007, s. 35-36.

potwierdza przepisana jałmużna, której udziela się poszczególnym osobom.

VI.III.1. Uwagi wstępne

- A. Obmycie nóg stanowi osobną ceremonię od Mszy Świętej. Nie jest to obrzęd obowiązkowy, jednak zaleca się jego sprawowanie tam, gdzie jest to możliwe.
- B. Ze względów pragmatycznych sprawowanie Mandatum przylega zazwyczaj do obrzędów Mszy. Można jednak odprawić ten obrzęd w oddzieleniu od Liturgii, na przykład w godzinach wieczornych w połączeniu z kompleta, lub nawet przed Mszą.
- C. Obrzędu obmycia nóg w kościele może dokonać wyłącznie kapłan¹³⁸. Powinien on sprawować prawdziwą pieczę nad osobami, wobec których wykona ten gest, na co wskazują rubryki mszału¹³⁹.
- D. Ceremoniał biskupi¹⁴⁰ oraz inne ceremoniał¹⁴¹ przewidują sprawowanie tego obrzędu wobec trzynastu mężczyzn.
- E. Ceremoniał wskazują, że kapłan obmywa nogi ubogim, którym wówczas może złożyć jałmużnę, według tradycji Kościoła¹⁴². Biorąc pod uwagę współczesne realia społeczne, należy zadbać o to, aby gest ten był w pełni autentyczny i nie stanowił niezamierzonej formy publicznego napiętnowania tych osób. Nie będzie stanowić uchybienia, jeśli zamiast ubogich wybierze się mężczyzn ze wspólnoty parafialnej.
- F. Mandatum, co do zasady, sprawuje się przy odpowiednio przygotowanym bocznym ołtarzu. Jeśli nie ma takiej

¹³⁸ Por. SRC, Dekret nr 3317 ad. 1.

¹³⁹ Por. *Missale Romanum 1952*, op. cit., Feria V in Coena Domini.

¹⁴⁰ Por. *Caeremoniale Episcoporum*, op. cit., L. 2, Cap. XXIV, ad. 2.

¹⁴¹ Por. A. Fortescue, op. cit., s. 296.

¹⁴² Por. *Caeremoniale Episcoporum...*, op. cit., L. 2, Cap. XXIV, ad. 7.

możliwości, można, w drodze wyjątku, sprawować je przy głównym ołtarzu, po jego obnażeniu¹⁴³. Zabrania się odprawiania Mandatum w kaplicy adoracji Najświętszego Sakramentu (w ciemnicy)¹⁴⁴.

- G. Po obmyciu nóg może odbyć się kazanie¹⁴⁵. Warto rozważyć taką możliwość zwłaszcza wówczas, gdy Mandatum sprawuje się oddzielnie od Mszy Świętej.
- H. Jeżeli dany ośrodek duszpasterski sprawuje Liturgię Wielkiego Tygodnia w rycie uproszczonym, można sprawować obrzęd Mandatum bez asysty wyższej¹⁴⁶.
- I. Mężczyznom zasiadającym w ławach obmywa się jedynie prawą stopę. Jej ucałowanie przez kapłana pozostaje obowiązkowe¹⁴⁷.

¹⁴³ Por. SRC, Dekret nr 2684, ad. 7.

¹⁴⁴ Por. SRC, Dekret nr 3317 ad. 2.

¹⁴⁵ Por. SRC, Dekret nr 2891 ad. 2.

¹⁴⁶ Por. SRC, Dekret nr 3841.

¹⁴⁷ Por. *Missale Romanum 1952*, Feria V in Coena Domini

VI.III.2. Przygotowanie śpiewu

1.	Przed liturgia/ pr. wejścia	<i>Gdy wieczerzę w dzień praśników</i>
2.	Obmywanie nóg	Antyfony zapisane w mszale ¹⁴⁸ : - <i>Mandatum novum</i> ; - <i>Postquam surrexit Dominus</i> - <i>Dominus Iesus</i> ; - <i>Domine, tu mihi lavas pedes</i> ; - <i>Si ego Dominus</i> ; - <i>In hoc cognostent omnes</i> ; - <i>Maneat vobis</i> ; - <i>Benedicta sit</i> ; - <i>Ubi caritas</i> . Oraz śpiewy polskie: <i>Gdzie miłość</i> <i>wzajemna i dobroć</i> .
3.	Przejście do kaplicy adoracji	<i>Tellus ac aethera iubilent</i>

VI.III.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

W odpowiedniej kaplicy/przy bocznym ołtarzu:

- 1) ołtarz nakryty trzema obrusami, przybrany fioletowym antepedium;
- 2) na predelli 6 lichtarzy z białymi świecami, krzyż ołtarzowy okryty fioletowym materiałem;
- 3) mszał: na ołtarzu, po stronie epistoły, pulpit przybrany fioletowym okryciem;
- 4) kredencje: po stronie epistoły, *in plano*; na niej:
 - a) ewangeliarz;
 - b) białe prześcieradło (dla kapłana do przepasania);

¹⁴⁸ Nie ma obowiązku wykonania wszystkich antyfon.

- c) naczynie z wodą i misa;
 - d) dwanaście ręczników na tacy lub w koszu;
 - e) naczynie, dzbanek z wodą i dodatkowy ręcznik do obmycia rąk kapłana po Mandatum;
- 5)** sedille, która będzie służyła celebransowi i asyście do złożenia szat na czas Mandatum;
- 6)** ławy dla mężczyzn, którym mają zostać obmyte nogi (można je ustawić np. prostopadle do ołtarza, po dwóch jego stronach).

W zakrystii:

- 1) szaty dla celebransa i asysty:
 - a) **dla celebransa:** humerał, albę, stułę i kapę barwy fioletowej, biret;
 - b) **dla diakona:** humerał, albę, manipularz, stułę i dalmatykę barwy białej, biret
 - c) **dla subdiakona:** humerał, albę, manipularz i tunicellę barwy białej, biret;
- 2) akolitki: lichtarze z białymi świecami;
- 3) trybularz z rozpalonymi węglami oraz łódkę z kadzidłem;
- 4) sutanny i komże dla usługujących.

VI.III.4. Asysta

Przy uroczystej celebracji celebransowi asystują następujące osoby:

- diakon i subdiakon;
- ceremoniarz;
- turyferariusz;
- dwóch akolitów.

VI.III.5. Opis obrzędów¹⁴⁹

1. Kapłan z asystą i usługującymi udają się do przygotowanej kaplicy. Procesja przyjmuje układ taki jak zazwyczaj, podczas Mszy Świętej¹⁵⁰. Przyszedłszy do ołtarza, idący w procesji składają odpowiednią rewerencję, tak jak na Mszy Świętej.

2. Celebrans wstępuje na suppedaneum. Następują przygotowania do proklamacji ewangelii (jak na Mszy Świętej): zasypuje się kadzidło, diakon otrzymuje błogosławieństwo od celebransa. Lewicy oraz asysta udają się procesjonalnie w odpowiednie miejsce. Tam diakon śpiewa ewangelię *Ante diem festum*, jak na Mszy Świętej. Celebrans słucha ewangelii po stronie epistoły. Po ewangelii otrzymuje od subdiakona ewangeliarz do ucałowania i zostaje okadzony przez diakona.

3. Celebrans z lewitami, oddawszy rewerencję wobec ołtarza, podchodzi do sedilli. Lewicy zdejmują manipularze, a następnie pomagają celebransowi zdjąć kapę i przepasać się prześcieradłem. Akolici stawiają swoje świece na kredencji i biorą z niej dzbanek z wodą oraz miednicę. Schola może rozpocząć śpiew odpowiednich antyfon, który trwa aż do powrotu celebransa do mszału po dokonaniu obmycia nóg.

4. Ceremoniarz prowadzi kapłana i lewitów do stopni ołtarza. Tam składają oni rewerencję i podchodzą do ławy ustawionej po stronie epistoły. Diakon otrzymuje od akolity dzbanek z wodą,

¹⁴⁹ Czasami Mandatum opisywane jest w sposób bardziej rozbudowany, z uwzględnieniem większej liczby usługujących i podziału zadań pomiędzy nich, nawet w materii samego obmycia nóg. Z przyczyn pragmatycznych, mając na uwadze wskazania ceremonialów oraz obecną praktykę liturgiczną, celowo przedstawiamy ten obrzęd w sposób bardziej uproszczony, mając na celu ułatwienie jego sprawowania.

¹⁵⁰ [1] zob. Schemat 6.

[2] W pojedynczych źródłach można odnaleźć wskazanie, iż w procesji wejścia subdiakon może nieść krzyż procesyjny (por. *Manuale Caeremoniarum Romanum*, T. II, Chełmno, 1764, Art. VIII, par. V, pkt 1.). Wówczas powinien on być zasłonięty fioletowym materiałem.

subdiakon zaś miednicę. Celebrans klęka przed pierwszym mężczyzną. Po jego prawej stronie klęka diakon, po lewej – subdiakon. Celebrans otrzymuje od diakona dzbanek z wodą i obmywa prawą stopę mężczyzny, przed którym klęczy. Następnie oddaje dzbanek diakonowi. Ceremoniarz lub akolita podaje kapłanowi ręcznik, ten zaś ociera stopę mężczyzny i ją całuje. Ręcznik oddaje się akolicie (A₂). Jeżeli nogi obmywa się ubogiemu, kapłan wówczas może udzielić mu jałmużny. Obmycia nóg dokonuje się, począwszy od mężczyzny zasiadającego skrajnie po stronie epistoły, aż do mężczyzny zajmującego miejsce skrajnie po stronie ewangelii.

5. Po obmyciu nóg celebrans wraz z asystą oddają rewerencję ołtarzowi *in plano* i udają się do sedilli. Kapłan podchodzi do kredencji i obmywa ręce, przy którym asystują lewicy. Udawszy się do sedilli, celebrans zdejmuje prześcieradło i ponownie odziewa się w fioletową kapę, lewicy nakładają dalmatyki. W tym momencie można wygłosić kazanie. Pulpitu nie należy okrywać materiałem, ponieważ przysługuje to celebracjom uroczystym¹⁵¹.

6. Celebrans, wraz z lewitami udaje się do mszału krótką drogą. Diakon i subdiakon ustawiają się w rzędzie za plecami kapłana, który odmawia przepisane modlitwy. Wezwania oraz oracje wykonuje się na ton ferialny. Po zakończeniu wszystkich modlitw, kapłan i lewicy przechodzą na środek ołtarza. Uczyniwszy skłon głowy w stronę krzyża, celebrans i lewicy schodzą przed stopnie ołtarza. Ceremoniarz przynosi birety z sedilli. Akolici, wzięwszy świece, ustawiają się w odpowiedniej procesji porządku do wyjścia (jak na Mszy Świętej). Po złożeniu stosownej rewerencji wszyscy udają się do zakrystii.

7. Po zakończeniu wszystkich obrzędów dwóch akolitów obnaża ołtarz, przy którym sprawowano mandatum.

¹⁵¹ Zob. przyp. 145.

VI.III.6. Ryt uproszczony

Jeżeli nie ma diakona i subdiakona, zachodzą następujące uproszczenia:

1. W procesji i przy wszystkich obrzędach przy kapie asystują ceremoniarz i inny ministrant, np. subceremoniarz.
2. Po zasypaniu, ceremoniarz przynosi mszał na stronę ewangelii. Proklamacji ewangelii dokonuje celebrans, jak zazwyczaj. Akolici i turyferariusz asystują tak, jak na Mszy Świętej.
3. Przy wszystkich czynnościach związanych z obmywaniem nóg, celebransowi asystuje ceremoniarz i akolici.
4. Podczas, gdy celebrans obmywa ręce i nakłada fioletową kapę, jeden z ministrantów (np. subceremoniarz) przynosi mszał na stronę epistoły.

Appendix:

Śpiew dalszego fragmentu Ewangelii według św. Jana

Dawniej istniał zwyczaj, aby po odprawieniu Mandatum odśpiewać dalszy fragment Ewangelii według św. Jana, aż do końca modlitwy w Ogrójcu. Jest to obrzęd paraliturgiczny, o którym wspomina m.in. ceremoniał rytu Zakonu Kaznodziejskiego¹⁵².

1. Po zakończeniu Mandatum pośrodku kaplicy, *in plano*, przygotowuje się pulpit z księgą Pisma Świętego.
2. Diakon lub inny duchowny, nałożywszy odpowiedni strój chórowy, podchodzi do pulpitu i rozpoczyna śpiew Ewangelii od słów: *Amen, amen dico vobis: non est servus maior domino suo...* (J 13, 16)¹⁵³.
3. Na słowa *surgite, eamus hinc* (J 14, 31) wszyscy obecni w kaplicy udają się za kapłanem do kaplicy adoracji. Tam odczytuje się dalszy fragment, aż do końca 17 rozdziału ewangelii według świętego Jana.

¹⁵² A. V. Jandel. *Caeremoniale iuxta rituum S. Ordinis Praedicatorum*, Malines, 1869 Pars IV, Art. III, §VI, s. 1473-1478.

¹⁵³ Tekst łaciński podajemy za Wulgatą Klementyńską. Można natomiast użyć tekstu zarówno w tłumaczeniu łacińskim, jak i polskim.

Rozdział VII

WIELKI PIĄTEK

W DZIEŃ PRZYGOTOWANIA

Jezus świadom, że już wszystko się dokonało, aby się wypełniło Pismo, rzekł: «Pragnę». Stało tam naczynie pełne octu. Nałożono więc na hizop gąbkę pełną octu i do ust Mu podano. a gdy Jezus skosztował octu, rzekł: «Wykonało się!» i skłoniwszy głowę oddał ducha. Ponieważ był to dzień Przygotowania, aby zatem ciała nie pozostawały na krzyżu w szabat - ów bowiem dzień szabatu był wielkim świętem - Żydzi prosili Piłata, aby ukrzyżowanym połamano golenie i usunięto ich ciała. Przyszli więc żołnierze i połamali golenie tak pierwszemu, jak i drugiemu, którzy z Nim byli ukrzyżowani. Lecz gdy podeszli do Jezusa i zobaczyli, że już umarł, nie łamali Mu goleni, tylko jeden z żołnierzy włócznią przebił Mu bok i natychmiast wypłynęła krew i woda. Zaświadczył to ten, który widział, a świadectwo jego jest prawdziwe. On wie, że mówi prawdę, abyście i wy wierzyli. Stało się to bowiem, aby się wypełniło Pismo: Kość jego nie będzie złamana. i znowu na innym miejscu mówi Pismo: Będą patrzeć na Tego, którego przebili. (J 19, 28-37)

W tradycyjnym kalendarzu Wielki Piątek nazywany jest *Feria VI in Parasceve*, a więc, w dosłownym tłumaczeniu, *Piątek w dzień Przygotowania*. Dzień, w którym Jezus poniósł śmierć na krzyżu, był bowiem dla Żydów dniem przygotowania Paschy. Święty Jan wielokrotnie podkreśla to w swoim opisie Męki Pańskiej. Dzień przygotowania Paschy dla Żydów oznaczał bezpośrednio przygotowania do spożywania paschalnego baranka, na

pamiętkę nocy, kiedy Naród Wybrany wyszedł z niewoli egipskiej¹⁵⁴. Tego dnia w świątyni odbywał się rytualny ubój baranków przeznaczonych na ucztę paschalną. Kościół od wieków dostrzegał tę wielką analogię: Chrystusa jako baranka Paschalnego. W opisie ukrzyżowania oraz prorocत्वach dotyczących Mesjasza, kaznodziejowie dostrzegali dopełnienie starotestamentalnych zasad rytualnego uboju baranka paschalnego. Żydzi zobowiązani byli wybrać baranka *bez skazy* (Wj 12, 5), tak i Chrystus stał się dla nas *ofiara nieskalana* (Hbr 9, 14). Żadna z kości baranka przeznaczonego na ucztę nie mogła być złamana (Wj 12, 46), tak i po śmierci nie połamano goleni Jezusa, jak czyniło się ze złoczyńcami skazanymi na śmierć krzyżową (J 19, 36). Można dostrzec na tej płaszczyźnie także wiele innych analogii. Śmierć Jezusa na krzyżu stanowiła przygotowanie naszej Paschy, do której spożywania jesteśmy zaproszeni w Królestwie Bożym. Tak jak krew baranków na odrzwiach domostw Izraelitów uchroniła ich od ręki Anioła śmierci, tak nas, wierzących, Krew Chrystusa chroni przed wiekuistym potępieniem, przelana za nas na drzewie krzyża.

W Wielki Piątek zatem Kościół we wszystkich obrzędach wyraża swoją wdzięczność Chrystusowi za tę wiekuistą ofiarę, którą złożył on na drzewie krzyża, a także przebłaga go za te wszystkie winy: przeszłe, terażniejsze i przyszłe, które Go do tegoż krzyża przybiły, a które On miłosiernie wziął na swoje ramiona. Jednocześnie zaś ze czcią adoruje narzędzie męki Pańskiej – święty Krzyż, który stał się pierwszym ołtarzem Ofiary Nowego Przymerza. Tak jak drzewo stało u początków naszego grzechu (Rdz 2), tak na innym drzewie dokonało się dzieło naszego odkupienia. Z tego drzewa Chrystus wyciągnął ręce, aby wszystkie zagubione owce przyciągnąć do siebie. Dla naszego Pana krzyż był narzędziem kaźni, brakiem litości i okrucieństwem ze strony

¹⁵⁴ Por. Wj 11.

człowieka. Dla każdego zaś człowieka, dla całego rodzaju ludzkiego Krzyż święty jawi się jednak jako tron nieskończonej Miłości i miłosierdzia.

W Jego śmierci na krzyżu dokonuje się owo zwrócenie się Boga przeciwko samemu sobie, poprzez które On ofiarowuje siebie, aby podnieść człowieka i go zbawić — jest to miłość w swej najbardziej radykalnej formie¹⁵⁵.

Uwagi wstępne

- A. Kościół w Wielki Piątek powstrzymuje się od składania bezkrwawej Ofiary Nowego Przymierza, czyli Mszy Świętej, ponieważ właśnie w ten dzień Chrystus złożył tę Ofiarę w sposób krwawy na Drzewie Krzyża. Komunii Świętej udziela się tylko w postaci wiatyku.
- B. Do głównych celebracji Wielkiego Piątku należy Ciemna Jutrznia oraz Msza Upřednio Konsekrowanych Darów.
- C. Oprócz tych ceremonii dopuszcza się jeszcze sprawowanie nabożeństw paraliturgicznych. Są to: wystawienie i procesja z relikwiami Krzyża Świętego¹⁵⁶, uroczyste Drogi Krzyżowe, procesja z figurą Matki Bożej Bolesnej¹⁵⁷, Gorzkie Żale przy Grobie Pańskim¹⁵⁸,

I

Ciemna jutrznia

Matutinum i Laudes Wielkiego Piątku odprawia się podobnie jak dnia poprzedniego. Jeżeli Ciemna Jutrznia jest antycypowana w Wielki Czwartek, należy ją sprawować po zakończeniu

¹⁵⁵ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus Caritas est*, pkt 12.

¹⁵⁶ Wskazania co do celebracji tego nabożeństwa zawierami w appendixie.

¹⁵⁷ Por. SRC, Dekret nr 2375, ad.4; Dekret nr 2682, ad. 52

¹⁵⁸ Por. G. Grabowski. Op. cit., s.187, przyp.1

wszystkich obrzędów (Mszy Świętej, obnażenia ołtarzy oraz Mandatum). Wszystko sprawuje się według opisu Jutrzni Wielkiego Czwartku (strona), z następującymi wyjątkami:

- Ołtarz jest obnażony, bez antepedium (jeśli jest usuwalne).
- Na predelli między 6 lichtarzami stoi krzyż zasłonięty czarnym lub fioletowym materiałem¹⁵⁹,
- Wszystkie dywany w prezbiterium zostają usunięte.

¹⁵⁹ Jeżeli świeczniki były „burzone”, stawia się je dopiero na obrzędy Jutrzni.

Appendix: Procesja z relikwiami Krzyża Świętego

Jednym z dodatkowych nabożeństw, które można sprawować w Wielki Piątek, jest procesja z relikwiami Krzyża Świętego. Zachęcamy do tej celebracji wszystkie ośrodki, które posiadają te relikwie. Obrzędy te cechują się dość dużą różnorodnością, należy jednak wspomnieć o istnieniu kilku regulacji ich dotyczących.

Nakazane jest, aby w przypadku braku odmiennych zwyczajów, celebrować procesję według wskazań Świętej Kongregacji Obrzędów¹⁶⁰:

- A. Procesja ta odbywać się może jedynie poza celebracją Mszy Uprzednio Konsekrowanych Darów oraz Świętego Oficjum¹⁶¹.
- B. Na procesję przygotowuje się czarne szaty liturgiczne dla celebransa i lewitów, zaś welon naramienny i baldachim – fioletowe¹⁶². W razie istnienia odmiennego zwyczaju dopuszcza się stosowanie innych kolorów.
- C. Wystawienia relikwii dokonuje się na głównym ołtarzu, pomiędzy świecami¹⁶³. Kapłan okadza je w pozycji stojącej, trzema podwójnymi rzutami kadzielnicy¹⁶⁴.
- D. Przechodząc przed ołtarzem, na którym wystawione są relikwie Krzyża Świętego, należy przyklęknąć na jedno kolano¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Por. SRC, Dekret nr 4243, ad. 2.

¹⁶¹ Por. SRC, Dekret nr 2518; Dekret nr 3466, ad. 1.

¹⁶² Por. SRC, Dekret nr 4197, ad. II.

¹⁶³ Por. SRC, Dekret nr 2887, ad. 4.

¹⁶⁴ Por. SRC, Dekret nr 2769, ad. X.

¹⁶⁵ Por. SRC, Dekret nr 3201, ad. 7.

- E. Procesja odbywa się w kościele, relikwie zaś niesie się pod baldachimem¹⁶⁶.
- F. Przed błogosławieństwem relikwiami można odmówić orację *Respice, quaesumus* w pozycji stojącej lub klęczącej¹⁶⁷. Błogosławieństwo relikwiami i ich ucałowanie przez wiernych odbywają się według istniejącego zwyczaju.

Zachęcamy, aby procesji towarzyszył śpiew pieśni pasyjnych.

¹⁶⁶ Por. SRC, Dekret nr 3466, ad. 1.

¹⁶⁷ Ibidem.

II

Msza Upřednio Konsekrowanych Darów

Wielki Piątek, zawsze celebrowany był przez Kościół Święty jako dzień smutku i żałoby. Chrystus Pan powiedział wszakże do swych uczniów: «Czy goście weselni mogą się smucić, dopóki pan młody jest z nimi? Lecz przyjdzie czas, kiedy zabiorą im pana młodego, a wtedy będą pościć. (Mt 9, 15) Wielki Piątek staje się więc dla nas, wierzących, znakiem żałoby płynącej z nieobecności Chrystusa. Na znak tegoż smutku Kościół od wieków powstrzymuje się tego dnia od sprawowania Mszy Świętej, czyli bezkrwawej ofiary Nowego Przymierza. Odprawia się jednak Liturgia, zwana przez swoją strukturę, tak podobną do Mszy Świętej, *Missa praesantificatorum*, czyli *Msza darów upřednio poświęconych*. Nosi ona taką nazwę, ponieważ na ołtarzu znajduje się Najświętszy Sakrament pochodzący z Mszy Świętej sprawowanej dnia poprzedniego (w Wielki Czwartek). Nazywa się jednak Mszą, ponieważ mimo braku konsekracji, kapłan składa ponownie dary konsekrowane dnia poprzedniego, następnie zaś spożywa z nich Komunię Świętą, dla dopełnienia aktu ofiarowania¹⁶⁸.

VII.II.1. Uwagi wstępne

- A. Zgodnie z rubryką, Mszę Upřednio Konsekrowanych Darów odprawia się po zakończeniu nony. Zalecamy więc jej celebrację po godzinie 15.00. Ze względów pragmatycznych coraz częściej spotkać się można z odprawianiem obrzędów w godzinach wieczornych, z racji na moż-

¹⁶⁸ Por. ks. M. Gühr, *Ofiara Mszy Świętej*, Warszawa, 2012, T.1, s. 149.

liwość licznego uczestnictwa ludu. Wydaje się, że nie stanowi uchybienia, aby zachować tę praktykę tam, gdzie przynosi ona pożytek wiernym.

- B. Na obrzędy Wielkopiątkowej Liturgii składają się następujące elementy: akt prostracji, śpiew lekcji i opisu Męki Pańskiej, starożytna modlitwa wiernych, odsłonięcie krzyża oraz właściwa liturgia Mszy Upřednio Konsekrowanych Darów. W Polsce, na mocy niepamiętnego zwyczaju Liturgię tę kończą Nieszpory przed Najświętszym Sakramentem oraz procesja do kaplicy Grobu Pańskiego.
- C. W Liturgii Mszy upřednio poświęconych darów pomija się wszystkie pocałunki (paramentów i dłoni celebransa)¹⁶⁹. Ponadto, po odsłonięciu krzyża nie wykonuje się żadnych rewerencji chórowych¹⁷⁰.
- D. Do odsłonięcia i adoracji krzyża można użyć relikwii Krzyża Świętego¹⁷¹.
- E. Dopuszcza się odprawienie procesji z krzyżem po jego uroczystym odsłonięciu, opisywanej m.in. przez Rytuał Piotrkowski¹⁷². Świadczenie o powszechności tego zwyczaju odnajdujemy jeszcze w latach 30. XX wieku¹⁷³. Podobna procesja opisana została w księgach liturgicznych Zakonu Kaznodziejskiego¹⁷⁴. W zwyczajnej formie rytu rzymskiego istnieje natomiast *druga forma ukazania*

¹⁶⁹ Por. SRC Dekret nr 4193 ad. 3.

¹⁷⁰ Por. SRC, Dekret 3059 ad. XXVII.

¹⁷¹ Por. SRC, Dekret 4081 ad. 5.

¹⁷² Por. *Agenda seu Ritus Caeremoniarum Ecclesiasticarum*, Kraków, 1591, s. 90-98;

Altera Pars Ritualis de caeremonis Ecclesiasticis, Kraków, op. cit., s. 111-118;

Altera pars Ritualis de caeremoniis ecclesiasticis, Braniewo, op. cit., s. 95-100.

¹⁷³ Por. T. Sitkowski, *Wielki Tydzień...*, op. cit., Wielki Piątek, nr. 3.

¹⁷⁴ Por. A. V. Jandel, op. cit., Pars IV, Art. IV, §II, 1489-1498

*krzyża*¹⁷⁵, która przybiera kształt procesji. Wartym odnotowania jest też fakt, że Święta Kongregacja Obrzędów orzekła, iż odsłonięcie i adoracja krzyża w Wielki Piątek powinna się odbywać albo według rubryk Mszału albo według przyjętego chwalebego zwyczaju¹⁷⁶. Zwyczaj ten był tak silnie związany z polskimi praktykami liturgicznymi, że zachował się wśród Polonii w Chicago¹⁷⁷. Pochód z krzyżem, jako obrzęd niesprawowany w większości ośrodków duszpasterskich, pozostaje opisany w appendixie po opisie obrzędów Mszy Uprzednio Konsekwowanych Darów.

- F. Należy pouczyć wiernych, iż po obrzędzie odsłonięcia krzyża, przechodząc przed nim, należy przykleknąć.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Por. *Missale Romanum 1986*, Wielki Piątek Męki Pańskiej, Część druga: Adoracja krzyża.

¹⁷⁶ Por SRC, dekret nr 2682, ad 53

¹⁷⁷ *Celebrans niesie z głębokiem nabożeństwem krzyż, obrócony twarzą do ludu, na miejsce, na podłodze, zasłane z poduszczką* (por. Nabożeństwa na Niedzielę Palmową, Wielki Czwartek i Wielki Piątek, Chicago, 1935, s. 64)

¹⁷⁸ Por. SRC, Dekret nr 3855, Dubium 40.

VII.II.2. Kaplica Grobu Pańskiego

W diecezjach polskich po Mszy Uprzednio Konsekwrowanych Darów Najświętszy Sakrament przenosi się uroczyście do Kaplicy Grobu Pańskiego, gdzie pozostaje on wystawiony, wierni zaś zaproszeni są do modlitewnego czuwania. Zwyczaj ten jest niepamiętny i nieprzerwanie praktykowany. Rytuał dla diecezji polskich z 1927 roku wymienia go, nie zamieszczając żadnej informacji odnośnie jego fakultatywności¹⁷⁹, zaś księgi liturgiczne zwyczajnej formy rytu rzymskiego dla diecezji polskich traktują obrzęd wystawienia Najświętszego Sakramentu w Grobie Pańskim jako integralną część Liturgii Wielkiego Piątku¹⁸⁰.

Stolica Apostolska potwierdziła obowiązywanie tego zwyczaju na równi z prawem, podając obszernie wyjaśnienia:

- Potwierdza się jego występowanie co najmniej przez 300 lat – jawi się jako niepamiętny, co nadaje mu moc obowiązującą równą prawu;
- Niemożliwe jest usunięcie praktyki adoracji Najświętszego Sakramentu w Grobie Pańskim bez uniknięcia zgorzenia. Wierni są wobec niej pełni miłości i przywiązania.
- Zwyczaj ten jawi się jako katolickie wyznanie wiary wśród innowierców (w rejonach, gdzie żyją ludzie różnych wyznań i religii);
- Nie jest sprzeczny z nauczaniem Kościoła i nie został wprost zabroniony żadnym dekretem.
- Święta Kongregacja Obrzędów zdecydowała się tolerować tę praktykę, jako zwyczaj *praeter legem*, niesprzeciwiający się rubrykom mszału, ceremoniału i rytuału¹⁸¹.

¹⁷⁹ Por. *Rituale Romanum 1927*, s. 473-475.

¹⁸⁰ Por. *Missale Romanum 1986*, Wielki Piątek Męki Pańskiej, Liturgia ku czci Męki Pańskiej, Część czwarta: Procesja do Grobu Pańskiego.

¹⁸¹ Por. SRC, Suffragium do dekretu nr 3939.

Dokładne wskazania, co do przygotowania Kaplicy Grobu Pańskiego zamieszczamy w rozdziale VII.II.4.

VII.II.3. Przygotowanie śpiewu

1.		<u>traktus: <i>Audivi auditum tuum</i></u> <u>traktus: <i>Eripe me</i></u>
2.	Adoracja krzyża	<u>Improperia: <i>Popule meus;</i></u> <u>Ant.: <i>Crucem tuam</i></u> <u>Hymn: <i>Crux Fidelis,</i></u> <u><i>Pange lingua gloriosi.</i></u> <u>Ant.: <i>Dum fabricator mundi</i></u> <u>Oraz pieśni polskie: <i>Ludu mój, ludu;</i></u> <u><i>Zbliżam się k'Tobie</i></u>
3.	Procesja z k. adoracji	<u>Hymn: <i>Vexilla Regis prodeunt</i></u>
4.	Procesja do Grobu Pańskiego	<u>Resp.: <i>Recessit Pastor noster;</i></u> <u>Ant.: <i>Ecce quomodo moritur iustus;</i></u> <u>Ant.: <i>Sepulto Domino;</i></u> <u>Oraz pieśni polskie:</u> <u><i>Jezu Chryste, Panie miły;</i></u> <u><i>Odszedł Pasterz od nas.</i></u>

VII.II.4. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

W kościele:

- 1) ołtarz: bez obrusów i antepedium, na predelli 6 świeczników (nie koloru złotego) ze świecami z żółtego wosku, drewniany¹⁸² krzyż ołtarzowy¹⁸³ zasłonięty fioletowym¹⁸⁴ welonem.
- 2) tabernakulum: puste i otwarte, wieczna lampka zgaszona;
- 3) na najniższym stopniu ołtarza: 3 fioletowe poduszki¹⁸⁵,
- 4) posadzka prezbiterium nieokryta dywanami;
- 5) *in plano*, po stronie ewangelii: 1 lub 3 pulpity do śpiewu Pałsi (zwrócone na północ);
- 6) kredencja bez obrusu (dosyć dużych rozmiarów, jak dnia poprzedniego), a na niej (lub przy niej) potrzebne paramenta:
 - a. obrus ołtarzowy (złożony lub zwinięty);
 - b. mszał na pulpicie¹⁸⁶;
 - c. ewangeliarz;

¹⁸² Por. Op. Cit. *Memoriale Rituum*, Tit.V, Cap.I, §2; T. Sitkowski "Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie", 1937, nr 2

¹⁸³ Jeżeli kościół posiada relikwie Krzyża Świętego, można je umieścić zasłonięte na ołtarzu zamiast krzyża ołtarzowego (por. SRC, Dekret nr 4081, ad 5).

¹⁸⁴ Niektóre ceremoniały sugerują zasłanianie krzyża czarnym materiałem, jako zwyczaju (por. L. Le Vavasseur, J. Haegy, L. Stercky, op. cit., nr 352 ad 2; A. Fortesque, op. cit., s. 301).

Święta Kongregacja Obrzędów zakazała jednak zasłaniania krzyża czarnym welonem (por. SRC, Dekret nr 3535 ad 8), zaś *Memoriale Rituum* sugeruje zasłanianie krzyża fioletowym materiałem (Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit. V, Cap.1, "In Altare majori", 2).

Zalecamy więc zasłanianie krzyża fioletowym welonem, ponieważ nie wiadomo nam o istnieniu w Polsce wielowiekowego i nieprzerwanego zwyczaju zasłon krzyża koloru czarnego.

¹⁸⁵ Jeżeli istnieje taki zwyczaj, poduszkę dla celebransa (środkową) ułożyć można na skraju najwyższego stopnia, dla diakona (prawą) na środkowym stopniu, dla subdiakona (lewą) na najniższym stopniu.

¹⁸⁶ Pulpit nie powinien być okryty żadnym materiałem.

- d. jedna lub trzy księgi do śpiewu Pasji (np. *Cantus Passionis*)
- e. czarna *stola latior*
- f. ampulki z wodą i winem na tacce
- g. miseczka do lavabo i ręczniczek (ewentualnie osobna ampulka do lavabo oraz dodatkowy ręczniczek, gdyby kapłan miał obmyć ręce po adoracji krzyża;
- h. czarna bursa z dwoma korporałami, palką i puryfikatorzem;
- i. 2 akolitki ze świecami z żółtego wosku;
- j. welon kielichowy czarny;
- k. krzyż procesyjny zakryty fioletowym¹⁸⁷ materiałem;
- l. fioletowy materiał, fioletowa poduszka okryta białym materiałem;
- m. monstrancja z pustym melchizedekiem, biały półprzezroczysty welon;
- n. kapa czarna.

Przy ołtarzu wystawienia (tzw. ciemnicy):

- 1) biały welon naramienny (na kredencji);
- 2) baldachim lub umbraculum;
- 3) pochodnie liturgiczne dla ceroferariuszy;
- 4) na ołtarzu: rozłożony korporał oraz bursa (bursę położyć można na kredencji);
- 5) świece dla usługujących i chóru.

W kaplicy Grobu Pańskiego¹⁸⁸:

- 1) ołtarz nakryty trzema obrusami, przybrany białym antepedium, ozdobiony kwiatami i światłem;
- 2) na predelli 12 lichtarzy z białymi świecami (lub przynajmniej 6);

¹⁸⁷ Patrz: przyp. 184

¹⁸⁸ W oddaleniu od ołtarza głównego, bezpośrednio połączona z budynkiem kościoła.

- 3) tabernakulum¹⁸⁹ okryte białym konopeum oraz kluczyk (w zamku lub u zakrystiana), wewnątrz rozłożony korporał;
- 4) nad tabernakulum tron do wystawienia Najświętszego Sakramentu, okryty korporalem;
- 5) Kaplica Grobu Pańskiego winna być przygotowana w taki sposób, aby uwaga wiernych zwrócona została przede wszystkim na Najświętszy Sakrament. Zabrania się przygotowywania tronu dla monstrancji w sztucznych obłokach, grotach, itd.¹⁹⁰. Ołtarz i tron powinny zostać oświetlone zgodnie z zasadami estetyki. Światło powinno pochodzić z lamp ukrytych. Zakazane są wszelkie efekty teatralne oraz ozdoby z żarówek elektrycznych.

W zakrystii:

- 1) szaty dla celebransa i asysty:
 - a. **dla celebransa:** humerał, alba, cingulum, czarny ornat, stuła, manipularz oraz biret;
 - b. **dla diakona:** humerał, alba, cingulum, czarny ornat (planeta plicata), stuła, manipularz oraz biret;
 - c. **dla subdiakona:** humerał, alba, cingulum, czarny ornat (planeta plicata), manipularz oraz biret;
- 2) szaty dla diakonów śpiewających Pasję: 3 humerały, alby, cingula, czarne manipularze i stuły;
- 3) szaty dla subdiakona – krucyferariusza: humerał, albę, cingulum, czarny ornat (planeta plicata).
- 4) sutanny i komże dla ministrantów;
- 5) dwa trybularze, węgle i kadzidło;
- 6) biała stuła dla kapłana, który będzie przynosił Najświętszy Sakrament do Grobu Pańskiego.

¹⁸⁹ Umieszczenie tabernakulum w kaplicy Grobu Pańskiego jest obowiązkowe (por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s. 475) .

¹⁹⁰ Por SRC, Dekret nr 3859; Dekret nr 4206; Dekret nr 4210; Dekret nr 4322.

VII.II.5. Asysta

Uroczysta celebracja zakłada udział następujących usługujących:

- diakona i subdiakona;
- trzech diakonów pasji;
- subdiakona – krucyferariusza;
- ceremoniarza i subceremoniarza;
- turyferariusza;
- akolici
- sześciu ceteroferariuszy
- dodatkowego turyferariusza – na procesję;
- ministrantów, którzy będą posługiwali z kołatkami;
- lektora¹⁹¹.

VII.II.6. Opis obrzędów

1. Celebracja rozpoczyna się w ciszy. Z zakrystii wychodzi procesja do ołtarza w porządku takim, jak na zwykłej Mszy Świętej¹⁹². Wyróżnić należy jednak następujące odstępstwa od zwyczajnego porządku procesji: turyferariusz nie niesie trybularza i łódki, akolici idą bez świec.

2. Wszyscy idący w procesji przyklękają *in plano*. Jeśli idą parami, przyklękawszy, dodatkowo skłaniają się do siebie. Następnie odchodzą na swoje miejsca. Celebrans nie przyklęka przed ołtarzem, ale wykonuje głęboki skłon, ponieważ tabernakulum nie zawiera Najświętszego Sakramentu.

3. Po oddaniu czci ołtarzowi, celebrans i lewicy dokonują prostracji: kładą się na posadzce, ręce i twarz kładąc na przygotowanych poduszkach. Mogą wówczas szeptem odmówić psalm 50

¹⁹¹ Zob. przyp. 26.

¹⁹² Zob. Schemat 6.

(51) *Miserere*¹⁹³. Inne osoby znajdujące się w prezbiterium klęczą ze skłonionymi głowami.

4. W czasie prostracji akolici rozwijają na ołtarzu jeden obrus i umieszczają mszał po stronie epistoły.

5. Po zakończeniu prostracji, jeden z usługujących (np. subceremoniarz) zabiera poduszki ze stopnia i odkłada je w odpowiednie miejsce.

6. Kapłan i lewici przystępują do ołtarza. Celebrans całuje mense ołtarzową i przechodzi na stronę lekcji, by odczytać protracto. Lewici pozostają w rzędzie za kapłanem na swoich stopniach.

7. Lektor otrzymuje epistolarz od ceremoniarza. Razem przyklękają *in plano* i udają się na miejsce śpiewu lekcji. Lektor śpiewa lekcję, nie podając jej tytułu. Po zakończeniu śpiewu nie odpowiada się *Deo gratias*.

8. Gdy lektor zakończy śpiew, przyklęka razem z ceremoniarzem *in plano* i odchodzi na swoje miejsce.

9. Po odczytaniu traktusa celebrans i lewici skłaniają się w stronę krzyża i odchodzą do sedilli krótką drogą.

10. Pod koniec śpiewu traktusa celebrans udaje się do mszału krótką drogą, by odśpiewać kolektę. Lewici stoją w rzędzie za kapłanem, na swoich stopniach. Celebrans śpiewa *Oremus*, diakon *Flectamus genua*. Po tych słowach klękają wszyscy, z wyjątkiem celebransa. Po chwili sudiakon śpiewa *Levate* i wszyscy wstają. Celebrans śpiewa kolektę.

11. Pod koniec oracji ceremoniarz prowadzi subdiakona do sedilli. Tam subdiakon zdejmuje plikotę i otrzymuje ewangeliarz. Razem z ceremoniarzem przyklękają *in plano* i udają się na miejsce śpiewu lekcji. Subdiakon śpiewa lekcję, bez podania jej tytułu. Po zakończeniu nie mówi się *Deo gratias*.

12. Celebrans w tym czasie odczytuje lekcję i traktus. Jeśli śpiew lekcji nadal trwa, celebrans i diakon mogą udać się do sedilli (jw.).

¹⁹³ Długość odmawiania tego psalmu, jest wyznacznikiem długości trwania prostracji (por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit.V, Caput 2, §II, 4).

13. Po odśpiewaniu lekcji subdiakon nie otrzymuje błogosławieństwa od celebransa. Przykłęka z ceremoniarzem *in plano* i udaje się do sedilli. Tam akolita (A₂) pomaga mu założyć plikate. Następnie subdiakon zajmuje miejsce na sedilli. Schola rozpoczyna śpiew traktusa.

14. Diakoni pasji, założywszy swoje szaty w odpowiednim momencie, wychodzą z zakrystii pod koniec śpiewu traktusa, klękają *in plano* i oddają rewerencje chórowi. Następnie podchodzą do przygotowanych pulpity. Kapłan z asystą stoją po stronie lekcji, zwrócenii w stronę diakonów śpiewających Mękę Pańską. Po zakończeniu śpiewu diakoni pasji przykękają *in plano* i odchodzą do zakrystii.¹⁹⁴

15. Następują przygotowania do śpiewu ewangelii. Celebrans i lewici ustawiają się w rzędzie na środku, na swoich stopniach. Diakon przykęką i schodzi do kredencji. Zdejmuje plikate i nakłada szeroką stulę¹⁹⁵. Otrzymuje od ceremoniarza ewangeliarz. Krótką drogą wchodzi na swój stopień i trzymając ewangeliarz klęką na suppedaneum, nieco po stronie epistoły. Tam odmawia *Munda cor*, pomijając prośbę o błogosławieństwo celebransa. Ustawia się procesja do proklamacji ewangelii (jak na Mszy Świętej). Akolici wychodzą bez świec, turyferariusz bez trybularza. Na znak ceremoniarza lewici i asysta przykękają i udają się na miejsce proklamacji ewangelii.

16. Po śpiewie ewangelii lewici wraz z asystą przykękają *in plano*. Subdiakon oddaje ewangeliarz ceremoniarzowi, który odnosi go na kredencję. Pomija się ucałowanie księgi przez celebransa.

17. W tym momencie może mieć miejsce kazanie. Jeśli to następuje, wraz z asystą celebrans przykęką, po czym udaje się na ambonę. Lewici zajmują swoje miejsca na sedilli.

¹⁹⁴ Jeżeli nie ma trzech diakonów pasji, stosuje się jeden z wariantów opisanych w rozdziale II.5.

¹⁹⁵ Diakon pozostaje w niej do końca trwania obrzędów.

Starożytna modlitwa wiernych

18. Rozpoczyna się modlitwa za wiernych. Kapłan i lewicy przystępują do ołtarza i przechodzą na stronę epistoły, ustawiając się w rzędzie na swoich stopniach. Celebrans śpiewa wezwanie, diakon *Flectamus genua*. Wówczas wszyscy oprócz celebransa klękają. Po chwili subdiakon śpiewa *Levate*, na co wszyscy wstają. Celebrans śpiewa orację. W ten sposób, analogicznie przebiega cała modlitwa. Wezwanie za Żydów oraz orację należy odśpiewać według tekstu zmienionego przez Benedykta XVI¹⁹⁶.

19. W odpowiednim momencie modlitwy za wiernych (np. W czasie wezwania za heretyków) akolici umieszczają fioletowy materiał na środku stopni ołtarza i kładą poduszkę na najniższym stopniu.

Adoracja krzyża¹⁹⁷

20. Po zakończeniu Modlitwy kapłan i lewicy oddają cześć ołtarzowi i odchodzą krótką drogą do sedilli. Tam celebrans i subdiakon zdejmują wierzchnie szaty. W tym czasie diakon udaje się do stopni ołtarza, przyklęka *in plano*, po czym zdejmuje krzyż ołtarzowy i przenosi go *in plano* na stronę epistoły, gdzie czekają na niego celebrans i subdiakon. Diakon podaje krzyż kapłanowi. Kapłan i lewicy stoją zwrócenii do ludu: diakon po prawej, subdiakon po lewej stronie kapłana. Jeden z akolitów podchodzi do celebransa z otwartym mszałem.

21. Celebrans zdejmuje zasłonę ze środkowej części krzyża (z napisem INRI). Następnie, unosząc krucyfiks intonuje *Ecce Lignum Crucis*, śpiewając nisko i cicho. Śpiew kontynuują lewicy.

¹⁹⁶ Rubryki *Missale Romanum 1952* (por. *Memoriale Rituum*, op.cit., Tit. V, Cap. II, §13) zakładają pominięcie przyklęknięcia (wraz z odpowiednimi wezwaniami), zaś wersja wprowadzona przez Benedykta XVI uwzględnia przyklęknięcie oraz wszystkie towarzyszące mu wezwania (por. *Nota della Segreteria di Stato* (4.02.2008), w: *L'osservatore Romano*, nr 31/44771).

¹⁹⁷ Do odsłonięcia i adoracji można użyć, zamiast zwykłego krzyża, relikwii Krzyża Świętego (zob. przyp. 183).

Schola odpowiada *Venite, adoremus*. W tym czasie wszyscy poza celebransem klękają.

22. Celebrans z asystą wstępują na suppedaneum i pozostając po stronie epistoły odsłania prawe ramię krzyża¹⁹⁸. Unosząc go, intonuje antyfonę nieco wyżej i głośniej (pozostałe czynności analogicznie – jw.).

23. Celebrans z asystą przechodzi na środek suppedaneum i odsłania cały krzyż. Unosi krzyż wysoko, śpiewając najgłośniej i najwyżej *Ecce Lignum Crucis* (pozostałe czynności analogicznie – jw.).

24. W tym miejscu może nastąpić procesja z krzyżem zgodnie ze zwyczajem polskim (zob. s. 161).

25. Celebrans przenosi krzyż przez stronę ewangelii na przygotowaną na stopniach ołtarza poduszkę, przykłęka przed krzyżem i odchodzi do sedilli. W tym czasie ministranci odsłaniają inne krzyże w kościele.

26. Celebrans i lewicy przy sedilli zdejmują manipularze i buty. Następnie udają się na koniec prezbiterium (linia bala-sek), stamtąd procesyjnie wyruszają do krzyża. Chór rozpoczyna śpiew improperiów.

27. Celebrans w drodze do krzyża przykłęka trzykrotnie na oba kolana (może także dodatkowo skłonić głowę): na końcu prezbiterium, na środku oraz przed samym krzyżem. Podczas przy-

¹⁹⁸ Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Titulus V, Caput II, § II, 5.

klęknięć kapłan może mówić cicho *Adoramus te Christe et benedicimus Tibi, quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum*¹⁹⁹. Kapłan ze czcią całuje krzyż (pasyjkę)²⁰⁰

28. Po adoracji kapłan przyklęka na jedno kolano²⁰¹ i udaje się do sedilli, gdzie zakłada obuwie, manipularz i ornat. Następnie może umyć ręce (asystują akolici). Po adoracji krzyża, co do zasady, należy przed nim przyklękać²⁰².

29. Osoby należące do asysty, zdjawszy obuwie, przystępują do adoracji krzyża, podchodząc do niego parami. Najpierw krzyż adorują lewicy, chór klerycki i ministranci (identycznie jak celebrans). Do adoracji krzyża lewicy zdejmują obowiązkowo obuwie²⁰³, ministranci i członkowie chóru mogą to zrobić, o ile istnieje taki zwyczaj²⁰⁴.

30. Gdy diakon i subdiakon wrócą do sedilli po adoracji krzyża, nakładają obuwie i odpowiednie szaty (diakon pozostaje w stola latior). Następnie zajmują swoje miejsca. Wówczas ceremoniarz wchodzi na suppedaneum po stopniach ze strony epistoły i zdejmuje mszał z pulpitu. Czyni skłon w kierunku środka ołtarza i schodzi do sedilli krótką drogą. Otwiera mszał przed celebransem, a ten razem z lewitami odczytuje improperia. Później odnosi Mszał na pulpit.

¹⁹⁹ Praktyka ta nie jest obowiązkowa, jednak wspomina o niej wiele ceremonialów. (Por. P. J. B. Herdt. *Sacrae Liturgiae praxis Iuxta Ritum Romanum*, Tom III. Leuven, 1877, Th. 3, P. 5, ad 3;

B. Gavantus, op. cit., P. IV, Tit. IX, ad. XXIX;

A. Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., s. 493, pkt 777;

L. Le Vavasseur, Haegy, Stercky, op. cit., nr 354;

I. Wapelhorst, op. cit., Cap. XVIII, Art. IV, akapit 8, ad.

²⁰⁰ Może ucałować figurę Ukrzyżowanego 5 razy, w każdą z ran (por. W. A. Jougan. *Liturgika katolicka, czyli wykład obrzędów Kościoła katolickiego*, Lwów, 1899, s. 128)

²⁰¹ Od tej chwili, przechodząc przed krzyżem, należy przyklękać.

²⁰² Por. SRC, Dekret 3855, dubium 10.

²⁰³ Por. SRC, Dekret 2769, ad. X, pytanie 5.

²⁰⁴ [1] Por. P. Martinucci, *Manuale Sacrarum Caeremoniarum in libros octo digestum*, Rzym 1879, I, ii, s. 225, §59.

[2] Por. L. Le Vavasseur, Haegy, Stercky, op. cit. nr 339.

31. Gdy krzyż skończą adorować ministranci, następuje adoracja krzyża przez wiernych, która może przyjąć trzy wersje:

- a. **Wariant 1:** Akolici przenoszą krzyż na skraj prezbiterium (linia balasek) i tam podtrzymują go do adoracji dla ludu.
- b. **Wariant 2:** Krzyż można ułożyć na poduszce na skraju prezbiterium.
- c. **Wariant 3:** Dodatkowy kapłan, nałożywszy czarną stulę, bierze krzyż²⁰⁵ i podaje go wiernym do ucałowania przy balaskach.

Po każdym ucałowaniu należy przetrzeć krzyż ręczniczką w odpowiednim miejscu. Obok miejsca adoracji krzyża powinna znajdować się taca na ofiarę (zwyczajowo przeznaczoną na Grób Pański w Jerozolimie). Podczas adoracji krzyża, po zakończeniu improperiów, schola może wykonać śpiewy *Crux Fidelis* oraz *Pangue lingua*, a także pieśni ludowe.

32. Gdy adoracja krzyża dobiega końca, zakrystian zapala świece ołtarzowe. Rozpoczynają się przygotowania do procesji do ciemnicy. Turyferariusze udają się do zakrystii w celu przygotowania trybularzy. Duchowny wyznaczony do funkcji subdiakona – krucyferariusza udaje się do zakrystii w celu nałożenia odpowiednich sobie szat. Ceremoniarz podchodzi do diakona i podaje mu bursę z korporałem i puryfikaterzem. Ten idzie do ołtarza krótką drogą. Rozkłada na mienie korporał i kładzie po jego prawej stronie puryfikaterz. Bursę stawia na predelli po stronie ewangelii. Następnie krótką drogą odchodzi do sedilli.

33. Gdy adoracja wśród wiernych zakończy się, ceremoniarz prowadzi diakona do ministrantów trzymających krzyż. Diakon otrzymuje krzyż i umieszcza go w jego miejscu na ołtarzu, po czym przyklęka. Następnie udaje się krótką drogą do sedilli.

²⁰⁵ Powinien to być ten sam krzyż, który adorowali celebrans, lewici i chór.

Procesja do ciemnicy

34. Przed ołtarzem (pod kierunkiem subceremoniarza) formuje się procesja. Na znak ceremoniarza kapłan i lewicy, zostawiwszy birety na sedilli, udają się przed ołtarz. Wszyscy przyklękają (z wyłączeniem subdiakona-krucyferariusza oraz akolitów). Procesja wyrusza kaplicy adoracji w układzie ilustrowanym przez schemat (zob. Schemat 9)

35. Po przybyciu do ołtarza wystawienia, osoby idące w procesji klękają parami *in plano* na obydwie kolana i powstawszy, rozchodzą się na dwie strony. Turyferariusze po oddaniu rewerencji udają się na stronę epistoły, *in plano*. Należy pozostawić miejsce przed stopniami ołtarza.

36. Celebrans i lewicy po przybyciu do kaplicy klękają na obydwie kolana *in plano* i adorują Najświętszy Sakrament. Po chwili diakon wstaje, przystępuje do ołtarza, otwiera tabernakulum, wyjmuje zeń kielich i stawia go na korporale rozłożonym na mensie. Następnie przyklęka i schodzi długą drogą (dookoła stopni) *in plano*.

37. Ministrantom i chórowi klerykiem należy rozdać świece. Dwie osoby powinny zapalić swoje świece i przekazać ogień innym.

38. Do celebransa przystępują dwaj turyferariusze (od strony epistoły). Celebrans i lewicy wstają. Następuje zasypanie kadzidła. Turyferariusz (T₁) podaje trybularz diakonowi. Celebrans i lewicy klękają. Kapłan otrzymuje od diakona trybularz i, czyniwszy głęboki skłon, okadza Najświętszy Sakrament trzema rzutami kadzielnicy. Ceremoniarz przygotowuje welon naramienny. Diakon odbiera kadzielnicę od celebransa i oddaje ją turyferariuszowi. Następnie bierze welon od ceremoniarza i nakłada go na ramiona celebransa (wraz z subdiakonem pomagają celebransowi zapiąć welon na klatce piersiowej).

39. Celebrans i lewicy wstają. Diakon wstępuje na *suppedaneum*, przyklęka i chwyta kielich z Najświętszym Sakramentem: prawą ręką poniżej czary, lewą za stopę kielicha²⁰⁶. Kapłan

²⁰⁶ Por. SRC, Dekret nr 2669, ad 1.

z subdiakonem klękają na skraju suppedaneum. Diakon podaje kielich celebransowi, który chwyta go lewą ręką za nodus, prawą zaś kładzie od góry na welonie, przytrzymując patenę. Diakon, podawszy celebransowi Najświętszy Sakrament, natychmiast przyklęka. Następnie, razem z subdiakonem, okrywają Kielich welonem naramiennym. Kapłan wstaje, wchodzi na suppedaneum i odwraca się w stronę ludu. Lewicy zamieniają się miejscami za plecami kapłana tak, aby diakon był po prawej jego stronie, subdiakon po lewej. Ministranci zaczynają miarowo kołatać.

40. Dopiero wówczas kantorzy rozpoczynają hymn *Vexilla Regis*. Po jego intonacji wszyscy wstają. Ceroferariusze ustawiają się w dwóch rzędach, po obydwu stronach baldachimu/umbraculum. Turyferariusze stają przed nim, po dwóch jego stronach. Kapłan wchodzi pod baldachim z Najświętszym Sakramentem, rozpoczyna się procesja. Turyferariusze okadzają Najświętszy Sakrament Ministranci mogą kołatać na zmianę lub jednocześnie. Ministranci i chór kłerycki idący w procesji trzymają zapalone świece. Procesja udaje się do ołtarza w układzie zbliżonym do procesji do kaplicy adoracji, która miała miejsce dnia poprzedniego (zob. Schemat 8).

41. Procesja wchodzi nawą główną do prezbiterium. Wszyscy idący w procesji przyklękają *in plano* przed ołtarzem (z uwagi na krzyż stojący na ołtarzu) – z wyjątkiem krucyferariusza i po odejściu na swoje miejsca natychmiast klękają. Akolici odstawiają świece na kredencję. Subdiakon – krucyferariusz stawia krzyż procesyjny w odpowiednim miejscu. Ceroferariusze rozchodzą się na dwie strony i klękają (jak w czasie Kanonu). Pierwszy turyferariusz przechodzi na stronę epistoły, drugi odnosi trybularz do zakrystii.

42. Gdy celebrans przybędzie do stopni ołtarza, przekazuje diakonowi kielich z Najświętszym Sakramentem. Ten wstępuje na suppedaneum i składa kielich na korporale rozłożonym na mensie ołtarzowej. Następnie odwiązuje wstęgę i odkłada ją na ołtarz, po stronie epistoły (przesuniętą w stronę gradusa). Poprawia i układa welon spowijający kielich, po czym przyklęka. Schodzi *in plano*, obróciwszy się przez ramię w kierunku strony

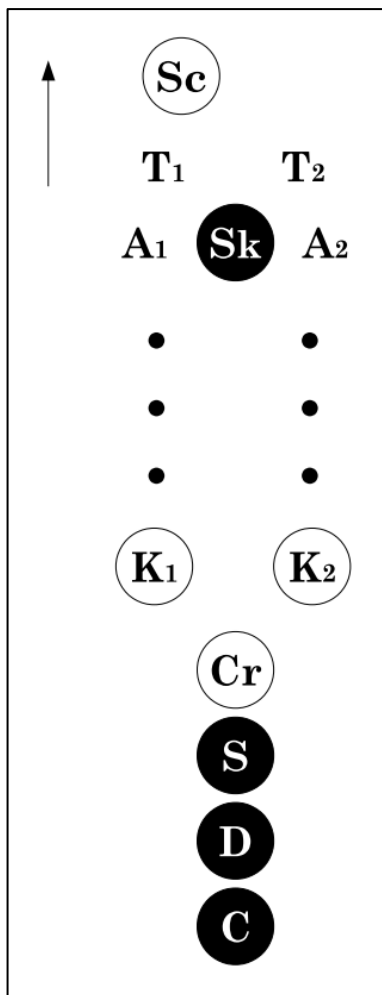
ewangelii. Ceremoniarz odbiera welon od celebransa i odnosi go na kredencję. Celebrans i lewici klękają na pierwszym stopniu ołtarza i skłaniają się głęboko.

43. Celebrans i lewici wstają na znak ceremoniarza. Podchodzi do nich turyferariusz (T₁) od strony epistoły. Następuje zasypanie kadzidła (pomija się błogosławieństwo). Turyferariusz podaje trybularz diakonowi. Celebrans i lewici klękają (na najniższym stopniu). Kapłan otrzymuje od diakona trybularz i skłoniwszy się głęboko²⁰⁷ okadza Najświętszy Sakrament trzema podwójnymi rzutami kadzielnicy. Następnie oddaje trybularz diakonowi, który, powstawszy, przekazuje go turyferariuszowi.

44. Od tego momentu obowiązują zasady związane z *Mszą Coenam Sanctissimo*²⁰⁸. Wszyscy znajdujący się w prezbiterium klęczą, jeśli nie wykonują żadnych czynności. Turyferariusz może stać przy kredencji. Ministranci i duchowieństwo zajmujące miejsca w chórze trzymają w rękach zapalone świece.

²⁰⁷ Skłaniają się także diakon i subdiakon.

²⁰⁸ Zob. rozdział II.4.

- **Turyferariusze** niosą niedymiące kadzielnice, jeden z nich (T1) trzyma także łódkę z kadzidłem;

- **subdiakon-krucyferariusz** niesie krzyż procesyjny;

- **akolici** niosą zapalone świece (akolitki).

*Schemat 9: Wielki Piątek
- procesja do kaplicy adoracji*

Msza Uprzednio Konsekrowanych Darów

45. Celebrans i subdiakon powstają. Kapłan i lewici przyklękają *in plano* na znak ceremoniarza. Przyklęka także turyferariusz i odchodzi do kredencji. Wszyscy znajdujący się w prezbiterium klęczą, jeśli nie wykonują żadnych czynności. Turyferariusz może stać przy kredencji. Ministranci i duchowieństwo zajmujące miejsca w chórze trzymają w rękach zapalone świece.

46. Kapłan i lewici wstępują na suppedaneum. Diakon zdejmuje z kielicha welon. Ceremoniarz podchodzi do diakona od strony epistoły i odbiera od niego welon oraz wstęgę z ołtarza. Następnie diakon zdejmuje z kielicha patenę, którą kładzie na korporale przed kielichem, oraz palkę, którą opiera o gradus po stronie epistoły.

47. Kapłan chwyta kielich i ostrożnie wysuwa z niego Hostie na patenę w taki sposób, aby nie dotknąć ich palcami²⁰⁹. Następnie stawia kielich na jego zwykłe miejsce na korporale. Celebrans następnie wzięwszy patenę, zsuwa z niej Hostie na korporał, nie wykonując nią znaku krzyża nad korporałem. Patenę odkłada się na korporale po stronie epistoły.

48. Akolita (A₁) przynosi na ołtarz ampulki na tacce. Diakon kładzie palkę na mensie po stronie epistoły i stawia na niej kielich. Razem z subdiakonem nalewa do kielicha odpowiednio wino i wodę, tak jak na Mszy Świętej. Nie wyciera się kielicha, pomija się modlitwy oraz błogosławieństwo wody.

49. Diakon podaje celebransowi kielich, ten zaś umieszcza go na korporale (pomija się modlitwę ofiarowania kielicha oraz znak krzyża nad korporałem). Diakon nakrywa kielich palką.

50. Następuje zasypywanie trybularza. Turyferariusz po zasypyaniu podaje kadzielnicę diakonowi, który przekazuje ją celebransowi. Celebrans okadza Hostie tak jak dary ofiarne podczas

²⁰⁹Gdyby kapłan musiał dotknąć Hostii, powinien po ich umieszczeniu na patenie obmyć palce w vasculum: *Si necesse fuerit S. Hostiam tangere, purificentur digiti in vasculo parato, et abstergantur apposito Purificatorio* (por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit. V § IV par. 2).

Mszy Świętej²¹⁰, mówiąc *Incensum istud*, następnie klęka wraz z lewitami na skraju *suppedaneum* i okadza krzyż trzema rzutami kadzielnicy. Powstawszy, przyklęka i kontynuuje okadzanie ołtarza jak zazwyczaj.²¹¹ Pomija się okadzanie celebransa.

51. Po okadzeniu kapłan schodzi *in plano* po stronie epistoły i odwraca się w stronę ludu. Wówczas przystępują do niego lewicy z ampulką z wodą, miską i ręczniczkim. Następuje *lavabo*, z pominięciem modlitw. Po obmyciu rąk kapłan wstępuje na *suppedaneum*, a lewicy podążają za nim, pozostając na swoich stopniach. Ostatecznie zatrzymują się w rzędzie na środku i przyklękają. Celebrans odmawia *In spiritu humilitatis*, przyklęka i, stojąc po stronie ewangelii, obraca się do ludu, by powiedzieć *Orate fratres*. Odwraca się do ołtarza tą samą drogą, nie dopełniając obrotu. Wierni nie odpowiadają *Suscipiat*.

52. Celebrans śpiewa *Pater Noster* na ton ferialny. Lewicy wstępują na *suppedaneum* i ustawiają się po dwóch stronach kapłana. Następnie celebrans śpiewa *Libera nos*, na które odpowiada się *Amen*. Następnie wsuwa Hostie na patenę. Nie wykonuje znaku krzyża oraz nie całuje pateny.

53. Po embolizmie ceremoniarz i lewicy klękają. Celebrans bierze jedną Hostię do prawej ręki i ukazuje ją ludowi. Nie stosuje się kadzidla, nie podtrzymuje się ornatu. Można jeden raz uderzyć w kołatkę (wówczas czyni to akolita).

54. Lewicy oraz ceremoniarz powstają. Diakon zdejmuje palkę z kielicha (nie przyklęka się po zdjęciu palki). Celebrans łamie jedną z Hostii, jak w czasie Mszy (z pominięciem modlitw) oraz wpuszcza fragment Hostii do kielicha. Ceremoniarz przechodzi na stronę ewangelii. Celebrans i lewicy przyklękają. Diakon i subdiakon zamieniają się miejscami i znów przyklękają.

55. Celebrans pochylony odmawia *Perceptio* oraz inne modlitwy przed Komunią Świętą. Spożywa Ciało Pańskie tak jak na Mszy Świętej. Subdiakon odkrywa kielich, po czym celebrans

²¹⁰ Por. Dekret SRC nr 2003, ad 1.

²¹¹ Ibidem, ad 3.

i lewici przyklękają. Kapłan spożywa wino z kielicha, z pominięciem modlitw związanych z przyjmowaniem Krwi Pańskiej.

56. Ceremoniarz²¹² lub subdiakon przynosi monstrancję z kredencji i stawia ją po stronie epistoły na mensie. Odslania nieco welon, otwiera reservaculum i wyjmuje Melchizedek, który podaje celebransowi. Ten umieszcza w Melchizedeku konsekrowaną Hostię i wsuwa go do reservaculum, które zamyka. Diakon pomaga ułożyć welon na monstrancji. Kapłan stawia monstrancję za kielichem, na korporale.

57. Kapłan dokonuje ablucji rąk na środku suppedaneum w asyście subdiakona. Następnie lewici przyklękają i zamieniają się miejscami, po czym znów przyklękają. Ceremoniarz bierze z kredencji dodatkowy korporał i udaje się *in plano* na stronę ewangelii. Wstępuje na suppedaneum, kładzie złożony korporał na mensie po stronie ewangelii i zdejmuje z ołtarza mszał, który zanosi na kredencję. Subdiakon otrzymuje przyniesiony przez Akolitę (A₂) na stronę ewangelii welon kielichowy. Subdiakon rozkłada korporał na mensie po stronie ewangelii i przenosi na niego kielich, patenę, palkę i puryfikaterz z głównego korporala. Tam wyciera kielich, i ubiera go odpowiednio w welon podany przez akolitę. Następnie odnosi kielich na kredencję.

58. Celebrans odmawia na środku modlitwę *Quod ore sumpsimus*. Następnie razem z diakonem przyklęka i udaje się krótką drogą do sedilli.²¹³

*Nieszpory przed Najświętszym Sakramentem*²¹⁴

59. Gdy subdiakon odniesie kielich na kredencję i także przybędzie do sedilli, lewici i celebrans zdejmują manipularze, kapłan zmienia ornat na czarną kapę (którą podaje ceremoniarz),

²¹² Może to uczynić tylko wówczas, gdy ma prawo dotykania świętych naczyni.

²¹³ Wszystkie modlitwy (poza *Libera nos*) kapłan mówi tak jak na zwykłej Mszy (por. SRC, Dekret nr 4198, ad 18).

²¹⁴ Odmawianie nieszporów nie jest obowiązkowe, ale zalecane.

a diakon przywdziewa plikatę²¹⁵. Udają się do stopni ołtarza i klękają na najniższym stopniu. Ceremoniarz podaje celebransowi odpowiednią księgę, wówczas odmawia się, *recto tono*, nieszpory (klęcząc przed Najświętszym Sakramentem). W czasie odmawiania nieszporów turyferariusze przygotowują w zakrystii trybularze na procesję. Zakrystian z zachowaniem ciszy i powagi udaje się do kaplicy Bożego Grobu i zapala świece na ołtarzu.

Procesja do kaplicy Bożego Grobu

60. Po odmówieniu nieszporów turyferariusze wychodzą z zakrystii i, przyklękawszy na obydwa kolana *in plano*, przechodzą na stronę epistoły. Formuje się procesja do Grobu Pańskiego. Układ procesji jest podobny jak w wielki czwartek do kaplicy adoracji (zob. Schemat 8).

61. Następuje zasypanie dwóch trybularzy. Turyferariusz podaje trybularz diakonowi. Celebrans i lewici klękają. Kapłan otrzymuje od diakona trybularz i, uczyniwszy głęboki skłon, okadza Najświętszy Sakrament trzema rzutami kadzielnicy. Ceremoniarz przygotowuje welon naramienny. Diakon odbiera kadzielnicę od celebransa i oddaje ją turyferariuszowi. Następnie bierze welon od ceremoniarza i nakłada go na ramiona celebransa (wraz z subdiakonem pomagają celebransowi zapiąć welon na klatce piersiowej).

62. Kapłan wstępuje na *suppedaneum* i, przyklękawszy, chwyta monstrancję oburącz przez welon naramienny, po czym odwraca się i schodzi po stopniach ołtarza. Wówczas schola rozpoczyna śpiew antyfony *Recesit Pastor noster*²¹⁶. Lewici zamieniają się miejscami za kapłanem, tak, aby diakon był po jego prawej stronie, zaś subdiakon – po lewej. Podtrzymują oni poły kapy, czuwając jednocześnie nad Najświętszym Sakramentem. Wyrusza procesja do kaplicy Grobu Pańskiego. Turyferariusze

²¹⁵ por. Sitkowski "Ceremonie Święte", op. cit., s. 79.

²¹⁶ Można śpiewać także inne antyfony: *Ecce, quomodo moritur iustus; Sepulto Domino*.

okadzają Najświętszy Sakrament. Ministranci mogą kołatać na zmianę lub jednocześnie. Ministranci i chór klerycki idący w procesji trzymają zapalone świece.

63. Gdy procesja wejdzie do kaplicy, usługujący rozchodzą się na obydwie strony i zatrzymują się, stojąc. Gdy nadchodzi celebrans z Najświętszym Sakramentem, wszyscy klękają. Ceroferrariusze i turyferariusze rozchodzą się na obydwie strony, pozostawiając jednak miejsce przed stopniami ołtarza.

64. Doszedłszy do ołtarza, celebrans przekazuje monstrancję diakonowi, który wstępuje z nią na suppedaneum i umieszcza na tronie, po czym przyklęka²¹⁷. Następnie schodzi *in plano* do kapłana i subdiakona. Razem klękają na pierwszym stopniu, adorując Najświętszy Sakrament. Zасыpuje się kadzidłem jeden z trybularzy. Celebrans oraz lewicy klękają na najniższym stopniu ołtarza. Po uczynieniu głębokiego skłonu celebrans okadza Najświętszy Sakrament trzema rzutami po dwa odbicia, klęcząc na najniższym stopniu ołtarza.

65. Po okadzeniu celebrans adoruje przez chwilę Najświętszy Sakrament. Można śpiewać pozostałe responsoria, jeśli nie zostały wykonane na procesji²¹⁸. Na znak ceremoniarza wszyscy powstają i klękają na dwa kolana, po czym udają się procesyjnie do zakrystii. Po zakończonych obrzędach można wystawić krzyż do adoracji przed wejściem do kaplicy Grobu Pańskiego – umieszczając go na odpowiednim podwyższeniu okrytym fioletowym materiałem²¹⁹.

²¹⁷ [1] *Dum prevenitur ad locum Sepulcri, Celebrans Sacramentum tradit Diacono super corporali ponendum et ter incensat* (por. *Appendix ad rituale romanum pro Dioecesi Wratislaviensi*, Wrocław, 1929, s. 77);

[2] Por. Nowowiejski *Djakon i jego czynności*, Warszawa, 1886, Cz.3, E, §6, s. 439-441.

²¹⁸ Por. *Rituale Culmense: Rituali Romano Confirmatum*, Pelplin, 1894, Pars 2, s. 31.

²¹⁹ *Ibidem*, s. 32, ad.6; G. Grabowski, op. cit., s.186, przyp. 5.

Przeniesienie cyborium z Najświętszym Sakramentem²²⁰

66. Celebrans lub diakon albo jeden z kapłanów, nałożywszy na komżę²²¹ białą stulę udaje się do ciemnicy z czterema ministrantami. Dwaj trzymają lichtarze z zapalonymi świecami (akolitki), trzeci - umbraculum - czwarty welon naramienny. Wszyscy, przybywszy do ołtarza, przyklękają. Kapłan (lub diakon) otrzymuje welon, wchodzi na suppedaneum, otwiera tabernakulum i przyklęka. Następnie chwyta puszkę przez welon i udaje się, w asyście ministrantów ze świecami, pod umbraculum - do Grobu Pańskiego. Czwarty ministrant idzie obok Najświętszego Sakramentu i miarowo kołata. Kapłan przybywszy do ciemnicy, wchodzi po stopniach ołtarzowych i składa puszkę na korporale. Następnie schodzi, klęka na najniższym stopniu, adorując Najświętszy Sakrament i oddaje welon ministrantowi. Ponownie wchodzi po stopniach, otwiera tabernakulum, przyklęka i składa w nim puszkę, po czym je zamyka. Schodzi *in plano*, przyklęka na dwa kolana z ministrantami i wszyscy odchodzą do zakrystii.

6. Akolici (ewentualnie z pomocą innych ministrantów) ponownie obnażają ołtarz w milczeniu.

VII.II.7. Ryt uproszczony

Jeżeli nie ma diakona i subdiakona, zachodzą następujące uproszczenia:

1. Jeśli nie ma lektora, kapłan śpiewa prorocstwo i lekcję, stojąc przy Mszale po stronie epistoły.

²²⁰ Analogiczna sytuacja przenoszenia Najświętszego Sakramentu opisana została w ramach obrzędów Wielkiego Czwartku (zob. rozdział II.5).

²²¹ Lub albę, jeśli czyni to celebrans, bezpośrednio po zakończeniu celebracji.

2. Wezwania *Flectamus genua* towarzyszące oracji śpiewa celebrans, natomiast *Levate* – jeden z ministrantów²²².
3. Pasję śpiewa kapłan od Mszału, po stronie ewangelii.
4. Kapłan sam zdejmuje krzyż z ołtarza, z pomocą ceremoniarza.
5. Przy odsłonięciu krzyża celebransowi asystuje ceremoniarz i, w razie potrzeby, inni ministranci. Nie kontynuują oni wezwania *Ecce lignum*, jak ma to miejsce w przypadku lewitów, ale odpowiadają ze scholą *Venite, adoremus*.
6. Celebrans sam kładzie krzyż na poduszce, a po adoracji umieszcza go na ołtarzu.
7. Akolici i ceremoniarz mogą zdjąć buty do adoracji krzyża²²³
8. Po zapaleniu świec ołtarzowych akolici przynoszą na ołtarz bursę z korporałem i puryfikaterzem, które umieszczają na mensie oraz stawiają mszał po stronie ewangelii.
9. Celebrans sam dokonuje wszystkich obrzędów związanych z przeniesieniem Najświętszego Sakramentu z ciemnicy do ołtarza głównego. Okadzeń nie wolno pominąć. Asystują przy nich ceremoniarz i turyferariusz.
10. Po przybyciu procesji do ołtarza głównego ceremonie odbywają się analogicznie, jak na Mszy śpiewanej.
11. Jeśli ceremoniarz nie ma prawa dotykać naczyń, celebrans sam powinien przenieść pusty kielich na kredencję, przed odmówieniem Nieszporów.
12. Po ablucji kielicha Mszał zanosi na kredencję wyznaczony ministrant.
13. Kapłan sam dokonuje wystawienia monstrancji przed procesją do kaplicy Grobu Bożego.

²²² *Ante singulas Orationes, octava expecta, Celebrans genuflectens, prout faciunt et ceteri, dicit Flectamus Genua, et secundus Clericus, surgens ante omnes, dicit Levate* (por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit.V, §II, par. 9 oraz 13.).

²²³ Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Tit.V, Cap.II, §II, 15-16.

Appendix: Procesja stacyjna z krzyżem

1. Poduszkę, na której ma zostać złożony krzyż przygotować należy nie na stopniach ołtarza, ale na linii krańca prezbiterium i nawy lub w samej nawie poprzecznej, jeśli jest taka możliwość²²⁴. Turyferariusz powinien w odpowiednim momencie udać się do zakrystii w celu przygotowania węgla do kadzielnicy.
2. Odślonięcie krzyża następuje według rubryk. Po tym obrzędzie kapłan, trzymając krzyż oburącz udaje się przed stopnie ołtarza. Formuje się procesja w układzie ilustrowanym przez schemat (zob. Schemat 10).
3. Celebrans trzyma krzyż zwrócony pasyjką w stronę wiernych²²⁵. Przed wyruszeniem procesji intonuje on śpiew Improperiiów, który kontynuuje schola. Procesja wychodzi z prezbiterium i podąża wcześniej ustaloną drogą²²⁶.
4. Procesja zatrzymuje się po zakończeniu wersetu *Hagios ho Theos*. Śpiewa się werset *Sanctus Deus*. Wówczas przyklękają wszyscy, poza kapłanem. Ponownie przyklękają na *Sanctus Fortis* oraz *Sanctus Immortalis*. Kapłan intonuje kolejne Improperium i procesja rusza do następnej stacji. Taką stację powtarza się analogicznie 2 razy. Procesja zatrzymuje się przed śpiewem *Sanctus Deus*.

²²⁴ [1] *His cantatis, celebrans depositis calceamentis, ad adorandam crucem in medio Ecclesiae decenter positam, accedit & ter genua flectens, eam deosculatur. Hoc facto revertitur etc ut in Missali Romano* (por. *Altera Pars Ritualis de caeremonis Ecclesiasticis*, Kraków, ..., op. cit., s. 118).

[2] Por. G. Grochowski, op. cit., s.179.

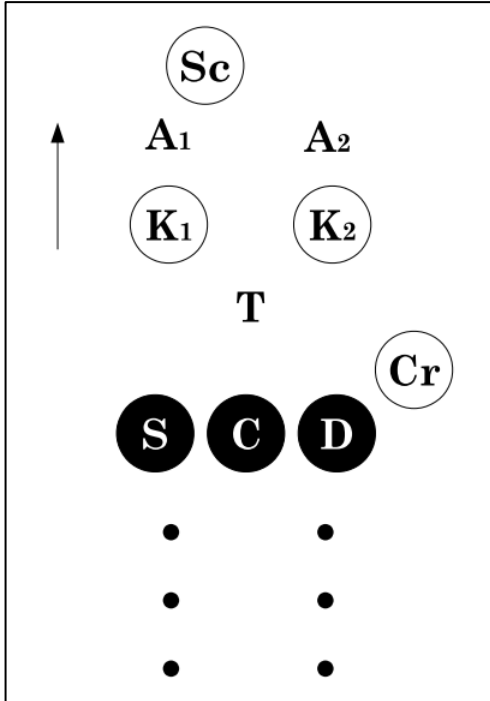
[3] Niektóre źródła podają, że procesja udaje się do kaplicy adoracji lub Grobu Pańskiego i tam odbywa się adoracja.

(por. *Agenda seu Ritus...*, op. cit., s. 94; Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., s. 492). Ze względów praktycznych sugerujemy jednak odprawienie adoracji krzyża w nawie.

²²⁵ Por. Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., s.492

²²⁶ *Processya ta nie powinna iść przez cały kościół. Obiera się do tego drogię nieco krótszą aniżeli przez całą nawę, np. między filarami nawy, lub między ławkami* (por. G. Grochowski, op. cit., s.183).

5. Po ostatniej stacji procesja dochodzi do miejsca adoracji krzyża (zob. pkt 1), przy dalszym śpiewie improperiów przez scholę. Kapłan odkłada krzyż na wyznaczone miejsce i, przyklękawszy, udaje się z lewitami do kredencji. Adoracja krzyża przebiega według wyżej wymienionych wskazań.

Akolici niosą zapalone świece (akolitki);

turyferariusz niesie dygniącą kadzielnicę.

Schemat 10: Wielki Piątek - procesja z krzyżem

Rozdział VIII

WIELKA SOBOTA

W WIGILIĘ PASCHY²²⁷

Oficjum Wielkiej Soboty podzielić można na dwie zasadnicze części:

Pierwsza część Wielkiej Soboty obejmuje Oficjum od Matutinum do Nony. Na mocy wielowiekowego zwyczaju polskiego obejmuje także modlitwę adoracyjną przy Grobie Pańskim. **Druga część** to obrzędy Wigilii Wielkanocnej. Obrzędy wigilii stanowią splot elementów pokutnych i radosnych i leżą niejako na pograniczu Okresu Męki Pańskiej i Okresu Wielkanocnego. Uroczysta Msza Święta połączona z i nieszporem Niedzieli Zmartwychwstania otwiera zaś obchód paschalny, którego pełnia następuje w wielkanocny poranek.. Obrzędy Wigilijne nie stanowią ścisłej jedności z poprzedzającymi je godzinami kanonicznymi. Należy więc pojmować to jako dwie rozdzielne części jednego dnia liturgicznego.

²²⁷ Mszał krakowski nazywa Wielką Sobotę *In Vigilia Paschae*, co sugeruje pojmowanie oficjum tego dnia jako dnia wigilijnego, poprzedzającego Niedzielę Zmartwychwstania (por. *Missale Cracoviensis dyocesis*, Kraków, 1516, str. 100)

CZEŚĆ I

od Matutinum do Nony

W Wielką Sobotę Kościół, łącząc się duchowo z Maryją, trwa na modlitwie przy grobie, gdzie ciało Syna Bożego spoczywa, niejako odpoczywając po dziele odkupienia dokonanym poprzez śmierć (por. Hbr 4, 1-13)²²⁸.

Nasz pasterz, źródło wody żywej odszedł; gdy odchodził, słońce się zaćmiło. Ten który trzymał w niewoli pierwszego człowieka sam został uwięziony: dziś Zbawca nasz skruszył odrzwia i zamki śmierci. On zniszczył więzienie piekielne, zmiądzzył potęgę szatana. Ten który trzymał w niewoli pierwszego człowieka sam został uwięziony: dziś Zbawca nasz skruszył odrzwia i zamki śmierci²²⁹.

W Wielką Sobotę wspominamy także zstąpienie Chrystusa do Otchłani, o którym opowiada jedna ze starożytnych chrześcijańskich homilii:

Co się stało? Wielka cisza spowiła ziemię; wielka na niej cisza i pustka. Cisza wielka, bo Król zasnął. Ziemia się przelękała i zamilkła, bo Bóg zasnął w ludzkim ciele, a wzbudził tych, którzy spali od wieków. Bóg umarł w ciele, a poruszył Otchłani. [...] Idzie, aby odnaleźć pierwszego człowieka, jak zgubioną owieczkę. Pragnie nawiedzić tych, którzy siedzą zupełnie pogrążeni w cieniu śmierci; aby wyzwolić z bólów niewolnika Adama, a wraz z nim niewolnicę Ewę, idzie On, który jest ich Bogiem i synem Ewy [...] Przyszedł więc do nich Pan, trzymając w ręku zwycięski oręż krzyża. Ujrzawszy Go praojciec Adam, pełen zdumienia,

²²⁸ Benedykt XVI, *Nie ma go tu...*, op. cit., s. 21.

²²⁹ Responsorium IV Ciemnej Jutrznii.
(tłumaczenie za: divinumofficium.org)

uderzył się w piersi i zawołał do wszystkich: "Pan mój z nami wszystkimi!" i odrzekł Chrystus Adamowi: "I z duchem twoim!" a pochwywszy go za rękę, podniósł go mówiąc: "Zbudź się, o śpiący, i powstań z martwych, a zajaśnieje ci Chrystus. [...] Oto Ja, twój Bóg, który dla ciebie stałem się twoim synem. Oto teraz mówię tobie i wszystkim, którzy będą twoimi synami, i moją władzę rozkazuję wszystkim, którzy są w okowach: Wyjdźcie! a tym, którzy są w ciemnościach, powiadam: Niech zajaśnieje wam światło! Tym zaś, którzy zasnęli, rozkazuję: Powstańcie!²³⁰

Pierwsza część wielkosobotniego oficjum została w historii Kościoła niejako ograniczona i zaniedbana, przez przenoszenie obrzędów Wigilii Wielkanocnej na coraz wcześniejsze godziny, co ostatecznie doprowadziło do jej sprawowania w godzinach przedpołudniowych. Wynikało to przede wszystkim z potrzeby zachowania postu eucharystycznego od północy. Z tego powodu w tradycji utrwalił się obrzęd poświęcenie pokarmów na stół wielkanocny, sprawowany w Wielką Sobotę. Tradycyjnie był on odprawiany po zakończeniu obrzędów Wigilijnych, które kończyły obowiązkowy wówczas post paschalny²³¹. Po reformach Piusa XII oraz Pawła VI, które wyraźnie nakazywały sprawowanie Wigilii późnym wieczorem, poświęcenie pokarmów w dalszym ciągu było sprawowane w godzinach porannych, jako pozostałość wcześniej odprawianej celebracji wigilijnej. Należy jednak pamiętać, iż ten obrzęd paraliturgiczny nie powinien przewyższać liturgicznego oficjum tego dnia oraz adoracji przy Grobie Pańskim.

²³⁰ Por. *Starożytna homilia na Świętą i Wielką Sobotę*, <https://breviarz.pl/indeksy/pokaz.php?id=6&nr=119>, dostęp: 9 lutego 2020.

²³¹ W wyniku przeniesienia obrzędów Wigilii na godziny przedpołudniowe w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku utrwalił się przepis zakładający zakończenie postu paschalnego w Wielką Sobotę o 12.00 (por. *CIC17*, Can. 1252 §4).

Do pierwszej części oficjum Wielkiej Soboty należy w pierwszej kolejności Ciemna Jutrznia, która jako jedyna sprawowana są z przywilejem pełnego śpiewu. Można sprawować ją w godzinach porannych, lub antycypując – w Wielki Piątek wieczorem. W dalszej kolejności należy wymienić następne godziny kanoniczne, aż po Nonę oraz adorację eucharystyczną trwającą w kaplicy Bożego Grobu.

I

Ciemna Jutrznia

Matutinum i Laudes Wielkiej Soboty odprawia się podobnie jak dnia poprzedniego. Jeżeli Ciemna Jutrznia jest antycypowana w Wielki Piątek, należy ją sprawować po zakończeniu wszystkich obrzędów. Wszystko sprawuje się według opisu Jutrzni Wielkiego Czwartku (zob. rozdział VI.I.), z następującymi wyjątkami:

- Ołtarz jest obnażony – bez obrusów i antepedium (jeśli jest wymienne);
- Krzyż ołtarzowy jest odsłonięty;
- Antyfonę „*Christus factus est*” śpiewa się w całości.

Jeżeli pozostałe godziny odmawia się w chórze, należy to uczynić *recto tono*, przy zgaszonych świecach.

II

Poświęcenie pokarmów na stół wielkanocny

Jeśli poświęcenie pokarmów odbywa się przed rozpoczęciem Wigilii Wielkanocnej, należy zadbać, by miało ono miejsce w oddaleniu od kaplicy Bożego Grobu, gdzie trwa adoracja. Dobrze jest jednak rozpocząć obrzęd poświęcenia pokarmów od krótkiej modlitwy przy Grobie Pańskim. Kapłan przed rozpoczęciem obrzędu powinien poświęcić niewielką ilość wody. Do poświęcenia pokarmów nakłada on komżę i fioletową stulę. Kapłan może przy poświęceniu wygłosić do zebranych naukę oraz przypomnieć o doniosłym znaczeniu nadchodzącej celebracji wigilijnej.

Jeżeli poświęcenie pokarmów odbywa się, zgodnie z dawną tradycją, po Wigilii Wielkanocnej, powinno się użyć tzw. Wody wielkanocnej, poświęconej uroczyście w czasie celebracji. Do obrzędów sprawowanych po Wigilii kapłan zakłada na komżę białą stulę.

Teksty poświęcenia pokarmów na stół wielkanocny znajdują się w *Collectio Rituum*²³² oraz *Rituale Romanum* dla diecezji polskich²³³.

²³² Por. *Collectio Rituum continens excerpta e Rituali Romano ecclesiae Poloniae adaptato*, Katowice, 1963, s. 212-219.

²³³ Por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s. 392-397.

III

Adoracja w kaplicy Bożego Grobu

Adoracja eucharystyczna w Grobie Pańskim zajmuje istotne miejsce w oficjum Wielkiej Soboty. Aby przebiegała ona godnie, należy zadbać o szereg różnych kwestii:

- Nie należy pozostawiać Najświętszego Sakramentu bez należytego nadzoru. W tym celu można wyznaczyć chętnym określone pory adoracji, by zawsze byli obecni wierni adorujący Najświętszy Sakrament²³⁴.
- Należy zadbać, aby w kaplicy Grobu Pańskiego zawsze paliła się odpowiednia liczba świec – zadanie to można powierzyć zakrystianowi.
- Adoracja może przebiegać w ciszy. Można także śpiewać Gorzkie Żale, pieśni pasyjne, albo odmawiać różaniec. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby adoracji towarzyszył dobrany odpowiednio gregoriański śpiew scholi.

Przepisy liturgiczne nadzwyczajnej formy rytu rzymskiego nie rozpatrywały kwestii adoracji w czasie obrzędów Wigilii Wielkanocnej. Praktyka nieprzerwywania adoracji na czas obrzędów trwała i należy zaznaczyć, iż nie jest ona błędna. Przepisy liturgiczne zwyczajnej formy rytu rzymskiego precyzują natomiast, iż adorację należy zakończyć przed rozpoczęciem Wigilii²³⁵. Przepis ten nie jest wiążący dla formy nadzwyczajnej w sensie ścisłym, może natomiast stanowić istotną wskazówkę duszpasterską. Należy zauważyć, iż adoracja w Grobie Pańskim występująca symultanicznie z obrzędami celebracją Wigilii Wielkanocnej może znacząco wpływać na zawilość obrzędów, jeśli kaplica

²³⁴ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. *Instrukcja Redemptionis Sacramentum*. Rzym, 2004, nr 38.

²³⁵ Por. *Missale Romanum 1986*, op. cit., Wielka Sobota.

Bożego Grobu jest widoczna z kościoła lub urządzona jest w jednej z naw bocznych. W czasie celebracji przez kościół przechodzi kilka procesji, których uczestnicy wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu winni zachowywać odpowiednie rewerencje. Trwająca adoracja w Grobie Pańskim może budzić także zdziwienie i zagubienie wiernych, którzy w czasie obrzędów wigilijnych zwykli zachowywać określone postawy, m.in. siedzącą. Adoracja eucharystyczna wymaga stałej obecności wiernych, którzy wówczas nie mogliby uczestniczyć w Wigilii Wielkanocnej. Wiele względów praktycznych przemawia więc za tym, aby zakończyć adorację przy ołtarzu Grobu Pańskiego przed rozpoczęciem Wigilii.

VIII.I.III.1. Zakończenie adoracji przed Wigilią Wielkanocną

Jeśli adorację kończy się przed rozpoczęciem Wigilii, należy uczynić to w następującym porządku:

1. Przy ołtarzu Grobu Pańskiego (przed gradusem) przygotowuje się kustodię.
2. Kapłan²³⁶ ubrany w komżę, stułę i kapę koloru białego i biret, udaje się do kaplicy Grobu Pańskiego, poprzedzony przez dwóch akolitów, turyferariusza i ceremoniarza. Przy wejściu do kaplicy zdejmuje biret. Może wówczas zaintonować pieśń ku czci Najświętszego Sakramentu (np. *Przed tak wielkim Sakramentem*). Przyszedłszy do ołtarza, klęka na dwa kolana *in plano* wraz z usługującymi, po czym podaje biret ceremoniarzowi (który może odłożyć go na kredencję lub nawet na stopień ołtarzowy). Akolici ze świecami rozchodzą się na dwie strony i klękają. Kapłan (lub diakon) klęka na dwa kolana, na pierwszym stopniu i przez chwilę adoruje Najświętszy Sakrament. Po chwili powstaje i następuje zasypianie trybularza. Nie błogosławi się kadzidła. Kapłan, uklękawszy na pierwszym stopniu otrzymuje

²³⁶ Lub diakon.

trybularz od ceremoniarza. Czyni głęboki skłon i okadza Najświętszy Sakrament trzema rzutami kadzielnicy. Następnie oddaje trybularz ceremoniarzowi, który przekazuje go turyferariuszowi.

3. Kapłan wstępuje na suppedaneum, zdejmując monstrancję z tronu i stawia ją na korporale. Wyjmuje Hostię z monstrancji i umieszcza ją w kustodii, którą chowa do tabernakulum Grobu Pańskiego. Przykłęka, zamyka tabernakulum, schodzi po stopniach ołtarza i przykłęka razem z usługującymi na jedno kolano. Wówczas ceremoniarz podaje mu biret, który kapłan zakłada. Wszyscy udają się do zakrystii.

4. Po zakończeniu adoracji monstrancję należy zanieść do zakrystii.

5. W kaplicy Bożego Grobu należy pozostawić zapaloną wieczną lampkę lub dwie palące się świece, z racji na obecność Najświętszego Sakramentu w tabernakulum.

VIII.I.III.2. Adoracja trwająca symultanicznie z Wigilią Wielkanocną

Jeśli z pewnych względów zdecydowano się nie przerywać adoracji w kaplicy Grobu Pańskiego, należy zadbać, by cały czas paliła się tam odpowiednia liczba świec (przynajmniej 6)²³⁷ oraz by były wyznaczone osoby, które nie będą brały udziału w Wigilii, ale autentycznie będą adorowały Najświętszy Sakrament w czasie całej celebracji.

²³⁷ Zob. rozdział VII.II.4.

CZEŚĆ II

Wigilia Wielkanocna

Jest to zatem ta noc, która światłem ognistego słupa rozproszyła ciemności grzechu, a teraz ta sama noc uwalnia wszystkich wierzących w Chrystusa na całej ziemi od zepsucia pogańskiego życia i od mroku grzechów, do łaski przywraca i gromadzi w społeczności świętych. [...] w tę noc pełną łaski przyjmij, Ojczy Świąty, wieczorną ofiarę uwielbienia, którą Ci składa Kościół święty, uroczyste ofiarując przez ręce swoich sług tę świecę, owoc pracy pszczelego roju. – fragment Praeconium²³⁸.

Celebracja Wigilii Paschalnej to z pewnością najbardziej rozbudowana liturgia roku kościelnego. Kościół święty, czuwając przy zapalonym paschale, słuchając Słowa Bożego i rozmyślając nad tajemnicą Chrztu Świętego, wchodzi w kontemplację tajemnicy Zmartwychwstania. Wreszcie celebrowe tę wielką radość wielkanocną w uroczystej Mszy Świętej połączonej z Nieszporami.

Dwa wielkie znaki charakteryzują celebrację liturgiczną Wigilii Paschalnej. Przede wszystkim jest ogień, który staje się światłem. Światło paschału, które w czasie procesji przez kościół spowity ciemnością nocy zamienia się w falę światła, mówi nam o Chrystusie jako prawdziwej Jutrzence, która nie zna zachodu; mówi nam o Zmartwychwstałym, w którym światło zwyciężyło ciemność. Drugim znakiem jest woda. Z jednej strony przywodzi ona na myśl wody Morza Czerwonego, pogrążenie w wodach i śmierć, tajemnicę Krzyża. Następnie jednak ukazuje się nam jako woda źródłana, jako coś, co daje życie w czasie posuchy. Staje się w ten sposób obrazem sakramentu chrztu, który czyni nas uczestnikami Śmierci i Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. [...] Najbardziej podstawowym i charakterystycznym elementem Wigilii

²³⁸ Por. *Missale Romanum* 1986, op. cit., Wigilia Paschalna w Wielką i Świętą noc.

jest również fakt, że prowadzi nas ona na ubogacające spotkanie ze słowem Pisma Świętego. Przed reformą liturgiczną było dwaście czytań ze Starego Testamentu i dwa z Nowego Testamentu. [...] Kościół pragnie za pomocą szerokiej wizji panoramicznej poprowadzić nas drogą historii zbawienia, począwszy od stworzenia przez wybranie i wyzwolenie Izraela aż po świadectwa proroków, dzięki którym cała ta historia coraz jaśniej zmierza ku Jezusowi Chrystusowi. W tradycji liturgicznej wszystkie te czytania były nazwane prorocत्वami. Nawet wówczas, kiedy nie są bezpośrednio zapowiedzią przyszłych wydarzeń, to posiadają one charakter prorocki. Ukazują nam one wewnętrzny fundament i ukierunkowanie historii. Sprawiają one, że stworzenie i historia stają się bardziej klarowne w tym, co jest zasadnicze. W taki oto sposób biorą nas za rękę i prowadzą ku Chrystusowi, pokazując nam prawdziwą Światłość²³⁹.

²³⁹ Por. *Homilia Ojca Świętego Benedykta XVI wygłoszona podczas Wigilii Paschalnej*, <https://www.radiomaryja.pl/kosciol/homilia-ojca-swietego-benedykta-xvi-wygloszona-podczas-wigilii-paschalnej/>, dostęp: 7 lutego 2020.

VIII.II.1. Czas celebracji

Czas celebracji obrzędów Wigilii Paschalnej jest kwestią złożoną, która wymaga dodatkowego omówienia.

Mszał Rzymski z 1952 roku nakazuje, aby celebracja Wigilii Wielkanocnej rozpoczęła się po odmówieniu Nony. Gdyby zatem zachowywać właściwe pory odmawiania godzin kanonicznych, należałoby rozpocząć odprawianie Wigilii po godzinie 15.00. Przez wiele wieków godziny brewiarzowe oraz Wigilia Wielkanocna sprawowane były w godzinach porannych na zasadzie antycypacji. Współczesne przepisy liturgiczne dla formy zwyczajnej oraz nadzwyczajnej (1962) zakładają rozpoczęcie Wigilii po zapadnięciu zmroku. Przepisy te wprawdzie nie odnoszą się bezpośrednio do przedpiusowej liturgii Triduum, jednak wiadomo nam obecnie o współczesnych indultach na sprawowanie niezreformowanej liturgii, które określają porę rozpoczęcia Wigilii Wielkanocnej jako właśnie *po zapadnięciu zmroku*. Zgodnie z tym zaleceniem obrzędy powinny rozpocząć się ok. 20.00 – 21.00. Należy zaznaczyć, iż wierni mogą być do tej pory bardziej przyzwyczajeni, ponieważ doświadczali jej rokrocznie na celebracjach *Triduum Sacrum* w zwyczajnej formie rytu rzymskiego.

Należy także zwrócić uwagę na celebrację Nieszporów wpisaną w obrzędy wigilijne (nieszporna antyfona *Vespere autem sabbati* oraz śpiew *Magnificat* ulokowane po Komunii). Można by więc wysunąć wniosek, że rozpoczęcie Wigilii nie po godzinie 15.00, ale po zmroku, nie da możliwości sprawowania Nieszporów o właściwej im porze (ponieważ istnieje bardzo wysokie prawdopodobieństwo zakończenia Wigilii po północy). Należy jednak rozważyć fakt, iż cała wieczorna liturgia łącznie z psalmem oraz *Magnificat* zajmuje miejsce i Nieszporów Wielkanocy, które podsumowuje śpiew psalmu oraz *Magnificat*. Świadczy o tym dawna nomenklatura tej części liturgii: *Vespertinalibus hymnis*

*vel laudibus que cum Alleluia cantatur*²⁴⁰. Nie należy więc upatrywać konieczności w zakończeniu obrzędów wigilijnych we właściwej porze Nieszporów, ponieważ cała ta celebracja zajmuje miejsce wieczornej modlitwy Kościoła. *Exsultet* nazywa przecież celebrazję wigilijną *wieczorną ofiarą (sacrificium vespertinum)*. Nie będzie także stanowić uchybienia, jeśli nieobowiązkową już Kompletę odśpiewa się uroczyście po północy, gdy zakończy się celebrazja Wigilii.

Należy więc stwierdzić, iż możliwe jest zarówno rozpoczęcie obrzędów po godz. 15.00, jak i po zapadnięciu zmroku.

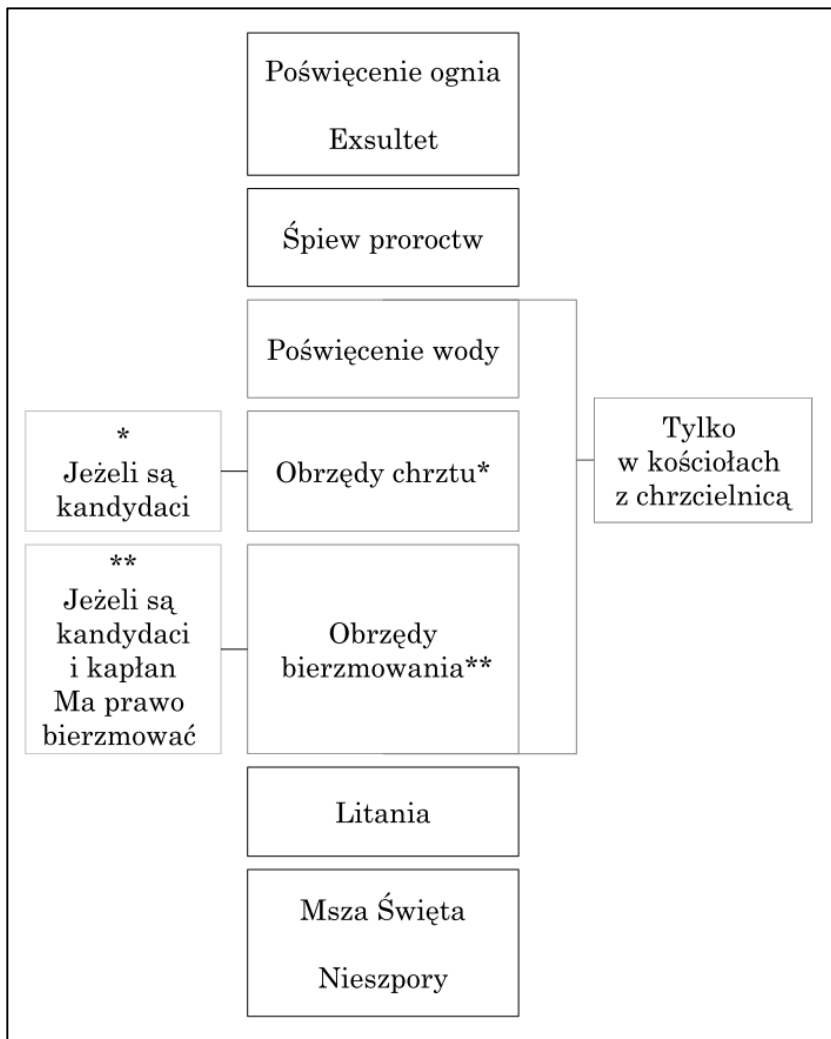
VIII.II.2. Uwagi wstępne

- A) Wigilia Wielkanocna powinna być sprawowana po Nonie. Zalecamy zatem czas po godzinie 15.00. Można także odprawić tę liturgię po zapadnięciu zmroku²⁴¹.
- B) Na obrzędy Wigilii Wielkanocnej składają się następujące elementy: poświęcenie nowego ognia, Orędzie Wielkanocne *Exsultet*, śpiew prorocत्व, poświęcenie źródła chrzcielnego, litanie, Msza Święta oraz śpiew skróconych Nieszporów. Zalecane jest także sprawowanie sakramen-

²⁴⁰ Por. P. Goddard, op. cit., s. 246.

²⁴¹ Zob. rozdział VIII.II.1.

tów chrztu oraz bierzmowania. Poszczególne części celebracji Wigilii Wielkanocnej przedstawić można w formie schematu.

Schemat 11: Wielka Sobota - Wigilia Wielkanocna: wykaz obrzędów

- C) W czasie Mszy sprawowanej po obrzędach wigilijnych można wypełnić obowiązek Komunii Wielkanocnej²⁴².
- D) Liturgię Wielkiej Soboty (Wigilii Paschalnej) zalicza się do funkcji liturgicznych, które sprawuje się uroczyście²⁴³.
- E) Z wyjątkiem specjalnych indultów i pozwoleń nie wolno tego dnia ani w nocy celebrować dodatkowych Mszy prywatnych oraz publicznych poza główną liturgią dnia.
- F) Pascha, czyli świeca oznaczająca Zmartwychwstałego Chrystusa, którą w czasie *Praeconium* uroczyście błogosławi się i zapala, powinna być dużych rozmiarów. Można używać tego samego paschału przez kilka lat²⁴⁴. Obrzędy przygotowania paschału w starszym rycie nie przewidują żłobienia w świecy cyfr danego roku ani liter alfa oraz omega. Z tego względu nie ma konieczności, aby elementy te znajdowały się na paschale. Można jednak, zgodnie ze zwyczajem, umieścić na paschale lub tabliczce zawieszonej pod nim cyfry bieżącego roku. Na świecy można także, jeśli istnieje taki zwyczaj, umieścić symbole Chrystusa Zmartwychwstałego, jak również herb diecezji lub miasta czy też symbol/insygnium świętego patrona parafii²⁴⁵.
- G) Każdy kościół parafialny powinien posiadać chrzcielnicę, w której dokonuje się poświęcenia wody chrzcielnej²⁴⁶, stąd też we wszystkich tych kościołach powinien odbywać się ten obrzęd²⁴⁷. Co do zasady, w rycie sprzed reformy Piusa XII nie błogosławi się wody chrzcielnej w kościołach, które nie posiadają chrzcielnicy. Późniejsze regulacje prawne dopuszczają jednak błogosławieństwo wody

²⁴² Por. SRC, Dekret 2561

²⁴³ Należy zatem przygotować śpiewy i asystę odpowiednią dla najważniejszych dni roku liturgicznego (por. SRC, Dekret 2507).

²⁴⁴ Por. SRC, Dekret 3895.

²⁴⁵ Por. M. Bauldry, op. cit., *Sabbato Sancto*, Art. I. Ad. VI.

²⁴⁶ Por. *CIC83* Can. 858 §1.

²⁴⁷ Por. SRC, Dekret nr 630.

chrzcielnej w odpowiednim naczyniu, nawet jeśli w kościele nie ma stałej chrzcielnicy²⁴⁸. Wydaje się, że z przyczyn duszpasterskich i dla dobra duchowego wiernych, celebrans może rozważyć, za wiedzą biskupa, poświęcenie wody również gdy nie ma chrzcielnicy, udziela się zaś chrztów²⁴⁹.

- H) Celebracja Wigilii, ze względu na poświęcenie wody chrzcielnej oraz udzielanie chrztu świętego, jest zadaniem proboszcza lub rektora kościoła²⁵⁰. Może on jednak delegować do tego innego kapłana²⁵¹.
- I) Nie rozdziela się zadań lewitów pomiędzy różnych duchownych. Ten sam diakon asystuje kapłanowi podczas wszystkich części liturgii; podczas poświęcenia ognia, wody, śpiewu prorocत्व i Mszy Świętej. Śpiewa on zarówno *Praeconium*, jak i ewangelię mszalną. Ta sama zasada dotyczy subdiakona; ten sam niesie krzyż w procesji ze światłem, posługuje podczas pozostałych obrzędów i wykonuje epistolę²⁵².

²⁴⁸ Przepisy Mszalów 1962 i 1970 nazywają ten obrzęd *benedictio aquae baptismalis*, nie zaś *benedictio fontis*.

²⁴⁹ [1] Szczególnie wówczas, gdy wynika to z obowiązków zleconych kapłanowi przez ordynariusza lub ze statutów duszpasterstwa. [2] Dobrze jest wtedy użyć odpowiednio dużego i godnie przyozdobionego naczynia, które wówczas pełniłoby rolę chrzcielnicy przenośnej i umieścić je np. przy bocznym ołtarzu, urządzając tam kaplicę chrzcielną. Warto pozostawić takie naczynie na swoim miejscu przez cały okres paschalny, a wody w nim poświęconej używać do udzielania chrztu. Rozwiązania tego nie należy nadużywać, ponieważ to chrzcielnica jest prawowitym miejscem poświęcenia wody. W dalszej perspektywie powinno się zakupić dla kościoła chrzcielnicę (nawet niewielkich rozmiarów), jeśli często udziela się w nim chrztów.

²⁵⁰ Por. CIC 1983, Can 530 nr 1, 6, 7; CIC 1917, Can. 462 nr 1 i 7.

²⁵¹ Por. SRC, Dekret nr 2446.

²⁵² Por. SRC, Dekret 2684; Dekret 2695 ad 3.

- J) Litanię do Wszystkich Świętych śpiewa się w wersji podanej w Mszałe²⁵³. Zabrania się dodawania innych świętych według własnego uznania, nawet gdyby byli to patroni parafii, miasta czy diecezji²⁵⁴.
- K) Obecność na wieczornej Mszy Wigilijnej spełnia obowiązek niedzielny i świąteczny²⁵⁵.
- L) Kto uczestniczy w Mszy Wigilijnej i przyjmie na niej Komunię Świętą, może przyjąć Komunię powtórnie podczas Mszy sprawowanej w Niedzielę Zmartwychwstania²⁵⁶.
- M) Kapłan, który celebruje Mszę nocną, może celebrować Mszę świętą w Niedzielę Zmartwychwstania, także dwa lub trzy razy, jeśli posiada stosowne zezwolenia²⁵⁷.
- N) Kwestia odmawiania brewiarza (u osób związanych obowiązkiem brewiarzowym):
- a. ***Breviarium Romanum* w nadzwyczajnej formie rytu rzymskiego:** Duchowni wypełniający obowiązek brewiarzowy według *Breviarium Romanum 1962*, jeżeli biorą udział w Wigilii, są zobowiązani do wcześniejszego odmówienia nieszpórów według ww. brewiarza²⁵⁸. Nie mają jednak kanonicznego obowiązku odmówienia Kompletu oraz Matutinu Niedzieli Wielkanocnej. Odmawiają jednak Laudes (brak skróconego Laudesu w tradycyjnej Wigilii).
 - b. **Liturgia Godzin formy zwyczajnej:** Duchowni wypełniający obowiązek brewiarzowy według Liturgii Godzin odmawiają przed Wigilią Nieszpory

²⁵³ [1] Por. *Officium Maioris Hebdomadae*, s. 411.

[2] Zatwierdzony śpiewnik W. Gieburowskiego podaje także tekst litanii wymieniający polskich świętych (Por. Gieburowski, op. cit., s. 176).

²⁵⁴ Zob. przyp. 44.

²⁵⁵ Por. *CIC83*, Can. 1248 §1.

²⁵⁶ Por. *Mszał Rzymski 2002*, Wigilia Paschalna w Wielką Noc, ad.4.

²⁵⁷ Por. SRC, *Acta Apostolicae Sedis*, vol. XXXVII (1955), n. 17 vol. *Dekret Maxima Redemptionis* s. 838-847.

²⁵⁸ *Breviarium Romanum 1962*, op. cit., ad: *Sabbato Sancto*.

zgodnie z rubrykami, zwolnieni są jednak z odmawiania Kompletu oraz Godziny Czytań²⁵⁹ Niedzieli Wielkanocnej. Odmawiają Wezwanie oraz Jutrznę zgodnie z rubrykami.

VIII.II.3. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego

Tradycyjny ryt przewiduje liturgię Wigilii Wielkanocnej jako czas udzielania sakramentów świętych: chrztu, bierzmowania i pierwszej Komunii katechumenom, a także święceń kapłańskich²⁶⁰.

Chrzest święty

Tradycyjne księgi liturgiczne zwracają uwagę na to, że Wigilia Paschalna oraz Wigilia Pięćdziesiątnicy są właściwym czasem udzielania chrztu²⁶¹. Rytuał rzymski wskazuje, że praktyka ta pochodzi z ustanowienia apostołskiego²⁶². W przypadku osób dorosłych tylko szczególne okoliczności zwalniają z udzielenia chrztu we właściwym czasie²⁶³. Także współczesne przepisy

²⁵⁹ *Vigilia paschalis locum tenet Officii lectionis* (por. *Liturgia Horarum*, https://brewiarz.pl/latin/easter/officium_lectionis.php3?fbclid=IwAR0C2loG3iaHVQzui3r7nK_lJ686drumkz9bangzR86AQKbFgh9v-H-4_Q, dostęp: 9 lutego 2020.).

²⁶⁰ Por. *CIC17*, Can. 462 nr 1 i 7.

²⁶¹ [1] *Ibidem*, Can. 772.

[2] *In Sabbato Sancto Paschatis, vel Pentecostes, hujusmodi Baptismum solemniter ministrari curet; nisi, Catechumeni, rite instructi, Baptismum suum in longum tempus differri aegre ferant.* (por. *Pontificale Romanum* 1895, Fasc. IV, PONTIFICALIS RITUS PRO BAPTISMO ADULTORUM).

²⁶² *Decet autem hujusmodi Baptismum, ex Apostolico instituto, in pervigilio Paschatis vel Pentecostes solemniter celebrari* (por. *Rituale Romanum* 1927, op. cit., s. 33).

²⁶³ *Ibidem*.

prawa kanonicznego wyraźnie zalecają, aby chrzest odbywał się w czasie Wigilii Paschalnej²⁶⁴.

Tradycyjny ceremoniał biskupi poleca, aby wszystkie chrzty, mające odbyć się w najbliższych tygodniach, zaplanować na obrzędy wigilijne, a przez następne osiem dni nie udzielać chrztu z wyjątkiem niebezpieczeństwa śmierci²⁶⁵.

O chrzcie dorosłych powinien być zawiadomiony biskup diecezjalny, ażeby, jeśli uzna to za wskazane, sam udzielił chrztu i bierzmowania lub wydelegował do tego innego kapłana²⁶⁶. Przy przygotowaniu Chrztu dorosłych należy wziąć pod uwagę zalecenia ogólne (nieobrzędowe) zawarte w dokumentach Konferencji Episkopatu Polski²⁶⁷.

Obrzędy wprowadzenia katechumenów

Jeżeli w czasie liturgii Wigilii Wielkanocnej ma odbyć się chrzest, należy uprzednio odprawić obrzęd wprowadzenia katechumenów. Co do zasady, wzorcową sytuacją jest wprowadzenie katechumenów przez dodatkowego kapłana w trakcie śpiewu prorocत्व podczas liturgii wigilijnej²⁶⁸. Jeśli oprócz celebransa (oraz lewitów) w ośrodku duszpasterskim nie ma innych kapłanów, zalecamy, aby celebrans obrzędów wigilijnych wprowadził

²⁶⁴ Por. *CIC83*, Can. 856.

²⁶⁵ Por. *Caeremoniale Episcoporum*, op. cit., L.2, Cap.XXVII, ad.18.

²⁶⁶ [1] *CIC83*: Can 863, Can. 883.

[2] *CIC17*: Can. 744.

[3] *Adultorum baptismus, ubi commode fieri possit, ad loci Ordinarium deferatur, ut, si illi placuerit, ad eo vel ab ejus delegato solemniter conferatur, alioquin Parochus ipse baptizet, stata caeremonia* (por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s. 33).

²⁶⁷ Por. KEP, *Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, 9 V 1989.

²⁶⁸ [1] *Ante, vel interim dum Prophetiae leguntur, Presbyteri catechizent catechumenos baptizandos, et praeparent ad baptismum* (por. *Missale Romanum 1952*; *Sabbato Sancto*).

[2] Por. L. Le Vavasseur, Haegy, Stercky, op. cit., nr 387.

katechumenów przed obrzędami Wigilii²⁶⁹. W świetle przepisów, istnieje także możliwość, aby celebrans, poświęciwszy wodę, przerwał celebrację wigilijną, udał się do drzwi kościoła i wówczas, zgodnie z rytuałem, wprowadził katechumenów do baptysterium²⁷⁰. Z racji, iż wariant ten przerywa ciągłość celebracji, nie sugerujemy jego wyboru poza sytuacjami, gdy, z różnych względów, jest konieczny.

²⁶⁹ Por. Dekret *Maxima Redemptionis*, op. cit., ad. 14.

²⁷⁰ Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Sabato Sancto § V.

W ogólnym zarysie sposób postępowania określić można następującym schematem:

*Schemat 12: Wielka Sobota - Wigilia Wielkanocna:
obrzędy przygotowawcze Chrztu*

1. Wyznaczony kapłan, ubrany w komżę i fioletową stulę, (a także kape, jeśli katechumen jest dorosły), wraz z ministrantem²⁷¹ wychodzi do drzwi kościoła, gdzie zebrali się katechumeni z chrzestnymi. Ministrant trzyma tackę z egzorcyzmowaną solą, a w razie potrzeby także asystuje kapłanowi przy księdze. Jeśli ma się odbyć chrzest dorosłego katechumena, kapłan uprzednio udaje się do ołtarza²⁷², gdzie odprawia modlitwy przygotowawcze²⁷³ na przemian z ministrantem, dopiero potem zaś wychodzi do drzwi kościoła.
2. Wszystkie obrzędy odprawia się jak zwykle, według ksiąg liturgicznych. Po dialogu z katechumenami lub ich rodzicami chrzestnymi i wszystkich przepisanych modlitwach, kapłan prowadzi katechumenów (wraz z ich rodzicami chrzestnymi) do baptysterium, przy wspólnym odmawianiu Składu Apostolskiego oraz Modlitwy Pańskiej.
3. Katechumeni pozostają przy baptysterium, gdzie oczekują na liturgię chrztu świętego, mającą nastąpić w trakcie Wigilii²⁷⁴.

Bierzmowanie i pierwsza Komunia dorosłych katechumenów

Ze względu na pewne wątpliwości dotyczące udzielania sakramentu bierzmowania i pierwszej Komunii katechumenom w ceremonii Wigilii Wielkanocnej, zwracamy uwagę na następujące informacje:

²⁷¹ Jeżeli obrzędów wstępnych chrztu dopełnia celebrans Wigilii po poświęceniu wody, towarzyszą mu także lewicy.

²⁷² Jeżeli przy głównym ołtarzu trwają obrzędy, wybrać należy odpowiedni ołtarz boczny.

²⁷³ [1] Por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., Tit. II, Cap. 4.

[2] Nie odmawia się, jeśli obrzędy wprowadzenia katechumenów odprawia celebrans Wigilii w trakcie jej trwania.

[3] Niektórzy autorzy sugerują możliwość ich opuszczenia *ratione temporis* (por. Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., s. 343).

²⁷⁴ Jeżeli antycypowano obrzędy wstępne, katechumeni mogą wrócić do domu i przyjść do kościoła na wieczorną liturgię.

- należy wziąć pod uwagę opisane powyżej wymagania dotyczące poinformowania biskupa o chrzcie dorosłych i jego pierwszeństwo w udzielaniu tego sakramentu,
- zarówno tradycyjny pontyfikał, jak i rytuał, wskazując właściwy czas udzielania chrztu, nakazują także, aby biskup, jeżeli jest obecny, bezpośrednio po chrzcie udzielił katechumenom bierzmowania; następnie powinni oni wysłuchać Mszy Świętej i przyjąć Komunię²⁷⁵.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na regulację obecnego Kodeksu Prawa Kanonicznego, która nakazuje:

*Jeśli tylko nie stoi na przeszkodzie poważna racja, dorosły przyjmujący chrzest powinien być zaraz bierzmowany i uczestniczyć w Eucharystii, przyjmując także Komunię świętą*²⁷⁶.

Zgodnie z obecnym stanem prawnym, władzę udzielania bierzmowania z mocy samego prawa posiada także prezbiter w stosunku do osoby dorosłej, której na mocy urzędu lub zlecenia biskupa diecezjalnego udziela chrztu, lub osobę już ochrzczoneą dopuszcza do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim²⁷⁷. Dawny kodeks nie posiadał takiej regulacji, zatem zgodnie z jego przepisami, jeżeli chrztu dorosłemu udzielał prezbiter, nie mógł on

²⁷⁵ [1] *Ibidem a Pontifice Neophyti Confirmationis Sacramento initiantur, ut in Pontificali: et successive in Missa, vel per ipsum Pontificem, vel per alium celebrata, cui ipsi intersint, sanctissimam Communionem devote suscipiant* (por. *Pontificale Romanum*, op. cit., Fasc. IV, Pontificalis Ritus pro Baptismo adultorum).

[2] *Si adsit Episcopus, qui id legitime praestare possit, ab eo Neophyti Sacramento Confirmationis initiantur. Deinde, si hora sit congruens, celebratur Missa, cui Neophyti intersunt, et Sanctissimam Eucharistiam devote suscipiant* (por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s. 81-82).

[3] Por. *CIC17*, Can. 753 §2.

[4] Por. D. Cascaldo, *Praxis caeremoniarum, seu sacrorum romanae Ecclesiae rituum accurata tractatio*, Sulzbach, 1715 s.322-323.

²⁷⁶ Por. *CIC83*, Can. 866.

²⁷⁷ Por. *Ibidem*, Can. 883.

udzielić bierzmowania bez specjalnego indultu²⁷⁸. Biskupi zaś mogli udzielać bierzmowania zgodnie z opisanymi wyżej zasadami.

Zgodnie z rubrykami rytuału, w przypadku kandydatów do bierzmowania ochrzczonych wcześniej jako dzieci, biskup może im udzielić bierzmowania w dowolnym czasie; godnym pochwały jest jednak udzielanie tego sakramentu w tygodniu Pięćdziesiątnicy – a zatem także w jej Wigilię²⁷⁹.

Praktykę udzielania sakramentu bierzmowania potwierdza F. Tiberi w swoim podręczniku do liturgii pontyfikalnych, powołując się na praktykę bazyliki Laterańskiej²⁸⁰, uważanej za *Matkę wszystkich kościołów*, której zwyczaje liturgiczne traktowane były za wzorcowe wobec rytu rzymskiego.

Taki porządek celebracji potwierdza także Durandus²⁸¹, Dom Gueranger²⁸² oraz Goddard²⁸³.

²⁷⁸ Por. *CIC17*, Can. 782.

²⁷⁹ Por. *Rituale Romanum* 1927, s. 650.

²⁸⁰ Por. F.F. Tiberi, *Manuale pontificum pro functionibus persolvendis candelarum, cinerum, majoris hebdomadae, ac vigiliae Pentecostes episcopo celebrante*, Neapol 1823, s. 289.

²⁸¹ Por. G. Durandus, op. cit., Lib. VI, Cap. LXXXIV

²⁸² P. Gueranger, *The Liturgical Year. Passiontide and the Holy Week*, Londyn 1911, s. 619-620.

²⁸³ P. Goddard, op. cit., s. 241.

VIII.II.4. Przygotowanie śpiewu

1.	Poświęcenie ognia	<i>Inventor rutili.</i>
2.	Liturgia proroczw	<u>Traktus: <i>Cantemus Domino</i>;</u> <u>traktus: <i>Vinea facta est</i>;</u> <u>traktus: <i>Attende, caelum</i>.</u>
3.	Obrzędy chrzcielne	<u>Traktus: <i>Sicut cervus</i>;</u> śpiew na pokropienie: <i>Rex Sanctorum Angelorum,</i> <i>Przez chrztu świętego wielki dar,</i> <i>Com przyrzekł Bogu.</i>
4.	Bierzmowanie	Śpiew wprowadzający: <i>Veni Creator;</i> <i>Przybądź, Duchu Święty;</i> <u>antyfona: <i>Confirma hoc, Deus</i>.</u>
5.		<u>Litania do Wszystkich Świętych.</u>
6.	<i>Ordinarium Missae</i>	<u><i>Kyrie, Gloria, Sanctus</i> (zalecamy Mszę i <i>Lux et origo</i>).</u>
7.	<i>Proprium M.</i>	<u>Alleluia: <i>Confitemini Domino</i>.</u>
8.	Offertorium	<i>Christus resurrexit;</i> <i>O filii et filiae;</i> <i>Chrystus Pan zmartwychwstał;</i> <i>Otrzyjcie już łzy, płaczący.</i>
9.	Komunia	<i>Ad regias agni dapes;</i> <i>Isti sunt Agni novelli!</i> <i>Oto są baranki młode;</i> <i>Zwycięzca śmierci.</i>
10.		<u>Psalm 116;</u> <u>antyfona: <i>Vespere autem sabbati</i>;</u> <u>kantyk <i>Magnificat</i>.</u>
11.	Zakończenie	Antyfona <i>Regina caeli</i> (t. uroczysty); <i>Wesel się, Królowo miła;</i> <i>Wesel się, nieba Królowo.</i>

VIII.II.5. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

Poza murami kościoła:

- 1) palenisko przygotowane do rozpalenia ognia;
- 2) mały stolik w pobliżu wyjścia z kościoła, a na nim (lub przy nim) potrzebne paramenta:
 - a. dalmatyka, stuła i manipularz barwy białej;
 - b. trianguł²⁸⁴;
 - c. mały mszał lub inna księga z modlitwami przy ognisku;
 - d. lampion ze świeczką, świeca lub lampa olejowa – do przenoszenia poświęconego ognia;
 - e. kilka knotków lub cienkie i długie świeczki do zapalenia od poświęconego ognia;
 - f. węgielki, szczypce i pozostałe narzędzia potrzebne do rozpalenia ognia w trybularzu.

W kościele:

- 1) ołtarz główny: nakryty trzema obrusami, z fioletowym antepedium (pod nim może znajdować się białe), bez kwiatów; na predelli 6 świeczników z białymi świecami, krzyż ołtarzowy odsłonięty;
- 2) tabernakulum: puste i otwarte, wieczna lampka zgaszona²⁸⁵;

²⁸⁴ Trianguł – potrójny świecznik umieszczony na dłuższym drzewcu (formą podobny krzyżowi procesyjnemu). Godnym pochwały jest, jeżeli trzy świece będą się zaczynały w jednej woskowej podstawie, a następnie rozejdą się na trzy osobne "gałęzie". Tak przygotowana świeca najlepiej oddaje symbolikę Trójcy Świętej, której dziełem było Zmartwychwstanie. Można ją wykonać odpowiednio formując wosk pod wpływem temperatury.

²⁸⁵ Najświętszy Sakrament jest przechowywany w tabernakulum Grobu Pańskiego.

- 3) mszał: na ołtarzu, po stronie epistoły, na pulpicie bez okrycia; zaznaczony w dwóch miejscach: 1. Proroctwa, 2. Prefacja o Zmartwychwstaniu Pańskim *in cantu* (ton uroczysty lub uroczystszy);
- 4) w prezbiterium rozwinięte dywany;
- 5) *in plano*, po stronie ewangelii:
 - a. duży ozdobny świecznik, przystrojony kwiatami lub zielenią²⁸⁶; na nim paschał²⁸⁷;
 - b. pulpit lub ambonę przystrojoną białym (lub złotym) okryciem²⁸⁸;
 - c. podstawę do triangułu;
 - d. w razie potrzeby: schodki lub podnózek dla diakona, do zapalenia paschału;
- 6) *in plano*, po stronie epistoły (lekką z boku): nieokryty pulpit, zwrócony do ołtarza, z księgą zawierającą proroctwa;
- 7) kredencję dużych rozmiarów (lub kilka mniejszych kredencji), przykrytą białym obrusem – po stronie epistoły, *in plano*; a na niej (lub przy niej) potrzebne paramenta:
 - a. ewangeliarz lub inna księga zawierająca tekst *Praeconium* i ewangelii Mszy;
 - b. poduszki fioletowe do prostracji;
 - c. ewentualnie: białe antepedium do zmiany oraz białe konopeum;
 - d. relikwiarze;
 - e. kwiaty;

²⁸⁶ [1] Nie powinien być to zwykły lichtarz na świecę ołtarzową, ale świecznik rzeczywiście dużych rozmiarów.

[2] *Paratur candelabrum pulchre elaboratum et eminens: seu etiam in modo Angeli* (op. cit. M. Bauldry, op. cit., Sabbato Sancto, Art. I, ad. VI).

²⁸⁷ Zob. rozdział VIII.II.2F.

²⁸⁸ W wielu włoskich bazylikach świecznik na paschał był specjalną wysoką marmurową kolumną, obok której znajdowała się także ambona. Z ambony tej diakon śpiewał *Praeconium*. Niektóre z nich przetrwały do dziś, np. W bazylice św. Wawrzyńca za Murami w Rzymie (por. *Paschal Candle*, <http://www.newadvent.org/cathen/11515b.htm>, dostęp: 22 lutego 2020).

- f. akcesoria potrzebne do zapalenia świec ołtarzowych i odsłaniania obrazów;
- g. wszelkie ozdoby i ornamenty mające posłużyć do przyozdobienia ołtarza, chóru i prezbiterium;
- h. kanony ołtarzowe;
- i. dzwonki;
- j. akolitki: lichtarze z białymi świecami;
- k. kielich mszalny z puryfikaterzem, pateną, jedną hostią, palką, bursą białą z korporalem, okryty białym welonem naramiennym;
- l. puszkę lub puszki z komunikantami przygotowanymi do konsekracji²⁸⁹;
- m. ręczniczek oraz naczynie do lavabo, ewentualnie dodatkowy dzbanuszek z wodą;
- n. ampulki z winem i wodą;
- o. obok puszek białe sukienki do przygotowanych cyboriiów;
- p. dodatkowe pateny komunijne, jeśli Komunii będą udzielali dodatkowi kapłani.

W baptysterium (kaplicy chrzcielnej):

- 1) chrzcielnicę umyć, napełnićChrzcielnica umyta, napełniona świeżą, czystą wodą, przyozdobioną białym materiałem, zielenią i kwiatami; zgodnie z polskim zwyczajem można obsypać kwiatami również posadzkę w baptysterium;
- 2) mszał lub inną księgę z tekstem poświęcenia wody²⁹⁰;

²⁸⁹ W czasie Mszy wigilijnej rozdaje się Komunię Świętą przede wszystkim z hostii konsekrowanych podczas tej liturgii (Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., *Sabbato Sancto*, Cap.2 §6 ad 9).

²⁹⁰ [1] Można użyć do tego celu *Ordo Hebdomadae Sanctae* – mimo tego, iż księga ta służy do sprawowania zreformowanych obrzędów Wielkiego Tygodnia, obrzęd poświęcenia wody jest w niej niezmieniony, natomiast sama księga cechuje się poręcznością.

- 3) osobne naczynie, do którego odleje się wodę przeznaczoną do użytku wiernych;
- 4) pusty kociołek na wodę i kropidło²⁹¹;
- 5) w razie potrzeby: dodatkowy stojak na paschał²⁹²;
- 6) Oleje święte w buteleczkach: Krzyżmo i Olej katechumenów²⁹³; można przygotować odpowiednie łyżeczki lub zakraplacze, które ułatwią wlanie olejów do wody chrzcielnej. oleje święte w buteleczkach: Krzyżmo i olej katechumenów²⁹⁴; można przygotować odpowiednie łyżeczki lub zakraplacze, które ułatwią wlanie olejów do wody chrzcielnej.

[2] Można przygotować także odpowiedni pulpit obok chrzcielnicy, na którym umieści się księgę dla wygody celebriansa. (Por. Gavantus, op. cit., Pars IV, Tit. X ad. XXXIV).

[3] Należy pamiętać, że księga ta będzie potrzebna także wcześniej, zanim kapłan podejdzie do chrzcielnicy – do odmówienia *Oratio iuxta fontem*.

²⁹¹ Warto, szczególnie w Święta Wielkanocne, podtrzymywać zwyczaj kropienia wiernych żywą gałązką, np. bukszpanu.

²⁹² Zalecamy tę możliwość szczególnie w wypadku, gdy używany paschał jest ciężki, a ministrant mógłby nie utrzymać go przez dłuższy czas.

²⁹³ [1] Oleje te powinny być płynne, nie w wacie. Kapłan powinien użyć olejów poświęconych w danym roku. W większości polskich diecezji gotowe oleje można pobrać w katedrze w Wielki Czwartek lub Wielki Piątek. Jeśli istnieje konieczność poświęcenia wody, a nie ma tegorocznych olejów, można użyć olejów z lat poprzednich. Gdyby kapłan w ogóle nie posiadał świętych olejów oraz nie udzielał chrztów, opuszcza się obrzęd wiania olejów do wody chrzcielnej. Kapłan dopełnia go prywatnie w komży i fioletowej stule w dniu, gdy otrzyma oleje. Do tego czasu nie powinno się chrzczyć w chrzcielnicy, ponieważ obrzęd poświęcenia nie został dokończony (por. SRC, Dekret nr 2436, Dekret nr 2650, ad. 3; Dekret nr 4879, Dekret nr 2773 ad. 1; Dekret nr 3879).

[2] Nie należy zostawiać świętych olejów bez opieki w baptysterium. Zakrystian powinien zanieść oleje do kaplicy chrzcielnej bezpośrednio przed poświęceniem wody. W innym wypadku inna osoba powinna czuwać w baptysterium przez początkową część obrzędów.

²⁹⁴ [1] Oleje te powinny być płynne, nie w wacie. Kapłan powinien użyć olejów poświęconych w danym roku. W większości polskich diecezji gotowe oleje można pobrać w katedrze w Wielki Czwartek lub Wielki Piątek. Jeśli

Jeśli udziela się chrztu:

- 8) stulę oraz kapę barwy białej.
- 9) rytuał lub inną księgę zawierającą obrzędy chrztu dla celebransa²⁹⁵;
- 10) naczynie z solą (błogosławioną lub do pobłogosławienia);
- 11) naczynia z olejem katechumenów i Krzyżmem²⁹⁶;
- 12) naczynie lub muszlę do udzielania chrztu;
- 13) czysty ręczniczek do otarcia głowy ochrzczonego;
- 14) biała szata oraz świeca chrzcielna dla każdego katechumena (zazwyczaj zapewniane przez rodziców chrzestnych).

Jeżeli udziela się bierzmowania:

W kaplicy bierzmowania:

przygotować ją należy w osobnej kaplicy lub przy ołtarzu znajdującym się w pobliżu baptysterium, lub w samym baptysterium, jeśli posiada ono własny ołtarz;

- 1) ołtarz nakryty trzema obrusami, na predelli krzyż i lichtarze ze świecami (jeśli jest taka możliwość, powinno się przygotować 6 świec, lecz można także ustawić 4 lub 2 lichtarze), antepedium białe (jeśli jest wymienne);

istnieje konieczność poświęcenia wody, a nie ma tegorocznych olejów, można użyć olejów z lat poprzednich. Gdyby kapłan w ogóle nie posiadał świętych olejów oraz nie udzielał chrztów, opuszcza się obrzęd wiania olejów do wody chrzcielnej. Kapłan dopełnia go prywatnie w komży i fioletowej stule w dniu, gdy otrzyma oleje. Do tego czasu nie powinno się chrzczyć w chrzcielnicy, ponieważ obrzęd poświęcenia nie został dokończony (por. SRC, Dekret nr 2436, Dekret nr 2650, ad. 3; Dekret nr 4879, Dekret nr 2773 ad. 1; Dekret nr 3879).

[2] Nie należy zostawiać świętych olejów bez opieki w baptysterium. Zakrystian powinien zanieść oleje do kaplicy chrzcielnej bezpośrednio przed poświęceniem wody. W innym wypadku inna osoba powinna czuwać w baptysterium przez początkową część obrzędów.

²⁹⁵ Zalecamy *Collectio Rituum*. Można użyć także *Rituale Romanum 1927*.

²⁹⁶ Najlepiej w wacie, nie zaś w formie płynnej.

- 2) siedzenie bez oparcia dla celebransa - na środku *suppedaneum*, przy ołtarzu;
- 3) rytuał, pontyfikał lub inną księgę z obrzędami bierzmowania;
- 4) krzyżmo w naczyniu z watą;
- 5) kapę i stułę koloru białego²⁹⁷;
- 6) tacę z watą lub odpowiednie opaski płócienne do przewiązania w miejscu namaszczenia dla bierzmowanych;
- 7) tacę z chlebem i solą oraz naczynie z wodą i misę do obmycia rąk celebransa;
- 8) gremiał płócienny dla ochrony szat przed zabrudzeniem olejami²⁹⁸.

W zakrystii:

- 1) szaty dla celebransa i lewitów na obrzędy Wigilii:
 - a. **dla celebransa:** humerał, alba²⁹⁹, cingulum³⁰⁰, stuła oraz kapa barwy fioletowej, biret;
 - b. **dla diakona:** humerał, alba, cingulum, stuła oraz plikata fioletowa, biret;
 - c. **dla subdiakona:** humerał, alba, cingulum oraz plikata fioletową;
- 2) szaty dla celebransa i lewitów na obrzędy Mszy:
 - a. **dla celebransa:** manipularz, stuła i ornat barwy białej;
 - b. **dla diakona:** manipularz, stuła i dalmatyka³⁰¹ barwy białej;

²⁹⁷ Tylko jeżeli wcześniej nie udzielano chrztu i nie przygotowano białej kapy w baptysterium.

²⁹⁸ Można do tego celu użyć także odpowiednio dużego humerału. Kapłan powinien go następnie wyprać ręcznie i wodę wlać do piscyny.

²⁹⁹ Jeśli jest taki zwyczaj i możliwość, na obrzędy Wigilii można przygotować dla celebransa i lewitów alby proste, bez zdobień.

³⁰⁰ Cingula dla celebransa i lewitów powinny być fioletowe lub białe.

³⁰¹ Roztropnym rozwiązaniem, które zalecamy w kościołach posiadających więcej szat, jest użycie osobnego zestawu (manipularza, stuły i dalmatyki) do śpiewu *Praeconium*, innego zaś na Mszy Świętej.

- c. **dla subdiakona:** manipularz i tunicella barwy białej;
- 3) sutanny i komże³⁰² dla ministrantów;
 - 4) odpowiednie stroje dla chóru kleryckiego;
 - 5) 6 pochodni liturgicznych dla ceroferariuszy;
 - 6) pusty trybularz, łódkę z kadzidłem oraz dodatkowe węgle do dołożenia na obrzędy Mszy Świętej;
 - 7) krzyż procesyjny.

VIII.II.6. Asysta

Uroczysta celebracja zakłada uczestnictwo następujących usługujących:

- diakona i subdiakona;
- ceremoniarza i subceremoniarza;
- turyferariusza;
- dwóch akolitów;
- 12, 6 lub 4 lektorów, którzy wykonają prorocтва³⁰³;
- krucyferariusza;
- ministranta wyznaczonego do niesienia paschału;
- sześciu ceroferariuszy;
- zakrystiana.

VIII.II.7. Opis obrzędów

Przygotowanie i poświęcenie nowego ognia

1. Wiernych można zachęcić do zgromadzenia się przy palenisku przed kościołem, lub też poprosić o pozostanie na swoich miejscach w kościele, w zależności od zwyczaju.

³⁰² Jeśli jest taki zwyczaj, na obrzędy Wigilii przygotować można komże proste, zaś na obrzędy Mszy – bardziej ozdobne.

³⁰³ Lub: zależnie od warunków, inną liczbę. Żaden z lektorów nie powinien śpiewać dwóch prorocत्व z rzędu. W razie potrzeby, wybrane prorocтва może zaśpiewać także subdiakon.

2. Celebrans i lewici nakładają szaty przygotowane na obrzęd Wigilii. Przed kościołem, w odpowiednim miejscu rozpala się ogień. Jeśli jest to możliwe, powinno się to uczynić za pomocą zapalniczki skałkowej lub krzesiwa, by zachować symbolikę od-mawianych modlitw³⁰⁴.
3. Celebracja rozpoczyna się w ciszy. Z zakrystii wychodzi procesja w porządku ilustrowanym przez schemat (zob. Schemat 13).
4. Przechodząc przed głównym ołtarzem, przyklękają wszyscy z wyjątkiem subdiakona (skłania głowę) oraz celebransa (odkrywa głowę i czyni głęboki ukłon).
5. Subdiakon, dochodząc do drzwi kościoła, przechodzi nieco na bok, by przepuścić osoby kroczące w procesji na zewnątrz. Gdy wszyscy znajdują się przed kościołem, subdiakon staje w drzwiach, twarzą w stronę celebransa, zwracając w tę samą stronę pasyjkę krzyża procesyjnego.
6. Celebrans i usługujący ustawiają się przy przygotowanym palenisku w sposób ilustrowany przez schemat (zob. Schemat 14).
7. Celebrans, mając ręce złożone³⁰⁵, śpiewa w prostym tonie *Dominus vobiscum*, a następnie trzy oracje. Wszystkie skłony wykonuje w stronę krzyża procesyjnego. W czasie śpiewu oracji wykonuje określone znaki krzyża. Po zakończeniu modlitw do celebransa podchodzi akolita (A₂) z granami na tacce. Kapłan błogosławi je słowami czwartej oracji. Następnie akolita odchodzi nieco na bok.
8. W tym czasie turyferariusz nakłada do trybularza węgle spoczywające w palenisku.
9. Drugi ceremoniarz zamyka księgę. Turyferariusz, wzięwszy ze stolika łądkę z kadzidłem, podchodzi do diakona i celebransa. Następuje nałożenie kadzidła, przy którym asystuje diakon. Turyferariusz odbiera od niego kadzielnicę.

³⁰⁴ *Productum e silice, nostris profuturum usibus, novum hunc ignem sanctifica* (por. *Missale Romanum 1952*, op. cit., Sabbato Sancto).

³⁰⁵ Por. B. Gavantus, op. cit., Pars IV, Tit. X ad. 2f.

10. Do celebransa podchodzi akolita (A_1) z kociołkiem i kropidłem. Diakon przekazuje kropidło celebransowi, który następnie kropi wodą święconą najpierw ogień, później grana trzymane przez akolitę (A_2). Wypowiada przy tym słowa *Asperges me Domine hysopo et munabor, lavabis me et super nivem dealabor*.

11. Diakon odbiera od celebransa kropidło i oddaje je akolicie (A_1), który odkłada kociołek z kropidłem na stolik.

Następnie diakon przekazuje kapłanowi dymiącą kadzielnicę od turyferariusza. Kapłan okadza najpierw ogień, później grana. Diakon, odebrawszy od celebransa kadzielnicę, oddaje ją turyferariuszowi.

12. Jeden z usługujących zapala knot (lub małą świeczkę) od poświęconego ognia³⁰⁶.

13. Diakon podchodzi do stolika, gdzie przy pomocy akolity (A_1) zdejmuje plikate i nakłada manipularz, stulę i dalmatykę koloru białego, po czym bierze do ręki trianguł. W tym czasie celebrans ponownie nakłada kadzidło, w asyście ceremoniarza.

14. Formuje się procesja do głównego ołtarza w układzie ilustrowanym przez schemat (zob. Schemat 15).

15. Po wejściu procesji (i wiernych) do kościoła, dwóch usługujących odnosi stolik do zakrystii. Odnoszą plikate, fioletową stulę i biret diakona na sedillę. Wyznaczone osoby zajmują się zgaszeniem ognia przed kościołem.

16. Gdy celebrans wejdzie do kościoła, procesja zatrzymuje się. Diakon przy pomocy akolity zapala pierwszą świecę triangułu, używając do tego knota (lub świeczki). Następnie przykłęka i unosi trianguł. Wszyscy zwracają się w stronę diakona i triangułu i klękają (z wyjątkiem subdiakona, trzymającego krzyż). Celebrans przed ukłonieniem zdejmuje biret. Diakon na czas śpiewu może powstać, gdy inni nadal klęczą. Śpiewa wówczas nisko *Lumen Christi*. Schola (i wierni) odpowiadają *Deo gratias*, po czym wszyscy wstają.

³⁰⁶ Warto zapalić także lampion lub znicz, który będzie osłonięty od wiatru i pozwoli na przenoszenie ognia bez ryzyka jego zgaszenia.

17. Kolejne, takie same stacje odbywają się dwukrotnie: po środku kościoła i przy wejściu do chóru. Diakon za każdym razem zapala kolejną świecę i śpiewa wezwanie *Lumen Christi*, podnosząc głos coraz wyżej.

18. Po dojściu do prezbiterium subdiakon skłania głowę, ministranci i kler idący w procesji przyklęka zwyczajnie przed stopniami ołtarza (*in plano*) i udają się na swoje miejsca. Subdiakon skłania głowę i udaje się razem z turyferariuszem na stronę ewangelii. Akolici stają po stronie epistoły. Subceremoniarz odbiera od akolity knot (który później odnosi na kredencję). Diakon, przyszedłszy do stopni ołtarza, przekazuje trójkąt akolicie (A₁) i przy stopniach oczekuje na przybycie kapłana. Odbiera od niego biret, który przejmuje ceremoniarz i odnosi na kredencję, po czym bierze ewangeliarz. Na znak ceremoniarza celebrans skłania się głęboko, a diakon przyklęka. Kapłan wstępuje na suppedaneum i składa pocałunek na środku mensy ołtarzowej.

19. Ceremoniarz podchodzi do diakona *in plano* i podaje mu ewangeliarz. Rozpoczyna się przygotowanie do śpiewu *Praeconium*, które przebiega podobnie jak przygotowania do ewangelii mszalnej, pomija się jednak modlitwę diakona *Munda cor* oraz nałożenie kadzidła³⁰⁷. Diakon klęka na skraju suppedaneum po stronie epistoły, zwrócony w stronę celebransa. Kapłan udziela błogosławieństwa, wypowiadając słowa: *Dóminus sit in corde tuo et in labiis tuis: ut digne et competenter annunties suum paschale praeconium: In nomine Patris, et Fílii, ✠ et Spíritus Sancti. Amen*, po czym kładzie na ewangeliarzu rękę, podając ją diakonowi do pocałunku. Diakon, złożwszy pocałunek na ręce kapłana, schodzi przed stopnie ołtarza krótką drogą. Ustawia się w jednej linii z ceremoniarzem i akolitami (zob. Schemat 16). Po

³⁰⁷ Ceremoniały wskazują, że powinno wystarczyć kadzidło nałożone do trybularza przed procesją, natomiast jeżeli podczas długiej procesji kadzidło się wypaliło i niezbędne jest dodatkowe zasypianie, nie będzie uchybieniem, gdy dodatkowo zasypie się trybularz w tym momencie (por. A. Fortescue, op. cit., s. 322-323).

przyklęknięciu wszyscy udają się do pulpitu ustawionego po stronie ewangelii przy świeczniku z paschałem³⁰⁸.

20. Celebrans przechodzi na stronę epistoły (pozostając na suppedaneum) i odwraca się w stronę diakona (zob. Schemat 16).

21. Ceremoniarz odbiera od turyferariusza kadzielnicę i podaje ją diakonowi, który następnie okadza księgę. Ceremoniarz oddaje trybularz turyferariuszowi. Diakon, mając ręce złożone na klatce piersiowej, rozpoczyna śpiew *Praeconium*. W razie potrzeby ceremoniarz pomaga diakonowi w przekładaniu stron księgi.

22. Po słowach *et curvat imperia* diakon wstrzymuje śpiew i wraz z akolitą (A₂) oraz ceremoniarzem podchodzi do paschału. Umieszcza 5 ziaren kadzidła w zagłębieniach na paschale w kształcie krzyża (krzyż na paschale powinien być zwrócony ku celebransowi). Czyni się to w kolejności ilustrowanej przez schemat (zob. Schemat 18).

23. Diakon, ceremoniarz i akolita wracają na swoje miejsca przy pulpicie. Diakon kontynuuje proklamację *Praeconium*. Po słowach *rutilans ignis ascendit* wstrzymuje śpiew i wraz z akolitą (A₁) i ceremoniarzem podchodzi do paschału. Wziąwszy triąguł od akolity, zapala przy jego pomocy paschał³⁰⁹. Akolita, odebrawszy triąguł od diakona, umieszcza go w odpowiednim stojaku.

24. Diakon kontynuuje proklamację *Praeconium*. Po słowach *apis mater eduxit* wstrzymuje na chwilę śpiew. W tym czasie akolita lub subceremoniarz podchodzi do paschału i zapala od niego małą świecę. Wyznaczeni ministranci roznoszą tenże ogień

³⁰⁸ Lub, jeśli jest taki zwyczaj, do wielkiej ambony przeznaczonej do proklamacji *Praeconium*.

³⁰⁹ Diakon powinien zwrócić uwagę na to, czy knot paschału rozpalil się już dostatecznie. W razie potrzeby można użyć odpowiednich schodków, by ułatwić dostęp do knota.

po kościele, na inne świece i lampy w celu rozświetlenia świątyni³¹⁰. Można w tym momencie zapalić świece chóru i wiernych. Świece ołtarzowe pozostawia się zgaszone.

25. W tym czasie diakon kontynuuje śpiew. Po wspomnieniu biskupa miejsca (*Et Antistite nostro N. [...] regere, gubernare et conservare digneris*) przechodzi od razu do zakończenia: *Per eundem Dominum...*, pomijając fragment *Respice etiam ad devotissimum Imperatorem nostrum...*³¹¹. Schola i wierni odpowiadają *Amen*.

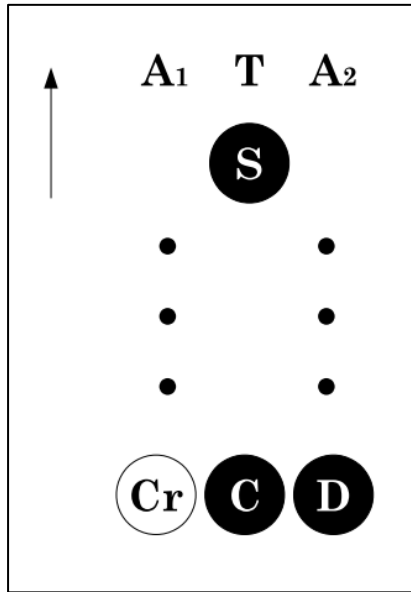
26. Po zakończonym śpiewie *Praeconium* diakon i pozostali usługujący asystujący przy pulpicie odwracają się i udają się, po łuku, do stopni ołtarza. Subceremoniarz lub inny usługujący odbiera od subdiakona krzyż procesyjny i odnosi go do zakrystii. Celebrans przechodzi na środek suppedaneum, czyni skłon głowy w stronę krzyża ołtarzowego i zstępuje po stopniach *in plano*, dołączając do lewitów i pozostałych usługujących. Kapłan skłania się głęboko, a asysta jednocześnie przyklęka (zob. Schemat 19).

27. Celebrans i lewici w asyście ceremoniarza udają się do sedilli. Celebrans zdejmuje kape, którą umieszcza się na kredencji lub w jej pobliżu. Następnie kapłan zakłada manipularz i ornat. Diakon zdejmuje białe szaty (które wyznaczony usługujący wynosi do zakrystii) i zakłada manipularz, stulę i plikatę barwy fioletowej. Subdiakon zakłada fioletowy manipularz.

³¹⁰ [1] Rubryki starszej formy rytu nie opisują, co do zasady, zapalania światła elektrycznego. Biorąc pod uwagę współczesną praktykę, można zapalić je w tym momencie lub dopiero na rozpoczęcie hymnu *Gloria* w czasie Mszy Świętej.

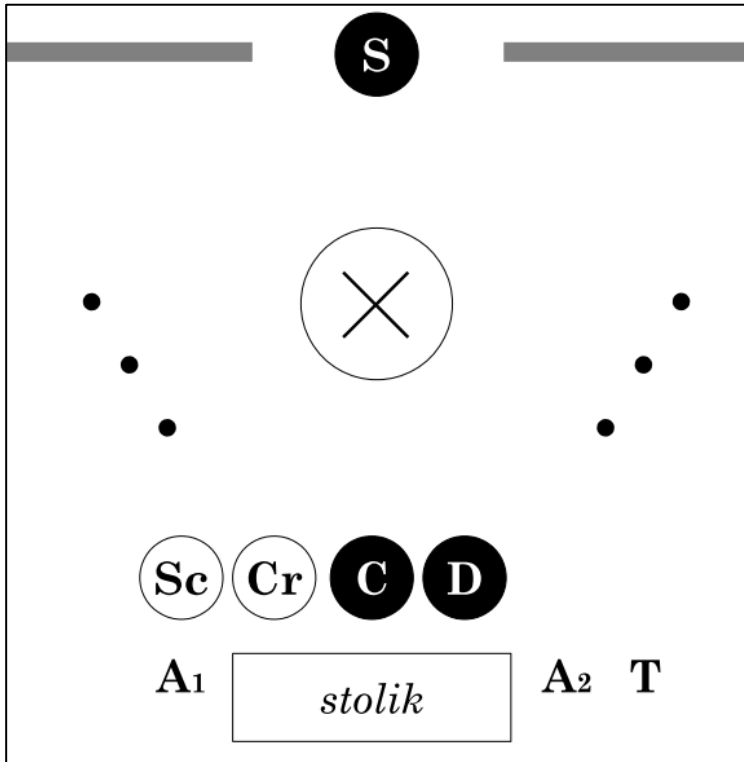
[2] Powinno się zadbać o odpowiednie oświetlenie miejsc, gdzie śpiewane i czytane będą teksty liturgiczne (np. poprzez ustawienie odpowiednich kandelabrow przy pulpicie do śpiewu prorocत्व, zapalenie odpowiedniego lampionu przy mszale ołtarzowym oraz w Baptysterium).

³¹¹ Por. A. Fortescue, op. cit., s. 326.

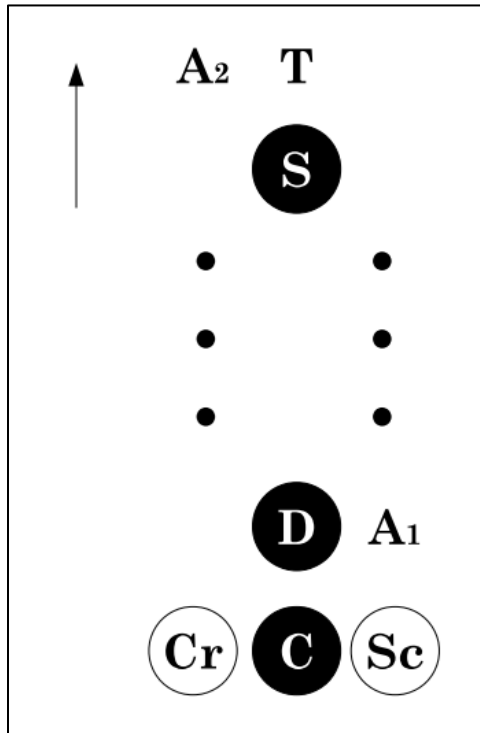

Schemat 13: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: procesja do ogniska

- **akolita 1** niesie kociołek z wodą święconą oraz kropidło;
- **akolita 2** niesie tackę z granami;
- **subdiakon** niesie krzyż procesyjny;
- **ceremoniarz** oraz **diakon** podtrzymują poły kapy celebransa.

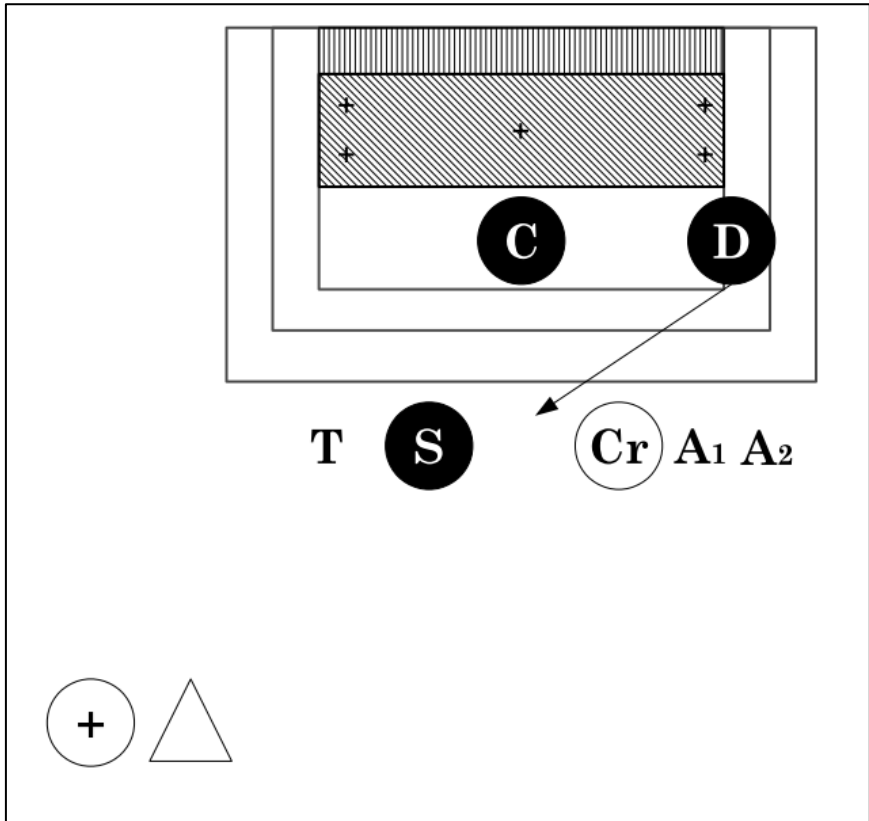

*Schemat 14: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna:
ustawienie asysty przy ognisku*

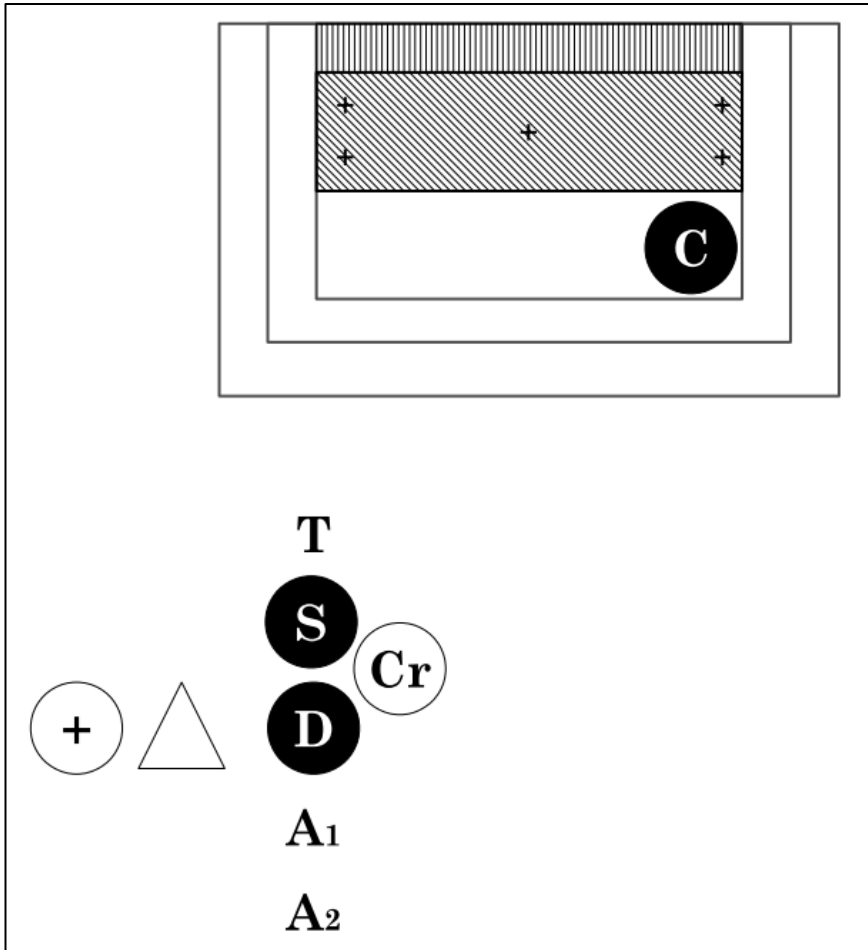
Schemat 15: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: Lumen Christi

- **Akolita 2** niesie tackę z poświęconymi granami;
- **curyferariusz** niesie dymiącą kadzielnicę;
- **subdiakon** niesie krzyż procesyjny;
- **diakon** niesie trianguł;
- **akolita 1** niesie zapalony knot;
- **Ceremoniarz** oraz **subceremoniarz** podtrzymują poły kapy celebransa.

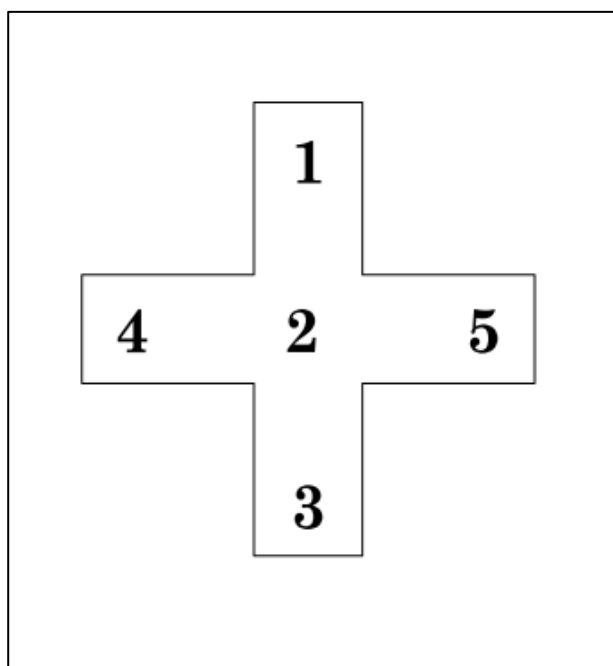

*Schemat 16: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna:
przygotowanie do Praeconium*

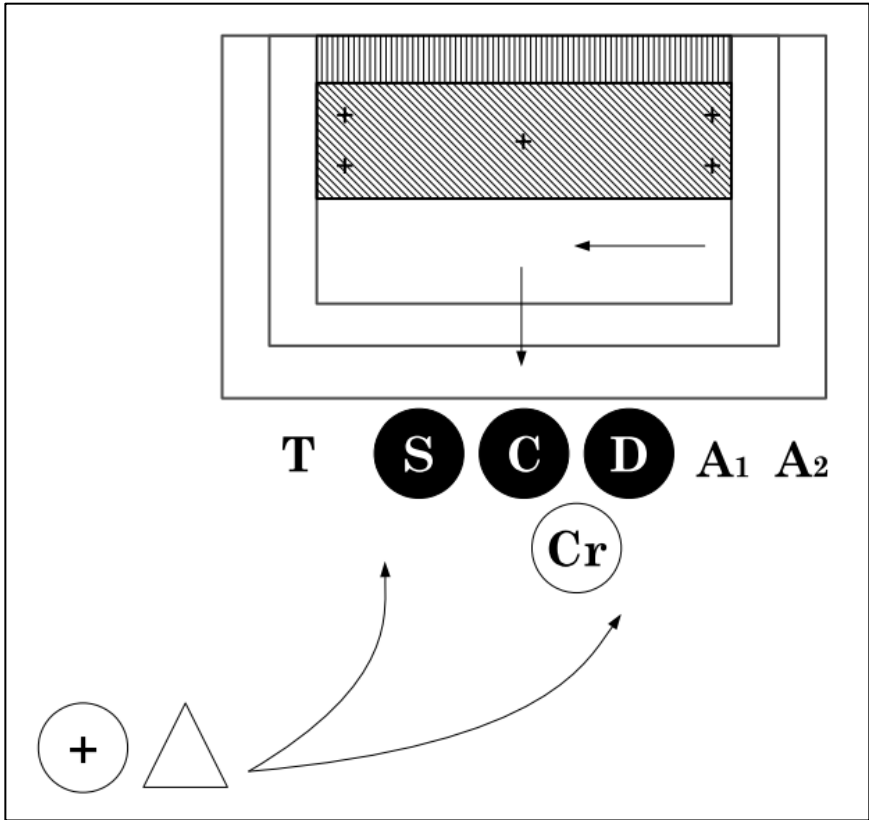
- **Subdiakon** trzyma krzyż procesyjny;
- **akolita 1** - triangul;
- **akolita 2** - tackę z granami;
- **turyferariusz** - dymiącą kadzielnicę.

Schemat 17: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: Praeconium

*Schemat 18: Wielka Sobota - Wigilia Wielkanocna:
kolejność umieszczania gran w paschale*

*Schemat 19: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna:
przejście asysty po śpiewie Praeconium*

Śpiew prorocत्व

28. Księga z tekstem *Praeconium* pozostaje na pulpicie. Zakrystian lub inny usługujący, który został do tego wyznaczony, może wynieść go, wraz z księgą, z prezbiterium (np. do zakrystii). Jeśli używa się tylko jednego pulpitu, należy zdjąć z niego białe okrycie³¹² i ustawić na środku chóru, zwracając go w stronę ołtarza³¹³. Turyferariusz odkłada kadzielnicę do zakrystii (kadzidło będzie znów potrzebne dopiero na początku Mszy Świętej).

29. Celebrans i lewici wraz z ceremoniarzem podchodzą do stopni ołtarza długą drogą, po czym oddają rewerencję (celebrans skłania się głęboko, asysta przyklęka). Celebrans całuje ołtarz³¹⁴. Następnie ustawia się, wraz z diakonem i subdiakonem tak, jak do introitu podczas Mszy Świętej. Przy mszale asystuje ceremoniarz, który może oświetlać kapłanowi mszał odpowiednim lampionem lub świecą. Celebrans odczytuje tekst pierwszego prorocтва szeptem, mając ręce położone na księdze, po czym wraz z lewitami czyni skłon głowy w kierunku krzyża ołtarzowego i krótką drogą udaje się do sedilli. Jest to ogólna zasada związana z odczytywaniem prorocत्व przez celebransa przy ołtarzu. Jeśli po prorocत्वie następuje kanty, celebrans odczytuje go, a później dopiero oddaje rewerencję i udaje się do sedilli. Na koniec śpiewu prorocтва, kapłan i lewici powracają do mszału krótką drogą, na znak ceremoniarza. Celebrans śpiewa *Oremus*, wraz ze skłonem w stronę krzyża ołtarzowego³¹⁵. Dia-

³¹² Przysługuje ono tylko uroczystemu śpiewowi *Praeconium*. Prorocтва stanowią zaś część pokutną liturgii, stąd pulpit pozostaje nienakryty.

³¹³ Jeśli jest taki zwyczaj, można ustawić pulpit nieco po stronie epistoły, w miejscu gdzie w czasie Mszy Świętych śpiewa się lekcję (por. Gavantus, op. cit., Pars IV, Tit X, ad. 13u.).

³¹⁴ Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Sabbato Sancto § III ad. 2.

³¹⁵ Zgodnie z rubrykami mszału z 1952 roku, celebrans nie przyklęka na liturgiach solennych. Przyklęka jednak, kiedy nie ma lewitów i sam

kon śpiewa *Flectamus genua*, jednocześnie przyklękając. Za diakonem przyklękają wszyscy. Po krótkiej chwili ciszy subdiakon śpiewa *Levate*, po czym wszyscy wstają, a celebrans śpiewa orację w zwykły sposób.

30. W czasie, gdy celebrans czyta proroctwa przy ołtarzu, odbywa się ich uroczysty śpiew. Subceremoniarz prowadzi wyznaczonego lektora do ambony do pulpitu: najpierw przyklękają przed stopniami ołtarza, *in plano*, i oddawszy rewerencje chórowi podchodzą do pulpitu. Lektor śpiewa proroctwo z odkrytą głową, mając ręce złożone na klatce piersiowej. Nie podaje się tytułu proroctwa na jego początku, nie odpowiada się *Deo gratias* przy zakończeniu.

Należy zaznaczyć, iż sytuacją pożądaną jest śpiew proroctw przez różnych lektorów. Zawsze należy pamiętać o ogólnych zasadach odnoszących się do śpiewu proroctw:
- księga zawsze pozostaje na pulpicie; kantorzy nie powinni zanosić na pulpit własnych kartek czy innych pomocy; w przypadku potrzeby umieszczenia ich w księdze, należy to uczynić wcześniej, przygotowując liturgię;
- jeżeli przechodzi się przed siedzącym celebransem, należy oddać mu rewerencję poprzez głęboki ukłon.

31. Wyszczególnić należy dwa sposoby zmiany lektorów przy pulpicie:

Wariant 1. Pod koniec śpiewu proroctwa lektor mający wykonać kolejne czytanie, wstaje ze swego miejsca, po czym przyklęka na środku, *in plano*. W razie potrzeby wykonuje ukłony chórowe i udaje się do pulpitu, gdzie staje obok pierwszego lektora. Razem pozostają przy pulpicie na *Oremus* oraz *Flectamus genua*, zaś w czasie oracji zamieniają się miejscami. Po zakończeniu oracji pierwszy kantor przyklęka *in plano* i wraca na swe miejsce. Gdyby proroctwo poprzedzał traktus, pierwszy lektor

śpiewa *Flectamus genua*. Księgi z 1962 roku nie wprowadzają już tego rozróżnienia – kapłan klęka zarówno, gdy celebrowe sam, jak i wtedy, gdy odprawia z asystą lewitów.

odchodzi od pulpitu w trakcie śpiewu scholii. Pod koniec traktusa drugi lektor podchodzi do pulpitu, przyklękawszy *in plano* (i oddawszy ewentualne ukłony chórowe)

Wariant 2. Subceremoniarz lub jeden z akolitów prowadzi każdego z lektorów do pulpitu. W czasie śpiewu prorocтва trzyma jego biret, a następnie, po skończonej oracji, odprowadza go na jego miejsce, a do pulpitu prowadzi następnego kantora. Razem z lektorami wykonuje przyklęknięcia i ewentualne ukłony chórowe.

32. Do oracji po proroctwie XII nie dołącza się wezwań *Flectamus genua* oraz *Levate*.

Obrzędy poświęcenia wody

33. Przygotowania do procesji rozpoczynają się w trakcie śpiewu Prorocтва XII. Krycyferariusz przynosi z zakrystii krzyż procesyjny. Akolici zapalają swoje świece od paschału i ustawiają się, wraz z krucyferariuszem³¹⁶ na środku, przy wejściu do chóru / prezbiterium. Ministrant wyznaczony do niesienia paschału zdejmuje go z wielkiego świecznika i ustawia się z nim w procesji.

34. Po śpiewie oracji celebrans oraz lewici udają się do sedilii. Kapłan, w asyście diakona i subdiakona zdejmuje ornat i mani-

³¹⁶ [1] Według niektórych autorów krzyż może nieść również subdiakon mszalny. W tym wypadku ministrant wyznaczony do niesienia krzyża podaje go subdiakonowi już po śpiewie prorocтва, gdy ten zdejmie manipularz i odłoży go na kredencję. (por. M. Bauldry, op. cit., s. 192)
[2] Rubryki nowszych ksiąg (*Missale Romanum 1962*) sugerują, że przy uroczystym poświęceniu wody krzyż powinien trzymać subdiakon-krucyferariusz. Można to uznać za wskazówkę, iż jego posługa w tym momencie była wymagana również w liturgii sprzed reformy Wielkiego Tygodnia. W przypadku przychylenia się do takiej interpretacji, należy również dla tego subdiakona przygotować humerał, albę, cingulum oraz fioletową plikate. Niektóre interpretacje ksiąg sprzed reform nie uwzględniają jednak posługi subdiakona-krucyferariusza w tym obrzędzie (por. B. Gavantus, op. cit., Pars IV, Tit. X. ad XXXV).

pularz, nakłada zaś fioletową kapę. Lewicy zdejmują manipularze³¹⁷. W tym czasie schola może rozpocząć wykonywanie kantyku *Sicut cervus*.

35. Pod kierunkiem subceremoniarza formuje się procesja, do której dołącza asysta wyższa i celebrans (zob. Schemat 20).

36. Ceremoniarz wydaje znak do wspólnego przyklęknięcia (przyklękają wszyscy, z wyjątkiem krucyferariusza, akolitów, ministranta z paschałem i celebransa). Po przyklęknięciu ceremoniarz podaje birety lewitom. Diakon podaje biret celebransowi, zachowując oskulacje. Celebrans i lewicy zakładają birety i odwracają się w kierunku procesji. Diakon i subdiakon zamieniają się miejscami za plecami celebransa (tak, aby diakon znalazł się po jego prawicy, zaś subdiakon po lewicy) i podtrzymują poły kapy³¹⁸. Procesja zmierza do kaplicy chrzcielnej (lub chrzcielnicy). W dużych świątyniach lud może podążać w procesji za celebransem, aby móc uczestniczyć w istotnych obrzędach poświęcenia wody i sakramentów.

37. Po przybyciu do kaplicy chrzcielnej wchodzi do niej ministrant z paschałem, akolici i krucyferariusz. Jeżeli baptysterium jest duże, może do niego wejść cały chór, a nawet część wiernych. Celebrans i lewicy zatrzymują się przed wejściem do kaplicy chrzcielnej, gdzie zdejmują birety i podają je ceremoniarzowi. Ten zanosi birety na kredencję i zabiera z niej księgę z tekstem obrzędów. Krucyferariusz i akolici stają naprzeciwko celebransa, po drugiej stronie źródła chrzcielnego³¹⁹. Krzyż powinien być zwrócony pasyjką ku celebransowi.

³¹⁷ Ibidem.

³¹⁸ Jeśli subdiakon niesie krzyż, nie otrzymuje biretu, a jego miejsce przy kapie zajmuje ceremoniarz.

³¹⁹ Gdyby kaplica chrzcielna była mała, krucyferariusz i akolici mogą ustawić się w inny sposób. Istotne natomiast jest, by celebrans, przystąpiwszy do źródła chrzcielnego, miał krzyż w zasięgu swojego wzroku, by mógł czytać w jego stronę skłony.

38. Ceremoniarz³²⁰ podchodzi do celebransa z księgą i otwiera ją na kantyku *Sicut cervus*, który kapłan odczytuje z rękami złożonymi na klatce piersiowej. Gdy schola zakończy śpiew kantyku, celebrans ze złożonymi rękami śpiewa *Dominus vobiscum* oraz pierwszą orację na ton ferialny. Po jej zakończeniu przystępuje do chrzcielnicy, gdzie rozpoczyna się poświęcenie wody. W pobliżu celebransa staje ministrant z paschałem³²¹. Księgę z tekstem i nutami potrzebnymi do poświęcenia wody umieszcza się na pulpicie umieszczonym przy chrzcielnicy lub jest ona trzymana przez posługującego. Przez cały czas, przy poświęceniu wody, diakon i subdiakon posługują kapłanowi, podtrzymując poły kapy. Diakon podaje celebransowi potrzebne paramenta, zachowując przepisane oskulacje.

39. Poświęcenie wody chrzcielnej rozpoczyna się śpiewanym wezwaniem *Dominus vobiscum* oraz oracją. Następnie kapłan rozpoczyna prefacyjny śpiew, który przerywa po słowach *sumat Unigeniti tui gratiam de Spiritu Sancto*. Celebrans kreśli na wodzie, prawą dłonią, znak krzyża świętego. Następnie wyciera ręce w ręcznik podany przez diakona. Kontynuuje śpiew modlitwy. Na słowa *sit haec* dotyka palcem wody. Na słowa *per Deum + vivum, per Deum + verum, per Deum + sanctum* kreśli nad wodą trzy znaki krzyża. Po słowach *super te ferebatur* celebrans rozlewa ręką wodę na cztery strony świata. Słowa od *Haec nobis precepta* celebrans śpiewa recto tono. Po słowach *tu benignus aspira* przerywa śpiew i trzykrotnie tchnie na wodę w kształcie krzyża. Kontynuuje modlitwę. Po słowach *sint etiam purificandis mentibus effaces* ceremoniarz umieszcza w wodzie paschał. Kapłan trzykrotnie wkłada paschał do wody, śpiewając za każdym razem: *Descendat in hanc plenitudinem fontis virtus Spiritus Sancti*. Celebrans, trzymając paschał w wodzie, trzykrotnie

³²⁰ Z księgą może posługiwać osobny ministrant, wcześniej wyznaczony do pełnienia tej funkcji.

³²¹ Jeżeli przy chrzcielnicy przygotowano dodatkowy świecznik, można umieścić na nim paschał.

technie na wodę w kształcie litery Ψ , po czym śpiewa: *Totamque huius aquae substantiam regnerandi fecundet effectu.*

40. Paschał wyjmuje się z wody. Kapłan kontynuuje śpiew modlitwy: *Hic omnium peccatorum maculae deleantur.* Kapłan odczytuje konkluzję *Per Dominum nostrum...* schola i lud odpowiadają *Amen.* Wówczas należy odlać z chrzcielnicy odpowiednią ilość wody do wcześniej przygotowanego naczynia³²². Do baptisterium podchodzi turyferariusz z kociołkiem i kropidło. Do kociołka należy przelać ilość wody potrzebną do pokropienia. Celebrans³²³ najpierw sam znaczy się znakiem krzyża za pomocą kropidła zamoczonego w wodzie święconej, potem zaś kropi zgromadzone duchowieństwo, po czym przechodzi przez nawę, kropiąc lud³²⁴. W czasie pokropienia zakrystian lub inni usługujący napęlnia kropielnice w całym kościele świeżo poświęconą wodą.

41. Ceremoniarz przynosi do chrzcielnicy tackę z olejami świętymi. Kapłan wlewa do wody olej katechumenów, na kształt krzyża, wyraźnie czytając modlitwę *Sanctificetur et fecundetur.* Odpowiada się *Amen.* Następnie czyni podobnie z Krzyżem Świętym, wypowiadając słowa modlitwy *Infusio Chrismati.* Odpowiada się *Amen.* Wreszcie, kapłan wlewa do wody, na kształt krzyża, jednocześnie dwa oleje, wypowiadając słowa modlitwy *Commixtio Chrismatis.* Po wlaniu olejów celebrans miesza dokładnie wodę z olejami w chrzcielnicy – czyni to ręką lub odpo-

³²² Należy odlać z chrzcielnicy tyle wody, aby wystarczyło jej do pokropienia wiernych, napęlnienia kropielnic w kościele, rozdania jej wiernym do domów oraz poświęcenia pokarmów, a także do innych poświęceń, które w najbliższym czasie sprawowane będą w kościele.

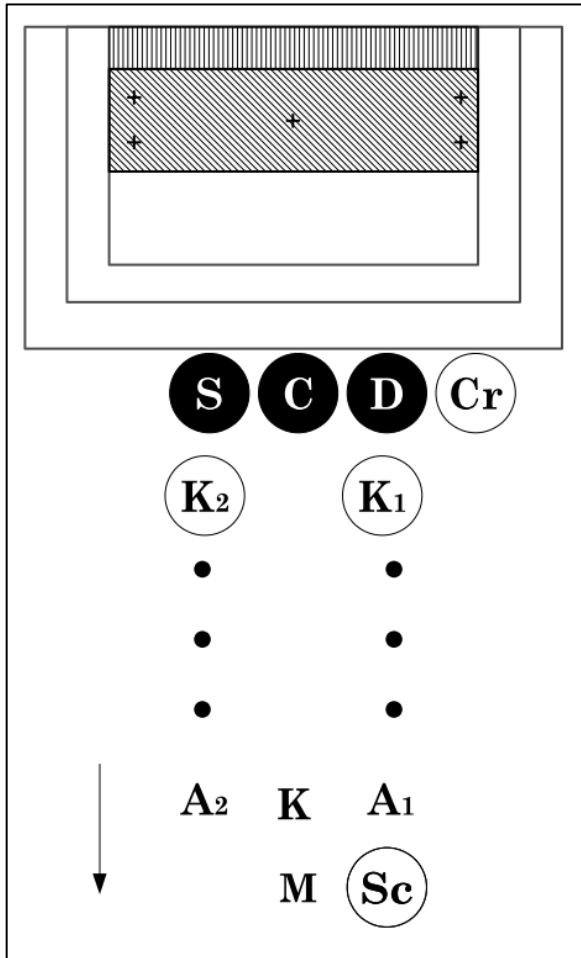
³²³ Jeśli jest inny kapłan, nakłada on na komżę fioletową stulę i w asyście ministranta kropi lud wodą święconą. Należy najpierw podać kropidło celebransowi, który znaczy się nim znakiem krzyża, potem zaś kropi wodą święconą drugiego kapłana i lewitów. Drugi kapłan odbiera od niego aspergillum i skrapia wodą święconą duchowieństwo i zgromadzony lud. Celebrans pozostaje przy chrzcielnicy, wraz z lewitami i ceremoniarzem.

³²⁴ Wydaje się nie być uchybieniem, gdy kapłan, kropiąc zgromadzonych wiernych przejdzie nie tylko przez nawę główną, ale także przez nawy boczne.

wiednią łyżeczką. Jeśli przy poświęceniu wody chrzcielnej kapłan dotykał olejów świętych oraz mieszał wodę z olejami dłonią, winien dokonać ablucji rąk. Wówczas przystępuje do niego dwóch usługujących: pierwszy z miską oraz dzbankiem napełnionym wodą, drugi z ręcznikiem. Diakonowi należy podać tackę z miękiszem chleba, solą i watą, który, trzymając ją, służy celebransowi. Kapłan ociera palce watą, następnie oczyszcza je przy pomocy soli i wyciera w miękisz chleba³²⁵. Następnie, obmywa ręce wodą i wyciera ręcznikiem podanym przez usługującego³²⁶.

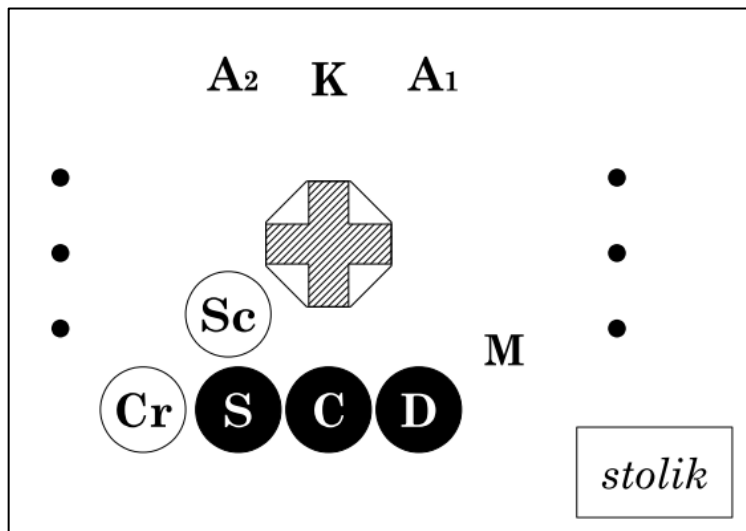
³²⁵ Watę oraz miękisz chleba należy spalić.

³²⁶ Wodę z tej ablucji wylewa się do piscyny.

*Schemat 20: Wielka Sobota - Wigilia wielkanocna:
formowanie procesji do baptisterium*

- **Ministrant** niesie zapalony paschał;
- **krucferariusz** niesie krzyż procesyjny;
- **akolici** niosą zapalone świece (akolitki);
- **diakon i subdiakon** podtrzymują poły kapy celebransa.

*Schemat 21: Wielka Sobota - Wigilia Wielkanocna:
ustawienie asysty w baptysterium*

- **Ministrant** trzyma zapalony paschał;
- **krucyferariusz** trzyma krzyż procesyjny, zwrócony pasyjką do kapłana;
- **akolici** trzymają zapalone świece (akolitki);
- **subceremoniarz** posługuje przy księdze;
- **diakon i subdiakon** podtrzymują poły kapy celebransa.

Chrzest święty

42. Jeżeli są obecni katechumeni, następują obrzędy Chrztu Świętego. W tym celu katechumenów wraz z chrzestnymi przeprowadza się do baptysterium.

43. Kapłan, pozostając w kaplicy chrzcielnej, zmienia fioletową stulę i kapę na stulę i kapę barwy białej. Lewicy pozostają w szatach fioletowych.

44. Celebrans rozpoczyna dialog z katechumenem (lub rodzicami i chrzestnymi) od wyznania wiary: *N, czy wierzysz w Boga, Ojca wszechmogącego, Stworzyciela nieba i ziemi?* Kontynuuje następnymi pytaniami.

45. Po odpowiedziach na wszystkie pytania, celebrans trzykrotnie polewa głowę katechumena wodą chrzcielną, wypowiadając formułę sakramentalną.

46. Ceremoniarz podaje diakonowi naczynie z Krzyżmem. Kapłan, wypowiadając odpowiednią formułę, namaszcza ochrzczonego, po czym wyciera kciuk w watę. Ochrzczonego wręcza się białe szaty oraz płonące świece, przy zachowaniu odpowiednich formuł. Na koniec mówi do ochrzczonego *N., vade in pace.*

47. Jeżeli jest więcej katechumenów, po tych słowach rozpoczyna się opisany wyżej obrzęd względem następnego kandydata, od wyżej opisanych pytań (zob: pkt 44)

Bierzmowanie

48. Jeśli są kandydaci, a kapłan zgodnie z prawem został do tego upoważniony, następują obrzędy sakramentu bierzmowania.

49. Kapłan, jeżeli nie udzielał chrztu, nakłada kapę barwy białej. Lewicy pozostają w szatach fioletowych.

50. Kapłan, w asyście lewitów i ceremoniarza przechodzi do kaplicy przy którym ma zostać udzielony sakrament bierzmowania. Pozostali usługujący oraz chór mogą pozostać w prezbiterium lub też udać się (zgodnie z precedencją) do kaplicy, w której zostanie udzielony sakrament. W tym czasie schola może wykonać odpowiedni śpiew wprowadzający w obrzędy bierzmowania.

Kandydatów do bierzmowania, wraz ze świadkami, przyprowadza się do kaplicy.

51. Przy ołtarzu w kaplicy bierzmowania zachowuje się zasady oddawania rewerencji, jak przy ołtarzu głównym: celebrans wykonuje głęboki skłon, lewici i pozostali usługujący przyklękają.

52. Po zakończeniu śpiewu, celebrans wraz z lewitami wstępują na suppedaneum. Kapłan stojąc lub zajmując miejsce na przygotowanym siedzeniu, wygłasza do kandydatów stosowne pouczenie. Można, zależnie od zwyczaju i potrzeby, odczytać dekret biskupa upoważniający prezbitera do szafowania sakramentem bierzmowania. Dalsze obrzędy bierzmowania kapłan sprawuje zgodnie z wskazaniem rytuału/pontyfikału.

Litania

53. W czasie obrzędów chrztu lub bierzmowania (lub, jeśli się je pomija – w trakcie obrzędów poświęcenia źródła chrzcielnego) zakrystian przygotowuje na najniższym stopniu ołtarza głównego trzy poduszki³²⁷. Jeśli obrzędy poświęcenia wody się pomija, poduszki należy przygotować tuż przed rozpoczęciem litanii.

54. W zależności od ustalonego przebiegu Wigilii Wielkanocnej, istnieją dwie możliwości rozpoczęcia Litanii do Wszystkich Świętych:

Wariant 1. Jeżeli udzielano chrztu lub bierzmowania, kapłan nakłada ponownie fioletową stulę i kapę. W takim wypadku śpiew Litanii do Wszystkich Świętych rozpoczyna się w baptysterium lub kaplicy bierzmowania i przy jej śpiewie celebrans, lewici i inni usługujący udają się procesyjnie do prezbitarium, w takim samym układzie, jak zostało to opisane powyżej (patrz rys.). Po przyjsciu do prezbitarium wszyscy idący w procesji oddają ołtarzowi odpowiednie rewerencje. Paschał umieszcza się na wielkim świeczniku. Kapłan z lewitami udają się do sedilii, gdzie zdejmują wierzchnie szaty: kapłan kapę, diakon

³²⁷ Zob. przyp. 185

i subdiakon plikaty. Kantorzy śpiewający litanie klękają na środku prezbiterium.

Wariant 2. Jeśli nie święci się wody i nie udziela chrztu, po oracji śpiewanej po Proroctwie XII celebrans i lewicy udają się do sedilli, aby złożyć szaty, kantorzy klękają na środku prezbiterium (ut supra). Wówczas, w takim przypadku, rozpoczyna się śpiew litanii.

49. Litanie śpiewa dwóch kantorów na przemian z całą scholą. Każde wezwanie, wraz z odpowiedzią śpiewa się dwukrotnie – raz śpiewają je kantorzy, powtórnie – schola (wraz z ludem)³²⁸.

50. Celebrans z lewitami, po złożeniu wierzchnich szat, udają się do stopni ołtarza, gdzie padają na twarz. Leżą u stopni ołtarza aż do wezwania *Peccatores*, na które wstają. Ceremoniarz podaje im birety. Turyferariusz i akolici ustawiają się za celebransem, formując procesję, jak na Mszy Świętej. Wszyscy jednocześnie oddają odpowiednią rewerencję wobec ołtarza i krótką drogą wychodzą do zakrystii.

51. Po wezwaniu *Propitius esto* rozpoczyna się przygotowanie ołtarza do Mszy Świętej. Zakrystian, z pomocą odpowiedniej liczby usługujących, przygotowuje ołtarz do Mszy Świętej: zapala świece na ołtarzu, na predelli ustawia relikwiarze i kwiaty, wymienia antepedium na białe. Na ołtarzu, ustawia odpowiednio kanony ołtarzowe, po stronie lekcji stawia zaś Mszał otwarty na Formularzu Mszy Wigilii Wielkanocnej, położony na pulpicie okrytym na białe. Następnie zdejmuje poduszki ze stopni ołtarza. Ornaty i kapę barwy fioletowej, złożone na sedilli, odnosi do zakrystii.

Msza Święta

52. W zakrystii rozpoczynają się przygotowania do Mszy Świętej. Celebrans i lewicy nakładają ozdobne alby i białe szaty mszalne. Jeśli jest taki zwyczaj, to ministranci także zmieniają

³²⁸ *Cantantur Litanie in medio Chori a duobus Cantoribus, utroque Choro idem simul respondente* (por. Missale Romanum 1952, op. cit., Sabbato Sancto).

komże na bardziej ozdobne. Turyferariusz rozpala węgielki w trybularzu.

53. Kantorzy rozpoczynają śpiew *Kyrie*, który, według zwyczaju, można powtarzać. Z zakrystii wychodzi procesja do ołtarza, przyjmująca taki układ, jak na Mszy Świętej. Prowadzi ją turyferariusz z niedymiącą kadzielnicą. Akolici idą bez świec. Usługujący, doszedłszy do stopni ołtarzowych, oddają odpowiednie rewerencje wobec ołtarza, po czym składają wobec siebie ukłony w parach, w których idą. Kapłan i lewici, uczyniwszy potrzebne rewerencje wobec chóru, podchodzą do stopni ołtarza. Ceremoniarz odbiera ich birety i umieszcza na sedilli. Na znak ceremoniarza celebrans czyni głęboki skłon, zaś lewici przyklękają *in plano*.

54. Odmawia się w całości modlitwy u stopni ołtarza. Następuje okadzenie, jak zazwyczaj na Mszy Świętej. Nie odmawia się introitu. Gdy celebrans zostanie okadzony, przechodzi na środek suppedaneum i odmawia *Kyrie*. Lewici ustawiają się w kolumnie na środku, na swoich stopniach. Następuje *Gloria*. Jeśli jest taki zwyczaj, zapala się światło elektryczne. Po intonacji, zależnie od zwyczaju, organista może wykonać uroczyste preludium. W czasie hymnu ministranci uderzają w dzwonki. Od tego momentu można grać na organach i używać dzwonek. W czasie śpiewu wyznaczeni usługujący odsłaniają obrazy.

55. Po epistole subdiakon otrzymuje błogosławieństwo od celebransa, jak zwykle. Kapłan i lewici ustawiają się po stronie epistoły, jak na introit (diakon ustawia się na swoim stopniu, po prawej stronie za celebransem, subdiakon na swoim stopniu, po prawej stronie za diakonem). Celebrans trzykrotnie śpiewa uroczyste *Alleluia* na melodię podaną w mszale. Każde następne *Alleluia* śpiewa wyżej, niż poprzednie. Za każdym razem celebransowi wtóruje schola, która powtarza za nim *Alleluia*. Następnie kantorzy śpiewają werset *Confitemini Domino*. Po odczytaniu tego wersetu przez celebransa, odczytuje on ewangelię. (patrz str.) Potem przy ołtarzu rozpoczynają się przygotowania do uroczystej proklamacji ewangelii: diakon kładzie ewangeliarz na środku ołtarza, zasypuje się kadzidło, następnie diakon, trzyma-

jąc ewangeliarz, otrzymuje błogosławieństwo od celebransa i całuje jego dłoń – jak zwykle. Przed ołtarzem ustawiają się usługujący, którzy będą asystować diakonowi przy śpiewie ewangelii. Akolici stoją bez świec, ze złożonymi rękami. Po przyklęnięciu udają się na miejsce, gdzie diakon odśpiewa ewangelię. Po proklamacji można wygłosić kazanie.

56. Nie odmawia się *Credo*. Subdiakon przynosi do ołtarza bursę z korporalem wraz z kielichem, na początku offertorium. W czasie Lavabo odmawia się pełny psalm, z werselem *Gloria Patri*.

57. Pomija się obrzędy pocałunku pokoju. Nie odmawia się także *Agnus Dei*.

58. Na obrzędy Komunii należy podać obecnym kapłanom i diakonom białe stuły, które nakładają oni w sposób sobie właściwy. Odbywa się Komunia, której udziela z darów konsekrowanych na obecnej Mszy Świętej. Akolici rozciągają nad suppedaneum biały obrus komunijny, nad którym Komunię przyjmuje chór. Wierni przyjmują Komunię przy balaskach, według zwyczajnego porządku. Jeżeli Komunii wiernym będzie udzielał dodatkowy kapłan, jeden z ministrantów powinien asystować mu z pateną³²⁹.

59. Po Komunii cyboria z Najświętszym Sakramentem, okryte białymi sukienkami, umieszcza się w tabernakulum głównego ołtarza, przy którym zapala się wieczną lampkę.

Nieszpory

60. Turyferariusz wychodzi do zakrystii po przyjęciu Komunii i rozpala węgle w trybularzu. Po obrzędach Komunii i puryfikacji naczyń liturgicznych, celebrans przechodzi na stronę epistoły. Lewicy ustawiają się jak na introit. Nie odmawia pokomunii, ale odczytuje antyfonę *Alleluia* wraz z Psalmem 116 i werselem *Gloria Patri*. Powtarza antyfonę *Alleluia*. W tym czasie schola śpiewa antyfonę wraz z psalmem 116. Po śpiewie wersełu *Gloria*

³²⁹ Do pełnienia tej funkcji można wyznaczyć dodatkowego ministranta, lub, gdy jest nieobecny, turyferariuszariusza.

Patri turyferariusz wychodzi z zakrystii z trybularzem. Celebrans intonuje antyfonę *Vespere autem sabbati*, której śpiew kontynuuje schola. Następnie odczytuje drugą część antyfony od Mszału. Kantorzy rozpoczynają śpiew *Magnificat*, wówczas wszyscy wykonują znak krzyża. Celebrans przechodzi na środek ołtarza, gdzie nakłada kadzidło do trybularza. Następuje okadzenie ołtarza, przy którym asystują lewicy. W czasie okadzenia kapłan na przemian z diakonem i subdiakonem odmawiają *Magnificat*³³⁰. Po okadzeniu ołtarza diakon okadza celebransa, który następnie powraca do Mszału i odmawia powtórnie antyfonę. Diakon okadza chór i subdiakona, a następnie przekazuje kadzielnicę turyferariuszowi, który go okadza, i udaje się okadzić akolitów oraz lud. Jeśli okadzenie ludu nie zakończyło się do śpiewu wersetu *Sicut locutus est*, schola przerywa śpiew po tymże wersecie. Organista może wówczas wykonać odpowiednie interludium. W tym czasie okadzeni członkowie chóru mogą zasiaść w stallach, celebrans z lewitami pozostaje jednak przy ołtarzu. Gdy skończy się okadzanie ludu, ceremoniarz daje wszystkim znak do powstania. Śpiewa się werset *Gloria Patri*, w czasie którego wszyscy czynią skłon w stronę krzyża ołtarzowego. Po kantyku powtarza się antyfonę.

61. Celebrans i lewicy przechodzą na środek ołtarza. Śpiewa się wezwanie *Dominus vobiscum*. Diakon śpiewa *Ite, Missa est*, dołączając do niego podwójne *Alleluia*. Kapłan odmawia modlitwę *Placeat tibi, sancta Trinitas* i błogosławi zebranych wiernych, po czym odczytuje ostatnią ewangelię. W tym czasie, zależnie od zwyczaju, można odśpiewać antyfonę *Regina Caeli* lub inną pieśń.

³³⁰ Jeśli odmówienie kantyku w czasie okadzenia nie jest możliwe z powodu głośnego śpiewu lub braku znajomości łacińskiego tekstu, celebrans odmawia *Magnificat* od mszału, po odczytaniu antyfony, zaś dopiero potem zasypuje kadzidło i dokonuje okadzenia.

VIII.II.8. Ryt uproszczony

Jeżeli nie ma diakona i subdiakona, zachodzą następujące uproszczenia:

1. Pomimo braku diakona, należy przygotować przed kościołem białą dalmatykę, stulę i manipularz. Po błogosławieństwie ognia i ziaren kadzidła celebrans zdejmuje kapę i stulę barwy fioletowej i nakłada szaty diakońskie barwy białej. Biret oraz fioletowe szaty, które kapłan złożył, odnosi się na sedillę ołtarza głównego. Celebrans wykonuje wszystkie czynności przewidziane dla diakona.
2. Krzyż podczas procesji oraz śpiewu *Praeconium* niesie krucyferyariusz, który we wszelkich ustawieniach, gdzie używa się krzyża, ustawia się w takich samych miejscach, jak subdiakon na celebracji uroczystej.
3. Po przybyciu do ołtarza celebrans podaje trianguł akolicie i odbiera od ceremoniarza księgę z tekstem *Praeconium*. Następnie przyklęka przed stopniami ołtarza i wstępuje po nich, by uklęknąć na krawędzi *suppedaneum*, przed środkiem ołtarza. Tam, trzymając księgę, odmawia modlitwę: *Iube Domine, benedicere. Dominus sit in corde meo [...] suum paschale Praeconium*. Następnie zstępuje po stopniach ołtarzowych *in plano*, razem z usługującymi przyklęka i udaje się do pulpitu przy świeczniku z paschałem, gdzie rozpoczyna się śpiew *Praeconium*. Dalej postępuje tak jak diakon podczas Liturgii solennej.
4. Po śpiewie *Praeconium* przyklęka, wraz z usługującymi, *in plano*, po czym udaje się do sedilli, gdzie składa szaty diakońskie i nakłada fioletowy manipularz, stulę i ornat.
5. Obrzędy śpiewu prorocत्व odbywają się podobnie, jak podczas Mszy solennej. Przy oracjach celebrans śpiewa wezwanie *Oremus*, następnie *Flectamus genua*. Ceremoniarz lub któryś z akolitów śpiewa *Levate*³³¹. Jeżeli nie ma lektorów, którzy mogliby

³³¹ Por. *Memoriale Rituum*, op. cit., Sabbato Sancto, §3, ad. 3.

zaśpiewać proroctwa od pulpitu, sam celebrans czyni to, stojąc przy mszale³³².

6. Procesja do chrzcielnicy oraz poświęcenie wody odbywa się bez zmian. Ceremoniarz bezpośrednio usługuje celebransowi, podając mu potrzebne przedmioty (przy zachowaniu określonych oskulacji). Wraz z subceremoniarzem asystują celebransowi, podtrzymując brzegi kapy. Z księgą posługuje wyznaczony do tego ministrant³³³.

7. Po wezwaniu *Peccatores* w Litanii, jeśli nie ma drugiego duchownego, celebrans, przed nałożeniem ornatu, umieszcza na środku ołtarza korporał i kielich mszalny, wraz z puryfikate-rzem, pateną z hostią, palką i białym welonem kielichowym. Jeżeli jest obecny inny duchowny, umieszcza on kielich na ołtarzu w czasie Mszy Świętej.

8. Mszę Świętą odprawia się w formie śpiewanej, z użyciem kadzidła³³⁴.

9. Celebrans odmawia *Magnificat* sam, lub na przemian z ceremoniarzem. Ceremoniarz dokonuje okadzenia celebransa, natomiast następnie oddaje kadzielnicę turyferariuszowi, który go okadza oraz dokonuje okadzeń chóru, pozostałych usługujących i ludu.

³³² Może wówczas odczytać głośno proroctwa, zamiast śpiewu. Należy jednak zaznaczyć, że bardziej pożądaną sytuacją jest śpiew proroctw, nawet, gdyby czynił to celebrans, stojąc przy mszale.

³³³ Jeżeli nie ma odpowiedniej liczby usługujących, można przy chrzcielnicy ustawić osobny pulpit, na którym położy się księgę, z której celebrans zaśpiewa przepisane modlitwy.

³³⁴ Por. A. Fortescue, op. cit., str. 343.

Rozdział IX

NIEDZIELA WIELKANOCNA

A pierwszego dnia po szabacie, wczesnym rankiem, gdy jeszcze było ciemno, Maria Magdalena udała się do grobu i zobaczyła kamień odsunięty od grobu. Pobiegła więc i przybyła do Szymona Piotra i do drugiego ucznia, którego Jezus kochał, i rzekła do nich: «Zabrano Pana z grobu i nie wiemy, gdzie Go położono». Wszedł więc Piotr i ów drugi uczeń i szli do grobu. Biegli oni obydwoj razem, lecz ów drugi uczeń wyprzedził Piotra i przybył pierwszy do grobu. a kiedy się nachylił, zobaczył leżące płótna, jednakże nie wszedł do środka. Nadszedł potem także Szymon Piotr, idący za nim. Wszedł on do wnętrza grobu i ujrzał leżące płótna oraz chustę, która była na Jego głowie, leżącą nie razem z płótnami, ale oddzielnie zwiniętą na jednym miejscu. Wtedy wszedł do wnętrza także i ów drugi uczeń, który przybył pierwszy do grobu. Ujrzał i uwierzył. (J 20, 1-8)

I

Rezurekcja

Niepamiętny zwyczaj polskiej prowincji kościelnej przewiduje uroczysty obrzęd Rezurekcji, którego centrum stanowi procesja teoforyczna zwiastująca światu Zmartwychwstanie Chrystusa Pana. W dawnych czasach najczęściej sprawowano ją rano w Niedzielę Zmartwychwstania, po czym następowała Msza Święta, zdarzało się także odprawianie procesji w nocy z soboty na niedzielę, na co także zezwalają przepisy liturgiczne.

IX.I.1. Uwagi wstępne

- A. Na obrzędy Rezurekcji składają się następujące elementy: otwarcie Grobu, procesja, obrzęd podwyższenia krzyża oraz Jutrznia.
- B. Rezurekcję celebrować można zarówno bezpośrednio po Wigilii Wielkanocnej, o północy, jak i o wschodzie słońca, przed pierwszą Mszą w kościele.
- C. Jeśli po Wigilii Wielkanocnej trwało czuwanie w kaplicy Grobu Pańskiego przy Najświętszym Sakramencie, wówczas może On pozostać wystawiony do Rezurekcji. Jeśli natomiast po Wigilii Wielkanocnej nie wystawiano ponownie *Sanctissimum*, czyni się to dopiero po wstępnych modlitwach otwarcia Grobu, jak zaznaczono dalej.
- D. W procesji, co do zasady, nie niesie się paschału³³⁵, chyba że gdzieś istnieje taki zwyczaj³³⁶.

IX.I.2. Przygotowanie śpiewu

1.	Otwarcie Grobu	<u>Antyfona: <i>Gloria Tibi, Trinitas</i>;</u> <u>psalmy: 116, 3.</u>
2.	Procesja	Antyfona: <i>Cum Rex gloriae;</i> <i>Wesoły nam dzień dziś nastał;</i> <i>Chrystus zmartwychwstał jest;</i> <u>werset: <i>Surrexit Dominus de sepulcro.</i></u>
3.	Jutrznia	Antyfony, psalmy i responsoria Matutinum (oraz lekcje); <i>Te Deum</i> ; Antyfony i psalmy Laudesów.
4.	Zakończenie	Antyfona: <i>Regina caeli.</i>

³³⁵ Por. *Caeremoniale Monasticum*, op. cit., P. V, Cap. X, 8;
G. Grochowski, op. cit., s. 202, przyp. 2.

³³⁶ Opisuje go m.in. ks. Władysław Jougan (Por. W. A. Jougan, op. cit., s. 132-133).

IX.I.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

W kaplicy Grobu Pańskiego:

- 1) zapalone świece (przynajmniej 6);
- 2) krzyż procesyjny z zawieszoną na ramionach czerwoną stulą³³⁷;
- 3) figurę Zmartwychwstałego;
- 4) kociołek z wodą święconą i kropidło;
- 5) księgę z tekstami otwarcia Grobu;
- 6) dzwonki;
- 7) baldachim lub umbraculum³³⁸;
- 8) pochodnie dla ceroferariuszy.

W kościele:

- 1) ołtarz główny: nakryty trzema obrusami, z białym antependium, przystrojony kwiatami; na predelli przynajmniej 12 świeczników z białymi świecami; na mensie lub nad tabernakulum – tron na monstrancję okryty korporalem; nie ustawia się krzyża ołtarzowego ani relikwiarzy; tabernakulum należy okryć białym konopeum;
- 2) jeśli tron umieszczono nad tabernakulum, należy rozłożyć dodatkowy korporał pośrodku mensy ołtarzowej;

³³⁷ [1] *Tum promit Crucem processionalem cum pendente stola rubri coloris, et Imaginem Resurrectionis; quas tradit ministris in Processione deferendas* (por. *Rituale Romanum* 1927, op. cit., s. 485).

[2] Por. *Caeremoniale Monasticum*, op. cit., P. V, Cap. X, 3;

Manuale Caereomniarum Romanorum, op. cit., T.2, P.2, Art. XI, §II; P. Rzymiski, *Wykład Obrzędów Kościelnych historyczny i duchowny*, Warszawa 1828, s. 315;

G. Grochowski, op. cit. s. 198;

W. A. Jougan, op. cit. s. 132;

Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit. s. 516.

³³⁸ Jeżeli niemożliwe jest umieszczenie baldachimu lub umbraculum w kaplicy Grobu lub w jej pobliżu, usługujący mogą przynieść je z zakrystii w procesji wejścia.

- 3) na predelli po stronie lekcji przygotować należy odpowiednio dużo miejsca, aby ustawić tam figurę Zmartwychwstałego;
- 4) przed stopniami ołtarza można ustawić kandelabry ze świecami (jak zazwyczaj przy wystawieniu Najświętszego Sakramentu);
- 5) *in plano*, po stronie ewangelii: świecznik z paschałem;
- 6) *in plano*, po stronie epistoły: podstawa do krzyża procesyjnego;
- 7) kredencja przykryta białym obrusem, po stronie epistoły, *in plano*, a na niej (lub przy niej) potrzebne paramenta:
 - a. księga z tekstem Matutinum i Laudesów.

Jeżeli po Rezurekcji będzie sprawowana Msza Święta:

- 8) na kredencji:
 - a. mszał na pulpicie okrytym białym materiałem;
 - b. kanony ołtarzowe;
 - c. relikwiarze do ustawienia na predelli;
 - d. epistolarz i ewangeliarz;
 - e. kielich mszalny z puryfikaterzem, pateną, jedną hostią, palką, bursą białą z korporalem, okryty białym welonem naramiennym;
 - f. puszkę lub puszki z komunikantami przygotowanymi do konsekracji, gdyby w tabernakulum nie było odpowiedniej ilości Najświętszego Sakramentu do Komunii wiernych oraz obok sukienki do przygotowanych cyborii;
 - g. ampulki z wodą i winem na tacce;
 - h. ręczniczek oraz naczynie do lavabo, ewentualnie dodatkowy dzbanuszek z wodą;
 - i. dodatkowe pateny do Komunii (jeżeli będą jej udzielali inni kapłani);
- 9) sedillę (*in plano*, po stronie epistoły), a na niej ornat i manipularz barwy białej dla celebransa oraz manipularze barwy białej dla lewitów.

W zakrystii:

- 1) szaty dla celebransa i lewitów:
 - a. **dla celebransa:** humerał, alba, cingulum, stuła, kapa barwy białej, biret;
 - b. **dla diakona:** humerał, alba, cingulum, stuła, dalmatyka barwy białej, biret;
 - c. **dla subdiakona:** humerał, alba, cingulum, tunicella barwy białej, biret;
- 2) szaty dla subdiakona – krucyferariusza: humerał, alba, cingulum, tunicella barwy białej;
- 3) szaty dla pozostałych kapłanów: komże lub alby (oraz humerały i cingula), stuły i kapy barwy białej³³⁹;
- 4) dla pozostałych diakonów: humerały, alby, cingula, stuły i dalmatyki barwy białej;
- 5) komże i sutanny dla usługujących;
- 6) odpowiednie stroje dla chóru;
- 7) akolitki: lichtarze z białymi świecami;
- 8) trybularz z rozpalonymi węglami i łódkę z kadzidłem oraz dodatkowe węgle do dołożenia, jeśli po Rezurekcji następuje Msza.

IX.I.4. Asysta

Uroczysta celebrowanie zakłada uczestnictwo następujących usługujących:

- diakona i subdiakona;
- subdiakona-krucyferariusza;
- ceremoniarza i subceremoniarza;
- dwóch turyferariuszy;
- dwóch akolitów;
- sześciu ceteroferariuszy;

³³⁹ [...] *Prelatis cum aliis Presbyteris induti albis solemnioribus, vel superpelliceis, stolis, et phivialibus seu cappis* (por. *Altera Pars Ritualis de caeremonis Ecclesiasticis*, Kraków, op. cit., s.171).

- ministranta wyznaczonego do niesienia figury Zmartwychwstałego;
- czterech ministrantów wyznaczonych do niesienia baldachimu lub jednego do umbraculum;
- dwóch kantorów, którzy poprowadzą śpiew Matutinum oraz Laudesów;
- dwóch lektorów, którzy zaśpiewają lekcje w czasie Matutinum³⁴⁰;
- zakrystiana.

IX.I.5. Opis obrzędów

Otwarcie Grobu

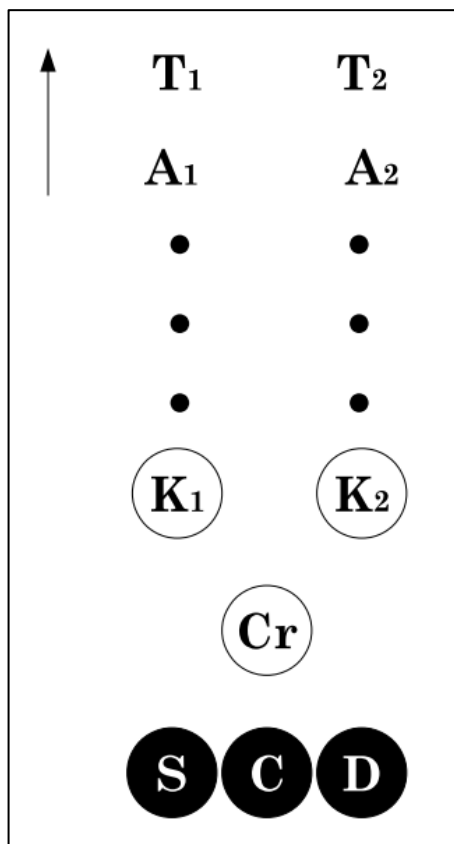
1. Subdiakon-krucyferariusz, nałożywszy swoje szaty, przed procesją udaje się do kaplicy Grobu Pańskiego, gdzie oczekuje na rozpoczęcie obrzędów.
2. Do kaplicy Grobu Pańskiego procesja udaje się w ciszy, w układzie ilustrowanym przez schemat (zob. Schemat 22: Niedziela Wielkanocna - procesja rezurekcyjna: procesja do Grobu Pańskiego). Po dotarciu do kaplicy wszyscy idący w procesji przyklękają (jeżeli idą w parach, dodatkowo skłaniają się w swoim kierunku) i rozchodzą się na dwie strony, po czym od razu klękają. Celebrans i lewicy, po oddaniu biretów ceremoniarzowi i przyklęknięciu *in plano* na jego znak, klękają na najniższym stopniu³⁴¹.
3. Celebrans intonuje antyfonę *Gloria Tibi Trinitas*, której śpiew kontynuuje schola. Następnie chór na przemian śpiewa psalmy 116 oraz 3³⁴². Śpiewany jest dialog, następnie kapłan śpiewa orację *Domine Iesu Christe, Rex gloriae*. Otrzymawszy od diakona kropidło, stojąc, kropi Grób Pański wodą święconą (nie

³⁴⁰ Zob. przyp. 92.

³⁴¹ Jeżeli w Grobie Pańskim wystawiony już jest Najświętszy Sakrament, wszyscy idący w procesji przyklękają na obydwa kolana i skłaniają głowę.

³⁴² Lub tylko psalm 116 (por. *Appendix ad rituale...*, op. cit., s. 79).

kropi Najświętszego Sakramentu). Gdy do stopni podejdzie turyferariusz, celebrans i lewici wstają. Następuje zasypanie. Celebrans, stojąc, okadza trzema rzutami Grób Pański. Przekazuje kadzidło diakonowi (które ten oddaje turyferariuszowi), celebrans, wspierany przez lewitów, wyjmuje z Grobu figurę Zmartwychwstałego, którą przekazuje ministrantowi, oraz krzyż procesyjny z czerwoną stułą, który oddaje subdiakonowi-krucyferariuszowi. Ministrant z figurą oraz subdiakon-krucyferariusz udają się bliżej wyjścia z kaplicy.

Turyferariusze niosą niedymiące kadzielnice, jeden z nich (T₁) trzyma także łódkę z kadzidłem;
akolici niosą zapalone świece (akolitki);
diakon i subdiakon podtrzymają poły kapy celebransa.

*Schemat 22: Niedziela Wielkanocna
 - procesja rezurekcyjna:
 procesja do Grobu Pańskiego*

Procesja rezurekcyjna

4. Celebrans i subdiakon klękają na najniższym stopniu. Diakon wstępuje na suppedaneum. Jeżeli Najświętszy Sakrament nie był chowany i monstrancja spowita jest przeźroczystym welonem, diakon odsłania go. Jeżeli nie, w ciszy wystawia *Sanctissimum*, po czym schodzi *in plano* i klęka obok kapłana. Celebrans i lewicy przez chwilę adorują Najświętszy Sakrament w milczeniu.

5. Kapłan i lewicy powstają. Do diakona podchodzi drugi turyferariusz. Następuje zasypanie, nie błogosławi się kadzidła. Celebrans, diakon i subdiakon klękają. Diakon, pomijając oskulacje, podaje celebransowi trybularz. Wykonawszy głęboki skłon, kapłan okadza Najświętszy Sakrament trzema rzutami kadzielnicy, potem skłania się głęboko, po czym oddaje trybularz diakonowi (ten zaś turyferariuszowi).

6. Jeżeli monstrancja została wystawiona na tronie nad tabernakulum, diakon powstaje, wstępuje na suppedaneum, i przyklękawszy, zdejmuje monstrancję z tronu i stawia ją na korporale rozłożonym pośrodku mensy. Po ponownym przyklęgnięciu schodzi *in plano* i klęka obok celebransa.

7. Ceremoniarz przygotowuje welon naramienny i podaje go diakonowi, który nakłada go na ramiona celebransa. Następnie, wraz z subdiakonem pomagają kapłanowi zapiąć welon na klatce piersiowej.

8. Celebrans powstaje i wstępuje na suppedaneum. Następnie chwytając monstrancję przez welon naramienny i odwraca się w kierunku ludu. Unosząc ją, intonuje śpiew *Cum Rex Gloriarum*³⁴³, który kontynuuje schola. Ministranci zaczynają dzwonić dzwoneczkami. Procesja wychodzi z kaplicy Grobu Pańskiego w porządku ilustrowanym przez schemat (zob. Schemat 23). W czasie procesji turyferariusze okadzają Najświętszy Sakrament, zaś

³⁴³ Responsorium to można pominąć. Wówczas celebrans intonuje wybrany śpiew polski – *Wesoły nam dzień dziś nastał* lub *Chrystus zmartwychwstał jest* (por. *Appendix ad rituale...*, op. cit., s. 80; *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s. 485-487).

wyznaczeni ministranci dzwonią (mogą to czynić miarowo, na przemian lub zgodnie z miejscowym zwyczajem). Uderza się w dzwony. Procesja okrąży kościół raz lub trzykrotnie, według miejscowego zwyczaju. Duchowni idący w procesji mają odkryte głowy i niosą zapalone świece. Schola cantorum wykonuje przygotowane śpiewy.

9. Gdy procesja wyjdzie z kościoła, zakrystian gasi świece w kaplicy Grobu Pańskiego. Przy ołtarzu głównym należy zapalić 12 świec. Następnie przenosi z kaplicy Grobu Pańskiego birety celebransa i asysty na *sedille* przy ołtarzu głównym.

10. Procesja wchodzi nawą główną do prezbiterium. Wszyscy idący w procesji przyklękają *in plano* przed ołtarzem (z uwagi na krzyż stojący na ołtarzu) – z wyjątkiem krucyferariusza – i po odejściu na swoje miejsca natychmiast klękają. Akolici po przyklęknięciu odstawiają świece na kredencję. Subdiakon – krucyferariusz odchodzi nieco na stronę epistoły. Ceroferariusze rozchodzą się na dwie strony i klękają (jak w czasie Kanonu). Pierwszy turyferariusz (T₁) przechodzi na stronę epistoły, drugi (T₂) odnosi trybularz do zakrystii.

11. Po dojściu do stopni ołtarza, celebrans przekazuje monstrancję diakonowi i natychmiast przyklęka. Diakon, wszedłszy na *suppedaneum*, stawia *Sanctissimum* na środku ołtarza. Następnie schodzi *in plano* i klęka z celebransem i subdiakonem na najniższym stopniu. Ceremoniarz odbiera welon naramienny od kapłana i kładzie go na kredencji. Celebrans i lewici przez chwilę adorują Najświętszy Sakrament.

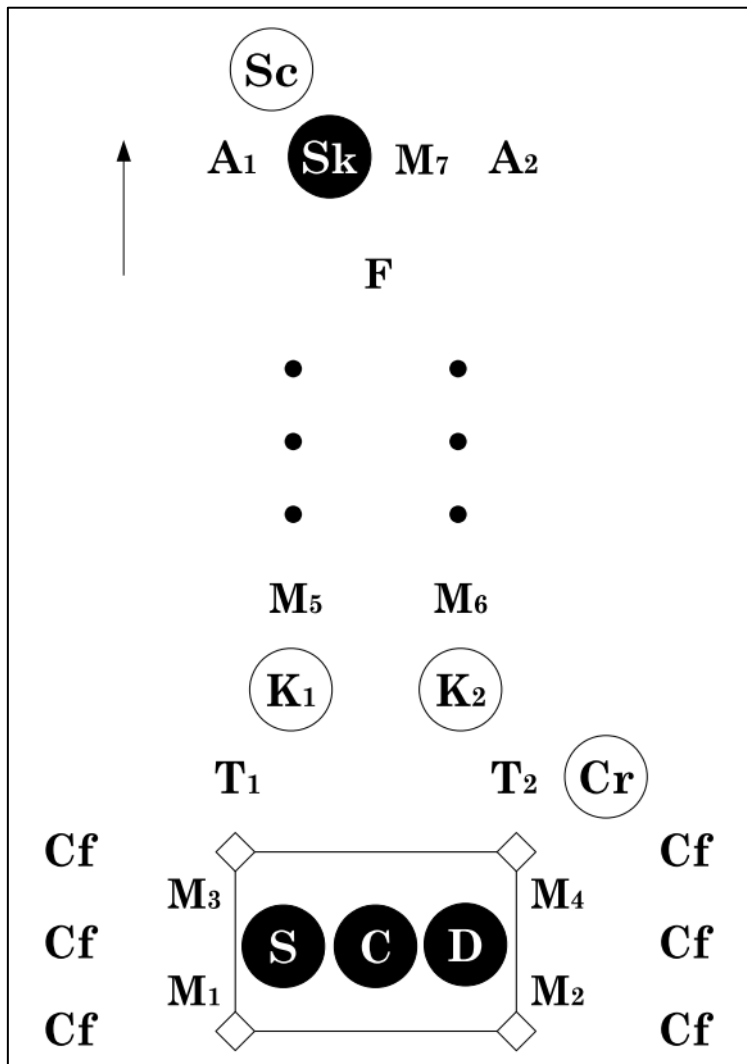
12. Kapłan i lewici powstają. Do diakona przystępuje turyferariusz (T₁) i następuje zasypanie. Celebrans i lewici klękają na najniższym stopniu ołtarza. Kapłan otrzymuje od diakona trybularz i, uczyniwszy głęboki skłon, okadza Najświętszy Sakrament trzema rzutami kadzielnicy. Diakon odbiera kadzielnicę od celebransa i oddaje ją turyferariuszowi

13. Najpóźniej w tym momencie należy zakończyć śpiew. Ceremoniarz odbiera krzyż od subdiakona-krucyferariusza i podaje go diakonowi, ten zaś celebransowi. Kapłan, klęcząc przed ołtarzem, obróciwszy krzyż pasyjka w stronę wiernych, unosi go,

śpiewając *Surrexit Dominus de sepulcro*, schola i lud odpowiadają *qui pro nobis pependit in ligno*. Obrzęd powtarza się jeszcze dwukrotnie. Za każdym razem kapłan podnosi krzyż coraz wyżej, śpiewa zaś wyżej i głośniej. Następnie krzyż procesyjny oddaje się subdiakonowi-krucyferariuszowi, który umieszcza go w odpowiednim miejscu po stronie epistoły.

14. Diakon wstępuje na suppedaneum i, przyklękawszy, ustawia monstrancję na przygotowanym tronie. W tym czasie przy ołtarzu, po stronie epistoły, ustawia się figurę Chrystusa Zmartwychwstałego³⁴⁴.

³⁴⁴ Mogą to uczynić ministrant albo dodatkowy kapłan w kapie, jeśli jest obecny.

Schemat 23: Niedziela Wielkanocna – procesja rezurekcyjna:
 porządek procesji

- **Subdiakon-krucyferariusz** niesie krzyż procesyjny z czerwoną stulą;
- **ministrant (M7)** niesie figurę Chrystusa Zmartwychwstałego;
- **akolici** niosą zapalone świece (akolitki);
- **świeckie bractwa i wspólnoty (F)** idą w procesji z feretronami i chorągwiami (jeżeli jest taki zwyczaj);
- **duchowieństwo** niesie zapalone świece;
- **ministranci (M5, M6)** uderzają w dzwonki;
- **turyferariusze** okadzają Najświętszy Sakrament;
- **ministranci (M1-M4)** niosą baldachim nad Najświętszym Sakramentem;
- **ceroferariusze** niosą zapalone pochodnie.

Jutrznia

15. Rozpoczyna się Matutinum³⁴⁵ przed Najświętszym Sakramentem. Celebrans, klęcząc na najniższym stopniu ołtarza, odmawia modlitwy wstępne: *Pater noster*, *Ave Maria* i Skład Apostolski. Następnie, wraz z diakonem i subdiakonem powstaje, przyklęka i udaje się do sedilli³⁴⁶. Chór także powstaje i przez całe Matutinum pozostaje na swoich miejscach w pozycji stojącej. Celebrans śpiewa dialog otwierający modlitwę z księgi trzymanej przez lewitów, następnie intonuje antyfonę *Invitorium*, później zaś antyfonę pierwszego psalmu. Matutinum odprawia się zgodnie z przepisami zawartymi w brewiarzu.

16. Matutinum śpiewa się tak, jak zazwyczaj. Antyfony poszczególnych psalmów mogą intonować wyznaczeni duchowni zasiadający w chórze. Można stosować praktykę preintonacji. Psalm śpiewa się według przyjętego zazwyczaj porządku.

17. Na końcu ostatniego psalmu wyznaczony ministrant ustawia na środku chóru³⁴⁷ pulpit okryty białym materiałem, na nim zaś księgę z tekstem lekcji (np. brewiarz).

18. Przed lekcją lektor wyznaczony do jej śpiewu podchodzi do pulpitu, zachowując potrzebne rewerencje. Przed rozpoczęciem lekcji lektor zwraca się nieco w stronę celebransa i śpiewa *Iube domne, benedicere*. Kapłan zwraca się w stronę lektora i śpiewa przepisane słowa błogosławieństwa.

19. Zwyczajowo śpiew ostatniej lekcji pozostawia się celebransowi. W tym celu można ustawić przed nim pulpit okryty białym materiałem i położyć na nim tekst lekcji³⁴⁸. Wówczas podchodzą do niego dwaj akolici z zapalonymi świecami.

³⁴⁵ Matutinum można opuścić i przejść od razu do śpiewu *Te Deum*.

³⁴⁶ W mniejszych kościołach może pozostać w pozycji stojącej przed stopniami ołtarza.

³⁴⁷ Nadrzędną zasadą jest jednak takie ustawienie pulpitu, aby nie przysłaniał wiernym Najświętszego Sakramentu. Gdyby taka sytuacja miała miejsce przy środkowym ustawieniu, pulpit można ustawić np. nieco po stronie epistoły.

³⁴⁸ Jeżeli kapłan przewodniczy Matutinum sprzed stopni ołtarza, śpiewa lekcję z księgi trzymanej przez lewitów.

20. Po śpiewie ostatniej lekcji kapłan podchodzi, wraz z lewitami, do stopni ołtarza i, przyklękawszy, intonuje *Te Deum*. Błogosławieństwo Najświętszym Sakramentem i obrzędy mu towarzyszące mogą przyjąć dwa warianty:

Wariant 1: Jeżeli odmawiano Matutinum, po zakończeniu śpiewu *Te Deum* kapłan odmawia orację *Deus, qui hodierna die*³⁴⁹. Następnie schola rozpoczyna hymn *Tantum ergo Sacramentum*. W czasie śpiewu turyferariusz przystępuje do diakona. Następuje zasypanie i okadzenie Najświętszego Sakramentu, jak zazwyczaj. Kapłan śpiewa orację *Deus, qui nobis Sacramento...*, po której otrzymuje od diakona welon naramienny. Wstępuje na suppedaneum i udziela błogosławieństwa, w czasie którego turyferariusz okadza *Sanctissimum* trzema podwójnymi rzutami kadzielnicy. Kapłan, pozostawiwszy monstrancję na mensie, przyklęka i schodzi *in plano*. Diakon wstępuje na suppedaneum i, przyklękawszy, umieszcza hostię z monstrancji w kustodii, którą chowa w tabernakulum. Ceremoniarz³⁵⁰ lub diakon odnosi monstrancję na kredencję.³⁵¹

Wariant 2. Podczas wersetu *Te ergo quesumus* wszyscy klękają. W czasie śpiewu turyferariusz przystępuje do diakona. Następuje zasypanie i okadzenie Najświętszego Sakramentu, jak zazwyczaj. Celebrans otrzymuje od diakona welon naramienny. Następnie wstępuje na suppedaneum i, chwyciwszy monstrancję przez welon naramienny, odwraca się w stronę ludu. W odpowiednim momencie schola zawiesza śpiew, a kapłan trzykrotnie śpiewa werset *Salvum fac populum tuum, Domine*, który za każdym razem powtarza schola (oraz wierni). Następnie kapłan udziela błogosławieństwa, w czasie którego turyferariusz okadza *Sanctissimum* trzema podwójnymi rzutami kadzielnicy. W tym czasie schola kontynuuje śpiew: *Et benedic hereditati*

³⁴⁹ Jeżeli po repozycji nie będą odmawiane Laudesy.

³⁵⁰ Jeżeli ma prawo dotykania świętych naczyń.

³⁵¹ Por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s.486, 2; Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., s. 518.

tuae (oraz dalszą część hymnu). Kapłan, pozostawiwszy monstrancję na mensie, przykłęka i schodzi *in plano*. Gdy hymn się zakończy, diakon wstępuje na suppedaneum i, przykłękawszy, umieszcza hostię z monstrancji w kustodii, którą chowa w tabernakulum. W tym czasie schola może śpiewać odpowiednią pieśń ku czci Najświętszego Sakramentu. Ceremoniarz³⁵² lub diakon odnosi monstrancję na kredencję. Jeśli nie odmawia się *Laudesów*, kapłan, po repozycji *Sanctissimum*, śpiewa orację *Deus, qui hodierna die*, kantorzy³⁵³ śpiewają zaś *Benedicamus Domino*, do którego dodają podwójne wezwanie *Alleluia*.³⁵⁴

21. Po repozycji można odśpiewać *Laudes* – wówczas czyni się to podobnie, jak zazwyczaj (porządek tej godziny kanonicznej w Oktawie Zmartwychwstania zakłada pominięcie hymnu i capitulum oraz dodanie responsorium *Haec est dies*).

22. Jeżeli po *Rezurekcji* nie następuje *Msza Święta*, kantorzy intonują antyfonę *Regina Caeli*, kapłan zaś śpiewa werset *Gaude et laetare* oraz orację *Deus, qui per resurrectionem*, po której wszyscy procesyjnie udają się do zakrystii.

Msza święta

23. Jeżeli po *Rezurekcji* następuje *Msza Święta*, kapłan i lewicy zakładają odpowiednie szaty przy *sedilli*: celebrans zdejmuje kapę, zakłada zaś biały manipularz i ornat, lewicy zakładają manipularze. Pozostali duchowni, jeżeli byli odziani w kapy (lub dalmatyki – w przypadku diakonów), udają się do zakrystii, aby przebrać się w stroje chórowe. Zakrystian (z pomocą ministrantów) przygotowuje ołtarz do *Mszy Świętej*: gasi i zabiera dodatkowe świece, które potrzebne były do wystawienia Najświętszego Sakramentu oraz ustawia na *predelli* relikwiarze.

³⁵² Jeżeli może dotykać świętych naczyń.

³⁵³ Względnie dwóch kapłanów w kapach – na wzór asystentów.

³⁵⁴ Por. *Caeremoniale Monasticum*, op. cit., P. V, Cap. X, 6; G.Grochowski, op. cit., s. 200; Sitkowski "Ceremonie Święte" s. 87.

Odpowiednio umieszcza także kanony ołtarzowe oraz stawia mszał na pulpicie po stronie epistoły³⁵⁵.

24. Następuje uroczysta Msza Święta³⁵⁶.

IX.I.6. Ryt uproszczony

Jeżeli nie ma diakona i subdiakona, zachodzą następujące uproszczenia:

- 1.** Celebransowi asystują ceremoniarz oraz subceremoniarz: asystują przy kapie, podają potrzebne paramenta.
- 2.** Krzyż niesie ministrant – krucyferariusz.
- 3.** Kapłan sam dokonuje wszystkich czynności związanych z wystawieniem Najświętszego Sakramentu.

³⁵⁵ Mszał należy otworzyć na *Proprium Missae*

³⁵⁶ Wszystkie wskazania co do celebracji Mszy Świętej w uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego zostały przedstawione przy opisie sumy wielkonocej (Rozdział IX.II.5. pkt. 4).

II

Suma wielkanocna

IX.II.1. Uwagi wstępne

- A. Począwszy od niedzieli Zmartwychwstania Pańskiego aż do Zesłania Ducha Świętego antyfonę *Asperges me* zastępuje śpiew *Vidi aquam*.
- B. Procesję według przedstawionego poniżej schematu można sprawować we wszystkie niedziele Okresu Wielkanocnego przed sumą.³⁵⁷
- C. Msza Święta w sposób analogiczny do nizej opisanego sprawuje się we wszystkie dni Oktawy Zmartwychwstania Pańskiego.

IX.II.2. Przygotowanie śpiewu

1.	Pokropienie	<u>Antyfona: <i>Vidi aquam</i> (z werse- tem psalmu 117 oraz <i>Gloria Patri</i>).</u>
2.	Procesja	<u>Antyfona: <i>Cum Rex gloriae</i>; śpiew <i>Salve festa dies</i> z refrenem <i>Przez Twoje święte zmartwychpo- wstanie</i>; <i>Wesoły nam dzień dziś nastał</i>; responsorium: <i>Sedit Angelus</i>.</u>
3.	Proprium missae	<u>Introit: <i>Resurrexi</i>; graduał: <i>Haec dies</i>; Alleluia: <i>Pascha nostrum</i>; sekwencja: <i>Victimae Paschali</i>; offertorium: <i>Terra tremuit</i>; komunia: <i>Pascha nostrum</i> (można dodać wersety psalmowe).</u>

³⁵⁷ Por. Op.Cit. *Rituale Romanum* 1927, s.487-494

4.	Ordinarium Missae	<i>Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei</i> (zalecamy Mszę i <i>Lux et origo</i> oraz <i>Credo</i> i lub VI).
5.	Offertorium	<i>Ofiarujmy chwałę w wierze.</i>
6.	Komunia	<i>Wstał Pan Chrystus z martwych nie;</i> <i>Nie zna śmierci Pan żywota.</i>
7.	Ostatnia ewangelia	Antyfona <i>Regina caeli</i> (ton uroczysty); <i>Wesel się, Królowo miła; Wesel się, nieba Królowo;</i>

IX.II.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

W kościele:

- 1) ołtarz główny: nakryty trzema obrusami, z białym antepedium, przystrojony kwiatami; na predelli krzyż ołtarzowy oraz 6 świeczników z białymi świecami; można ustawić także relikwiarze; tabernakulum należy okryć białym konopeum;
- 2) na predelli po stronie lekcji: figura Chrystusa Zmartwychwstałego;
- 3) w odpowiednim miejscu po stronie epistoły: krzyż procesyjny z czerwoną stulą;
- 4) *in plano*, po stronie ewangelii: świecznik z paschałem;
- 5) kredencja dużych rozmiarów (lub kilka mniejszych kredencji), przykrytą białym obrusem: po stronie epistoły, *in plano*, a na niej (lub przy niej) potrzebne paramenta:
 - a. księga zawierająca orację po aspersioni oraz wszelkie teksty potrzebne celebransowi na procesję;
 - b. ewangeliarz;
 - c. kielich mszalny, z puryfikaterzem, pateną, jedną hostią, palką, bursą białą z korporalem, okryty białym welonem naramiennym;

- d. puszka lub puszki z komunikantami przygotowanymi do konsekracji (gdyby w tabernakulum nie było odpowiedniej ilości Najświętszego Sakramentu do Komunii wiernych) oraz obok sukienki do przygotowanych cyborii;
 - e. ampułki z wodą i winem na tacce;
 - f. ręczniczek oraz naczynie do lavabo, ewentualnie dodatkowy dzbanuszek z wodą;
 - g. dodatkowe pateny do Komunii (jeżeli będą jej udzielali inni kapłani);
- 6) *sedillę (in plano, po stronie epistoły)*, a na niej ornat i manipularz barwy białej dla celebransa oraz manipularze barwy białej dla lewitów.

W zakrystii:

- 1) szaty dla celebransa i lewitów:
 - a. **dla celebransa:** humerał, alba, cingulum, stuła, kapa barwy białej, biret;
 - b. **dla diakona:** humerał, alba, cingulum, stuła, dalmatyka barwy białej, biret;
 - c. **dla subdiakona:** humerał, alba, cingulum, tunicella barwy białej, biret;
- 2) komże i sutanny dla usługujących;
- 3) odpowiednie stroje dla chóru;
- 4) kociołek z wodą święconą³⁵⁸ oraz kropidło;
- 5) akolitki: lichtarze z białymi świecami;
- 6) trybularz z rozpalonymi węglami i łódkę z kadzidłem oraz dodatkowe węgle do dołożenia.

³⁵⁸ [1] Do pokropienia należy użyć wody poświęconej w czasie obrzędów Wigilii Wielkanocnej.

[2] Pobożnym zwyczajem jest stosowanie zamiast zwykłego kropidła żywych gałązek, np. bukszpanu.

IX.II.4. Asysta

Uroczysta celebracja zakłada uczestnictwo następujących usługujących:

- diakona i subdiakona;
- ceremoniarza i subceremoniarza;
- dwóch turyferariuszy;
- dwóch akolitów;
- sześciu ceroferariuszy;
- ministranta wyznaczonego do niesienia figury Zmartwychwstałego;
- zakrystiana.

IX.II.5. Opis obrzędów

1. Początek celebracji sygnalizuje się dźwiękiem sygnaturki. Kapłan, lewici i pozostali usługujący, odziani w odpowiednie szaty, udają się do ołtarza, przy którym odbędzie się aspersion. Procesja przyjmuje układ taki, jak zazwyczaj w niedzielę na sumie³⁵⁹. Wszyscy idący w procesji oddają odpowiednie rewerencje wobec ołtarza (jeśli idą parami, następnie dodatkowo skłaniają się do siebie), później zaś odchodzą na swoje miejsca. Jeśli w Mszy uczestniczy chór kłerycki, po dojściu lewitów i celebransa do prezbiterium, po zdjęciu biretów należy zachować ukłony chórowe: najpierw chórowi po stronie ewangelii, następnie po stronie epistoły.

2. Celebrans i lewici, oddawszy birety ceremoniarzowi (który odkłada je na kredencję) i złożywszy stosowną rewerencję wobec ołtarza, klękają na najniższym jego stopniu. Ceremoniarz podaje diakonowi kociołek z wodą święconą i kropidło. Celebrans, otrzymawszy od diakona kropidło, z zachowaniem przepisanych oskulacji, kropi ołtarz wodą święconą, intonując antyfonę *Vidi aquam*, po czym sam znaczy się wodą święconą, wykonując znak

³⁵⁹ Zob. Schemat 1.

krzyża kropidłem. Następnie podaje wodę święconą lewitom. Następuje pokropienie chóru i zgromadzonego w nawie ludu. Lewici asystują przy kapie.

3. Po powrocie do ołtarza ceremoniarz odnosi kociołek i aspergillum na kredencję. Kapłan śpiewa wezwania i orację *Concede quaesumus*.

4. Kapłan, stojąc przed stopniami ołtarza, intonuje antyfonę *Cum Rex gloriae*. Do diakona przystępuje turyferariusz. Następuje zasypanie trybularza. Wyznaczony ministrant zdejmuje z predelli figurę Zmartwychwstałego. Subceremoniarz formuje procesję w układzie ilustrowanym przez schemat (schemat nr 23).

5. Procesja wyrusza z prezbiterium na śpiew słów *Advenisti desiderabilis*. Po zakończeniu śpiewu responsorium, kantorzy intonują śpiew *Salve, festa dies*, do którego, jako refren, dodaje się śpiew polski *Przez twoje święte zmartwychpowstanie*³⁶⁰. Jeżeli procesja będzie trwała długo, kantorzy mogą wykonać także dodatkowe pieśni polskie³⁶¹.

6. Gdy procesja wejdzie do kościoła, następuje stacja na środku nawy. Kapłan intonuje *Sedit Angelus*. Gdy schola kontynuuje śpiew, procesja rusza do ołtarza. Po zakończeniu śpiewu celebrans śpiewa werset *Crucifixum in carne*, zaś na słowo *adorate* przyklęka wraz z asystą.

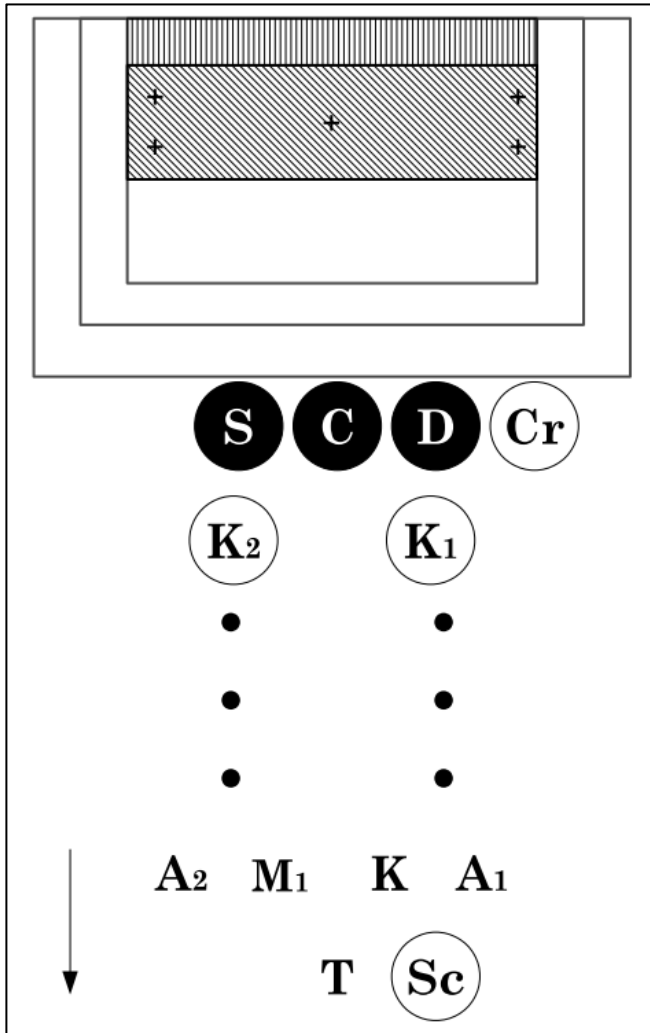
7. Gdy skończy się śpiew, celebrans z asystą udaje się do sedilli, gdzie odziewają się w odpowiednie szaty: kapłan zdejmuje kapę, zakłada zaś biały manipularz i ornat, lewici zakładają manipularze. W tym czasie ministrant ustawia na predelli, po stronie

³⁶⁰ We Wniebowstąpieniu (a także w niedzielę po nim następująca) oraz Zesłanie Ducha Świętego zmienia się słowa *Zmartwychpowstanie* odpowiednio na *Wniebowstąpienie i Ducha Zesłanie*, a także *zmartwychpowstał* odpowiednio na *w niebo wstąpił* oraz *Ducha zesłał* (por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s. 491-492).

³⁶¹ Nowowiejski i Grabowski wspominają, że zwyczajem przyjętym jest na początek każdej zwrotki *Salve, festa dies* procesja zatrzymuje się, a krucyferariusz odwraca się do celebransa (por. A. Nowowiejski, *Ceremoniał...*, op. cit., s. 519; G. Grabowski, op. cit., s. 202).

epistoły, figurę Zmartwychwstałego, subdiakon-krucyferariusz umieszcza krzyż procesyjny w podstawie po stronie epistoły.

4. Następuje uroczysta Msza Święta. Śpiewa się i odmawia *Gloria*. Po wersecie *Pascha nostrum* nie powtarza się *Alleluia*, ale następuje sekwencja *Victimae Paschali laudes*. Akolici w czasie śpiewu ewangelii asystują bez świec. Śpiewa się i odmawia *Credo*. W czasie Kanonu kapłan odmawia własne *Communicantes*. Diakon dodaje podwójne *Alleluia* do *Ite missa est*. W ten sposób odprawia się wszystkie Msze Niedzieli Zmartwychwstania.

Schemat 24: Niedziela Wielkanocna - procesja przed sumą

- **Turyferariusz** niesie dymiącą kadzielnicę;
- **krucyferariusz** niesie krzyż procesyjny z czerwoną stulą;
- **ministrant (M1)** niesie figurę Chrystusa Zmartwychwstałego;
- **akolici** niosą zapalone świece (akolitki);
- **diakon i subdiakon** podtrzymują poły kapy celebransa.

IX.II.6. Ryt uproszczony

Jeżeli nie ma diakona i subdiakona, zachodzą następujące uproszczenia:

1. Celebransowi asystują ceremoniarz oraz subceremoniarz: asystują przy kapie, podają potrzebne paramenta.
2. Mszę Świętą odprawia się w formie śpiewanej, z użyciem kadzidła.

Appendix: WIGILIA ZESŁANIA DUCHA ŚWIĘTEGO

Zesłanie Ducha Świętego to święto bardzo doniosłe i istotne, stanowi bowiem dopełnienie Paschy. Świadczy o tym oktawa, obchodzona przez wieki w randze najważniejszych świąt. Kościół pragnie przygotować się do celebrowania radości dnia Pięćdziesiąticy. Z tego względu sprawuje uroczyste obrzędy Wigilii Zesłania Ducha Świętego. Nie jest to, w sensie ścisłym, przedmiot niniejszego opracowania, jednak należy zaznaczyć, iż celebrowanie ta odwołuje się do matki wszystkich wigilii – obchodu Wigilii Wielkanocnej. Ostatni raz w takiej formie została zamieszczona w *Missale Romanum 1952* (sprzed reform)³⁶² i jest zależna od starszego rytu Wielkiego Tygodnia, dlatego też zamieszczamy jej opis w naszym opracowaniu.

A.1. Uwagi wstępne

- A. Wigilia Zesłania Ducha Świętego czerpie swoje obrzędy z Wigilii Wielkanocnej. Niniejszy opis celebrowania w wielu miejscach odwoływał się będzie do opisu obrzędów, który zamieszczono w rozdziale VIII.II.
- B. Kościół zaleca, aby tego dnia sprawować sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego: chrztu, bierzmowania

³⁶² W 2019 roku umożliwiono w zwyczajnej formie rytu rzymskiego celebrowanie Mszy wigilijnej Zesłania Ducha Świętego z rozbudowaną Liturgią Słowa (por. KKBiDS, Dekret *Poloniae* Prot. 173/18 z dnia 2 kwietnia 2009), jednak wciąż nie stanowi to obrzędów tak rozbudowanych oraz podobnych do celebrowania Wigilii Wielkanocnej.

oraz pierwszej Komunii Świętej (w przypadku dorosłych katechumenów)³⁶³.

- C. Na obrzędy Wigilii Ześlania Ducha Świętego składają się następujące elementy: śpiew prorocत्व, obrzędy chrzcielne, Litania do Wszystkich Świętych oraz uroczysta Msza Święta wigilijna.
- D. Mszę solenną lub śpiewaną powinno się zawsze odprawiać z obrzędami wigilijnymi. Co do zasady, w kościele tego dnia powinno się sprawować tylko jedną Mszę uroczystą z obrzędami Wigilii.
- E. Kapłani, którzy nie celebryją uroczystej lub śpiewanej Mszy z obrzędami wigilijnymi, odprawiają zwyczajną Mszę recytowaną z formularza wigilijnego zgodnie z rubrykami (nie pomijając podanego w formularzu introitu, jak czyni się to podczas Mszy uroczystej).
- F. W świetle rubryk celebracja zaczyna się po odmówieniu Nony w chórze (jeżeli w kościele sprawuje się Oficjum). Zalecamy zatem odprawienie Wigilii w godzinach popołudniowych³⁶⁴.
- G. Wigilii Pięćdziesiątnicy nie poprzedza uroczyste poświęcenie ognia i paschału. Można natomiast, *ad libitum*, pobłogosławić ogień w pochodni lub lampie i przekazać go wiernym, aby mogli zapalić od niego swoje świece. Czyni to wówczas kapłan, nałożywszy komżę i białą stulę, używając Rytuału Rzymskiego (*Benedictio ignis*). Asystuje mu jeden ministrant z kociołkiem napełnionym wodą święconą i kropidłem³⁶⁵.

³⁶³ Zob. rozdział VIII.II.3.

³⁶⁴ Zob. przyp. 97.

³⁶⁵ Por. *Rituale Romanum 1927*, op. cit., s.787.

A.3. Przygotowanie przestrzeni liturgicznej i paramentów

Przygotować należy wszystkie paramenty tak, jak na obrzędy Wigilii Wielkanocnej (z wyjątkiem tych, które potrzebne są do obrzędów poświęcenia nowego ognia i śpiewu *Praeconium* – paleniska przed kościołem, trangułu, świecznika z paschałem, ksiąg do proklamacji Ozędzia Wielkanocnego itd.).

W kościele:

- 1) ołtarz główny: nakryty trzema obrusami, z fioletowym antepedium (pod nim może znajdować się czerwone), bez kwiatów; na predelli 6 świeczników z białymi świecami, krzyż ołtarzowy odsłonięty; tabernakulum okryć należy fioletowym konopeum (pod nim umieścić można czerwone);
- 2) mszał: na ołtarzu, po stronie epistoły, na pulpicie przybranym fioletowym okryciem – zaznaczony w dwóch miejscach: 1. Proroctwa, 2. Prefacja o Zesłaniu Ducha Świętego *in cantu* (ton uroczysty lub uroczystszy);
- 3) na środku chóru, nieco po stronie epistoły: pulpit z księgą zawierającą tekst proroctw;
- 4) kredencję, a na niej lub w jej pobliżu wszystkie potrzebne paramenta – tak, jak na Wigilii Wielkanocnej; kielich mszalny okryć należy czerwonym (a nie białym) welonem naramiennym.

W baptysterium (kaplicy chrzcielnej):

paramenty potrzebne do poświęcenia źródła chrzcielnego i chrztu (jeśli ma być udzielany) – tak jak w czasie Wigilii Wielkanocnej.

W kaplicy bierzmowania:

jeżeli ma być udzielany sakrament bierzmowania, należy przygotować do tego osobny ołtarz w osobnej kaplicy (lub nawet w baptysterium, jeśli posiada własny ołtarz) – tak jak w czasie Wigilii Wielkanocnej.

W zakrystii:

- 1) szaty dla celebransa i lewitów na obrzędy Wigilii (fioletowe) – tak jak na obrzędy Wigilii Wielkanocnej;
- 2) szaty dla celebransa i lewitów na obrzędy Mszy – tak jak na Mszę Wigilii Wielkanocnej, jednak z czerwonym ornatem, dalmatyką i tunicellą (zamiast szat koloru białego);
- 3) inne paramenty – tak jak na obrzędy Wigilii Wielkanocnej.

A.4. Opis obrzędów

1. Początek liturgii sygnalizuje się dźwiękiem sygnaturki. Kapłan wraz z usługującymi udaje się w ciszy do ołtarza w zwyczajnym porządku (tak jak na Mszę Świętą). Po przyklęnięciu wstępuje na suppedaneum i przechodzi do mszału, po czym odczytuje pierwsze prorocstwo. Równolegle wyznaczony do tego lektor śpiewa prorocstwo, stojąc przy pulpicie – tak jak w czasie Wigilii Wielkanocnej. Przy oracjach następujących po prorocztwach nie śpiewa się wezwań *Flectamus genua* i *Levate*. Liturgia Wigilii Pięćdziesiątnicy zawiera w sobie sześć prorocstw oraz trzy trakusy.

2. W trakcie śpiewu Proroctwa VI rozpoczynają się przygotowania do procesji. Krycyferariusz przynosi z zakrystii krzyż procesyjny, a wyznaczony ministrant – zapalony paschał. Akolici zapalają swoje świece od paschału i ustawiają się, wraz z krucyferariuszem i ministrantem z paschałem, na środku, przy wejściu do chóru lub prezbiterium.

3. Po śpiewie oracji celebrans oraz lewicy udają się do sedilii. Kapłan, w asyście diakona i subdiakona, zdejmuje ornat i manipularz, nakłada zaś fioletową kapę. Lewicy zdejmują manipularze. W tym czasie schola może rozpocząć wykonywanie kantyku *Sicut cervus*. Procesja oraz poświęcenie źródła chrzcielnego (a także chrzest oraz bierzmowanie, jeśli mają się odbyć) oraz Litania do Wszystkich Świętych przebiegają tak, jak w czasie Wigilii Wielkanocnej. Zmianie ulega jedynie *Oratio iuxta fontem*, której tekst podany jest w mszale. Po zakończeniu obrzędów poświęcenia źródła chrzcielnego paschał umieszcza się przy chrzcielnicy, gdzie pozostaje przez cały rok liturgiczny.

4. Gdy, podczas Litanii, celebrans wraz z lewitami wyjdzie do zakrystii, aby złożyć szaty mszalne, po wezwaniu *Propitius esto* należy przygotować ołtarz do Mszy Świętej – zapalić świece, ustawić kanony ołtarzowe i relikwiarze oraz zmienić antependium i konopeum na czerwone.

5. Odmawia się modlitwy u stopni ołtarza, pominać należy jednak introit. Podczas *Gloria* ministranci uderzają w dzwonki. Po

zakończeniu epistoły schola śpiewa *Alleluia: Confitemini Domino* (pomija się intonację celebransa, która ma miejsce na Wigilii Wielkanocnej). Akolici podczas ewangelii asystują bez świec. W Kanonie Mszy Świętej uwzględnić należy własne *Communicantes* oraz *Hanc igitur*.

6. Po zakończonej celebracji zaleca się sprawować uroczyście i Nieszpory Ześłania Ducha Świętego.

A.2. Asysta

Uroczysta celebracja zakłada uczestnictwo następujących usługujących:

- diakona i subdiakona;
- ceremoniarza i subceremoniarza;
- turyferariusza;
- dwóch akolitów;
- 6, 3 lub 2 lektorów, którzy wykonają prorocтва³⁶⁶;
- krucyferariusza;
- ministranta wyznaczonego do niesienia paschału;
- sześciu ceroferariuszy;
- zakrystiana.

A.5. Ryt uproszczony

Wskazania dotyczące sprawowania obrzędów bez posługi lewitów pozostają zbliżone do tych, które opisują posługę w czasie Wigilii Wielkanocnej (z pominięciem części związanej z obrzędami poświęcenia nowego ognia i paschału)

³⁶⁶ Lub, zależnie od warunków, inną liczbę. Żaden z lektorów nie powinien śpiewać dwóch prorocत्व pod rząd. W razie potrzeby wybrane prorocтва może zaśpiewać także subdiakon.

Bibliografia³⁶⁷

Agenda Caeremonialia, ad usum dioecesis Varmiensis accomodata, Kolonia, 1578.

Agenda seu Ritus Caeremoniarum Ecclesiasticarum, Kraków, 1591.

Altera Pars Ritualis de caeremonis Ecclesiasticis, Kraków, 1639.

Altera pars Ritualis de caeremoniis ecclesiasticis Braniewo, 1733.

Appendix ad rituale romanum pro Dioecesi Wratislaviensi, Wrocław, 1929.

M. BAULDRY, *Manuale Sacrarum Caeremoniarum, juxta rituum S. Romanae Ecclesiae*. Wenecja, 1762.

BENEDYKT XVI, *Encyklika Deus Caritas est*.

— *Homilia Ojca Świętego Benedykta XVI wygłoszona podczas Wigilii Paschalnej*,
<https://www.radiomaryja.pl/kosciol/homilia-ojca-swietego-benedykta-xvi-wygloszona-podczas-wigilii-paschalnej/>, (dostęp: lutego 7, 2020).

— *Nie ma go tutaj; zmartwychwstał! Homilie i przemówienia wygłoszone w Wielkim Tygodniu w pierwszym roku*

³⁶⁷ Wśród źródeł wymieniamy także księgi i opracowania dotyczące zreformowanego porządku Wielkiego Tygodnia. Należy zaznaczyć, że nie odnoszą się one w sposób ścisły do celebracji według *Missale Romanum 1952*. Ich obecność w spisie ma charakter uzupełniający i porównawczy.

pontyfikatu. Tłumacz: Jarosław Merecki SDS. Kraków, 2007.

— „Pan puka do bram świata.” 1 IV 2007, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/sdm_01042007.html?

— *Tajemnica Wielkiego Tygodnia umacnia wiarę*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/audience/ag_20042011.html (dostęp: lutego 04, 2020).

Breviarium Romanum editio iuxta typicam, Tom 1., Bonn-Denkendorf, 2008

Caeremoniale Episcoporum, Rzym, 1948.

Caeremoniale Monasticum, Kalisz, 1777.

D. CASCALDO, *Praxis caeremoniarum, seu sacrorum romanae Ecclesiae rituum accurata tractatio*, Sulzbach, 1715.

Codex Iuris Canonici, 1917.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 1983.

Collectio Rituum continens excerpta e Rituali Romano ecclesiis Poloniae adaptato, Katowice, 1963.

Congregatio Sacrorum Rituum, Decreta authentica Congregationis Sacrorum Rituum, Tomy 1-6. Rzym, 1898-1927.

— *Dekret Maxima Redemptionis*, Tom XXXXVII, w *Acta Apostolicae Sedis*. 1955.

T. CZAPUTA, *Wielki Tydzień w Kościele*, Kraków, 1931.

Directory for the Sacred Liturgy of the Priestly Fraternity of Saint Peter approved by the General Chapter, Fryburg, 2011.

L. DOBSZAY, *The Restoration and Organic Development of the Roman Rite*, Londyn, 2010.

G. DURANDUS, *Rationale divinatorum officiorum*, Norymberga, 1494.

A. FORTESCUE, *The ceremonies of the roman rite described*, Londyn, 1920.

A. FORTESCUE, J. B. O'CONNEL, A. REID, *The Ceremonies of the Roman Rite Described*, Londyn - Nowy Jork, 2009.

B. GAVANTUS, C. M. MERATUS, *Thesaurus Sacrorum Rituum*. Augsburg, 1763.

W. GIEBUROWSKI, *Cantionale Ecclesiasticum*. Poznań, 1933.

P. J. GODDARD, *Festa Paschalia. a History of the Holy Week Liturgy in the Roman Rite*, Gracewing, 2011.

G. GRABOWSKI, *Wiadomości Liturgiczne niezbędne dla organistów i zakrystianów*, Warszawa, 1895.

Graduale Sacrosanctae Romanae Ecclesiae de tempore et de sanctis, Rzym, 1961.

P. GUERANGER, *The Liturgical Year. Passiontide and the Holy Week*, Londyn, 1911.

P. J. HERDT, *Sacrae Liturgiae praxis Iuxta Ritus Romanum*, Tom III. Leuven, 1877.

A. V. JANDEL, *Caeremoniale iuxta rituum S. Ordinis Praedicatorum*, Malines, 1869.

W. A. JOUGAN, *Liturgika katolicka, czyli wykład obrzędów Kościoła katolickiego*, Lwów, 1899.

Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, 1989.

— *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dla diecezji polskich dotyczące sprawowania Mszy Św. Według ogłoszonego przez papieża Benedykta XVI Listu apostolskiego w formie motu proprio Summorum Pontificum*, 2007.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dekret *Poloniae* Prot. 173/18, w: *Summarium Decretorum: a die 1 ianuarii ad diem 31 decembris 2019*, 2 kwietnia 2019.

— *Instrukcja Redemptionis Sacramentum*. Rzym, 2004.

— *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*. 1969.

Kongregacja Nauki Wiary – Papieska Komisja *Ecclesia Dei*, *Odpowiedź Kongregacji Nauki Wiary - Papieskiej Komisji Ecclesia Dei na list 39/2011L z 21 grudnia 2016 r.*, <http://zakrystia.pl/ecclesia-dei-swiecki-subdiakon-lektor-i-msza-semisolenna> (dostęp: 10 grudnia 2019).

G. LEFEBVRE, *Mszał Rzymski z dodaniem nabożeństw nieszpornych*, tłum.: H. Nowacki, 1932, Poznań.

Liber usualis Missae et Offici, Rzym, 1962.

Liturgia Horarum,

https://brewiarz.pl/latin/easter/officium_lectionis.php3?,
(dostęp: 9 lutego 2020).

„Nota della Segreteria di Stato.” w: *L'osservatore Romano*. 6 lutego 2008.

- F. MAŁACZYŃSKI OSB, *Ceremoniał obrzędów Wielkiego Tygodnia*, Warszawa, 1958.
- *Misterium Paschalne w Polsce*, Kraków, 2005.
- Manuale Caeremoniarum Romanarum*, Tom II. Warszawa, 1819.
- Manuale Caeremoniarum Romanum*, Tom II. Chełmno, 1764.
- P. MAŃKOWSKI, *Po naszymu: pamiętnik liturgisty*, Kraków - Warszawa, 1917.
- P. MARTINUCCI, *Manuale Sacrarum Caeremoniarum in libros octo digestum*, Rzym, 1879.
- Memoriale Rituum*, Rzym, 1950.
- Missale Cracoviensis dyocesis*, Kraków, 1516.
- Missale Romanum Editio IV Juxta Typicam Vaticanam*, 1952.
- Missale Romanum Editio Typica*, Rzym, 1962.
- Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań, 1986.
- J. C. MUELLER, *Mały ceremoniał dla kleryków i kapłanów*, tłum. A. Prumbs. 1949, Poznań.
- Nabożeństwa na Niedzielę Palmową, Wielki Czwartek i Wielki Piątek*, Chicago, 1935.
- A. J. NOWOWIEJSKI, *Ceremoniał Parafialny*, Płock, 1931.
- *Djakon i jego czynności*, Warszawa, 1886.
- Officium Majoris Hebdomadae et octavae paschae cum cantu*, Ratyzbona, 1923.
- Paenitentiarum Apostolica, *Decretum Enchiridion Indulgentiarum*, Rzym, 1999.

Papieska Komisja Ecclesia Dei. *Odpowiedź Papieskiej Komisji Ecclesia Dei na list nr 39/2011L-ED z 14 listopada 2018 r.*, <http://pietrasdawid.pl/msza-trydencka/nagrania-i-zdjecia-z-mszy-trydenckiej/odpowiedz-papieskiej-komisji-ecclesia-dei-na-29> (dostęp: 10 lutego 2020).

— *Ordo divini officii recitandi sacrique peragendi secundum antiquam vel extraordinariam ritus romani formam*, Rzym, 2009.

Paschal Candle, <http://www.newadvent.org/cathen/11515b.htm> (dostęp: 22 lutego 2020).

Pontificale Romanum, Rzym, 1895.

Rituale Culmense: Rituali Romano Confirmatum, Pelplin, 1894.

Rituale Romanum ad usum ecclesie Poloniae, Katowice, 1927.

P. RZYMSKI, *Wykład Obrzędów Kościelnych historyczny i duchowny*. Warszawa, 1828.

T. SITKOWSKI, *Ceremonie Świąte*. Warszawa, 1948.

— „Wielki Tydzień.” *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie*, Luty 1937.

F. TIBERI, *Manuale Pontificum*, Neapol, 1823.

Unikatowe zastony wielkopostne w Orawce, <https://parafiaorawka.pl/unikatowe-zaslony-wielkopostne-w-orawce/> (dostęp: 27 lutego 2020).

L. LE VAVASEUR, J. HEAGY, L. STERCKY, *Manuel de Liturgie et Ceremonial selon le Rit Romain*. Paryż, 1935.

I. WAPELHORST, *Compendium Sacrae Liturgiae iuxta ritum romanum*, Nowy Jork, 1931.

- K. kard. WOJTYŁA, *Znak, któremu sprzeciwiać się będą*, Poznań - Warszawa, 1976.
- K. J. WOLFE, *Who may chant the passion?*, <https://rorate-caeli.blogspot.com/2018/03/who-may-chant-passion.html> (dostęp: 22 stycznia 2020).

Indeks schematów

Schemat 1: Niedziela Palmowa – procesja wejścia.....	58
Schemat 2: Niedziela palmowa – formowanie procesji	64
Schemat 3: Niedziela palmowa - stacja przed drzwiami kościoła	65
Schemat 4: Ciemna Jutrznia - procesja wejścia	78
Schemat 5: Ciemna Jutrznia - Benedictus: kolejność gaszenia świec na ołtarzu.....	78
Schemat 6: Wielki Czwartek: Msza Święta - procesja wejścia	91
Schemat 7: Wielki Czwartek - Msza Święta - formowanie procesji.....	95
Schemat 8: Wielki Czwartek - Msza Święta: procesja do kaplicy adoracji.....	96
Schemat 9: Wielki Piątek - procesja do kaplicy adoracji.....	135
Schemat 10: Wielki Piątek - procesja z krzyżem.....	144
Schemat 11: Wielka Sobota - Wigilia Wielkanocna: wykaz obzędów.....	157
Schemat 12: Wielka Sobota - Wigilia Wielkanocna: obrzędy przygotowawcze Chrztu	164
Schemat 13: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: procesja do ogniska	181
Schemat 14: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: ustawienie asysty przy ognisku.....	182
Schemat 15: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: Lumen Christi.....	183
Schemat 16: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: przygotowanie do Praeconium	184
Schemat 17: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: Praeconium	185
Schemat 18: Wielka Sobota - Wigilia Wielkanocna: kolejność umieszczania gran w paschale.....	186

Schemat 19: Wielka Sobota – Wigilia Wielkanocna: przejście asysty po śpiewie Praeconium	187
Schemat 20: Wielka Sobota - Wigilia wielkanocna: formowanie procesji do baptisterium.....	195
Schemat 21: Wielka Sobota - Wigilia Wielkanocna: ustawienie asysty w baptisterium.....	196
Schemat 22: Niedziela Wielkanocna - procesja rezurekcyjna: procesja do Grobu Pańskiego	211
Schemat 23: Niedziela Wielkanocna – procesja rezurekcyjna: porządek procesji.....	215
Schemat 24: Niedziela Wielkanocna - procesja przed sumą ..	227